

Исторический

Список вещей 2
~~Исторический~~ Сил
государственный географический

657.3
4-50

1933

24 SEP 2010

Ն. Ա. ԿԻՊԱՐԻՍՈՎ

EROS YAM J.S

ԲԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՀԵՌԱԿԱ
ԼՆՈՐԱԿԱՆ — ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱ-
ՅԵՎ ՀԱՇՎԱՑԻՆ ԳԻՏԵ-
ՔՆՈՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ա. Կ. Զ. Ի. Ֆ. Ե. Ն.

Խ. Հ. Ի. ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻՔ

ԲԱԼԱՆՍԱՑԻՆ
ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ
ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

Խմբագրություն
Վ. Ի. ԴՐՈՃԺԵՆԻՆՈՎԻ

ԱՌԱՋԻՆ ՊՐԱԿ

ՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՆՈՐԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻՔ

657.3
4-50

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ
ՏԵՐԵՎԱՆ 1933

0 MAY 2013

28 06 9

657.3
4-50

Ն. Ա. ԿԻՊՇԱՐԻՍՈՎ

ԲԱՆԱՆՍԱՅԻՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ
ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

1006
28087
9001

ԱՌԱՋԻՆ ՊՐԱԿ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՁՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1933

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅՈՒՅՄՈՒՆՔՆԵՐ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅՆ
ԱՆՅՆԵԼԻՍ

Ներկա տարրական դասընթացը կազմված է հաշվառման տեսու-
թյանն անձանոթ անձանց համար:

Ամբողջ դասընթացը բաժանվում է 9 առանձին թեմաների:

Առաջին թեման ընդհանուր պատկերացում է տալիս առարկայի
և նրա խնդիրների, ինչպես և հաշվառման բովանդակության, դերի և
նշանակության մասին խորհրդային Միության մեջ՝ ի տարբերություն
կապիտալիստական տնտեսությունների հաշվառման:

Հետևյալ չորս թեմաները նվիրված են բալանսային հաշվառման
մեթոդոլոգիայի շարադրանքին — նրա բոլոր ետապներում:

Վեցերորդ թեմայում խոսվում է բարդ և խոշոր տնտեսություն-
ներում հաշվառում կազմակերպելու մասին:

Ի վերջո — վերջին չորեք թեմաները նվիրված են դոկումենտա-
ցիայի և հաշվառման տեխնիկայի հարցերի շարադրանքին: Քանի վոր
դասընթացը կազմված է հաշվառման թեորիայի հետ նոր ծանոթացող
անձանց համար, ուստի նրա մեջ տրվում են թեորիական հիմնական
հասկացություններ, բայց վորում ուշադրության մեծ մասը հատկա-
ցվում է ձեռք բերած գիտելիքները գործնականորեն ոգտագործելու ու-
նակությունների զարգացմանը: Այս գործնականությունը, վոր միան-
գամայն հասկանալի է հաշվառման ուսումնասիրության ժամանակ,
չի բացառում, այլ ընդհակառակը, չինթադրում է համապատասխան
տեսական հիմնավորում, քանի վոր գործնականը չի կարող լինել ա-
ռանց տեսականի, ինչպես և վերջինս առանց գործնականի: Ներկայումս
հաշվառումը չի կարող լինել կատարվող տնտեսական պրոցեսների սոսկ
մեխանիկական գրանցում, իսկ հաշվային աշխատավորը միայն մի անձ,
վոր կատարում է այդ գրանցումները շարուն և տրաֆարետ ձևերով:
Թեկուզ և ամենաստորին ողակի հաշվային աշխատողը պետք է հաս-
կանա հաշվառման ամբողջ պրոցեսը, հասկանա նրա ինչպես տնտեսա-
կան, նույնպես և քաղաքական նշանակությունը, վորը նրա շրջահա-
յաց լինելու հետագա զարգացմանը, դիտելիքների խորացմանը և
ընդարձակմանը կտա կողմնորոշում: Դա այնքան ավելի անհրաժեշտ է
վորքան դասակարգային սրված պայքարում հաշվառման հարցերը հան-
գիստանում են զնասարաբուրության և մեզ թշնամի բուրժուական տեսու-
թյունները ներս խցկելու ասպարեզ:

Պատմ. խմբագիր՝ Ա. Տեր-Հովհաննիսյան, տեխն. խմբագիր՝ Դ. Զենյան, լեզվ.
խմբագիր՝ Ա. Ելյազյան, սրբագրիչ՝ Հ. Սառչկյան: Պատկերաթի տպարան, գլխով-
լիա 9252, պատվեր 1782, հրատ. 2685, տիրած 1000: Հանձնված է արտագրու-
թյան 29 հուլիսի 1933 թ. ստորագրված է տպելու 19 սեպտ. 1933

նկատի առնել: Միանգամայն այլ իմաստով ասում են՝ պետք է տանել հաճախման հաշվառումը, վոր նշանակում է հաշվել հաճախման քանակը, հետևել նրան հաշվելու միջոցով: «Հաշվառում» բառի վերջին գործածությունը ցույց է տալիս, վոր այս դեպքում հասկացվում է «հաշվում» կամ «թվարկում»:

Յերբ մենք «հաշվառման» մասին ենք խոսում, ամենից առաջ ի նկատի ունենք խորհրդային տնտեսության տնտեսական պրոցեսներին հաշվառումը: Դրա համար մեր ուսումնասիրելիք հաշվառումը ամենից առաջ «տնտեսական հաշվառում է», տնտեսական պրոցեսների շարժման հաշվառում:

Այստեղ կարող է հարց ծագել, թե ինչու մենք չենք գործ ածում «հաշիվ», հաշվել» բառերն, այլ ասում ենք «հաշվառում», «հաշվի առնել»:

«Հաշիվը», «հաշվելը» դուռ թվարանական հասկացողություններ են և հաշիվն ինքնին ծառայում է վորպես հաշվառման գործիք: Իսկ «հաշվառումը» գիտական հատուկ մեթոդ է, վորն միջոցով հաշվում են տնտեսական առանձին պրոցեսները և տրվում հաշված տնտեսական պրոցեսների թվական միացյալ արտահայտությունը տնտեսավարության նախագծած նպատակների խնդիրների համեմատ:

Հաշվառումը կարգավորում է տնտեսական պրոցեսները, կապակցում է նրանց, նպաստում է պարզելու այդ պրոցեսների պատճառներն ու հետևանքները և ապահովում տնտեսությունը վարելու նկատմամբ անհրաժեշտ հսկողությունը:

Սոցիալիստական շինարարության զարգացման ներկա ետապում ստուգման ամենախիստական միջոցը հանդիսանում է ռուբլու վերահսկողությունը, իսկ տնտեսավարելու հիմնական լծակը — տնտեսավարկի պահպանումը: Ընկեր Մոլոտովը սոցիալիստական արդյունաբերության աշխատավորների համամիութենական առաջին համագումարում արտասանած իր ճառում նշեց, վոր ճառանց տնտեսավարկի սկզբունքի իրականացման, դործարանից մինչև տնտիսավորը ներառյալ, առանց գործնականում յուրաքանչյուր տնտեսական հոգվածով ռուբլիներն ու կոպեկները հաշվելու, չի կարելի պահանջվող կարգ ստեղծել արդյունաբերության մեջ և ամբողջ տնտեսական աշխատանքում:

Ռուբլով ստուգումը, տնտեսավարկի պահպանումը պետք է ապահովեն դրամական չափանիշի հաշվառմամբ, չափանիշ, վորը բալանսային հաշվառման մեջ գործադրվում է վորպես միասնական՝ բոլոր պրոցեսները թվարկելու և մեկ տնտեսական պրոցեսը մյուսի հետ համեմատելու համար:

«Դրամական» հաշվառումն ի հարկե, անպայման տնտեսական հաշվառման սեփականությունը չէ: Բալանսային հաշվառումը հնարավոր է նաև այլ չափանիշի հիման վրա, բայց ներկա ժամանակաշրջանում տնտեսավարկը վորպես տնտեսությունը վարելու հիմնական մեթոդ,

կարող է ստուգվել գլխավորապես ռուբլով, և այդ պատճառով դրամական հաշվառմանը կարևոր տեղ է հատկացվում:

Սրա հետ մեկտեղ ներկայումս արդեն հաշվառումն սկսվում է տարվել և այլ չափանիշներով: Վորպես հաշվառման նման որինակ, կարելի չէ ցույց տալ կոլտնտեսությունների հաշվառումն «աշխոր»-ով: Բայց «աշխորը» կոլտնտեսություններում չի հակադրվում դրամին և նպատակ չունի վիճարկելու դրամը: Այժմ մենք գտնվում ենք այնպիսի կտապում, չերը կոլտնտեսությունների «աշխորը» պետք է տնտեսական խորհրդային դրամի հետ կողք-կողքի ապրել ամբողջ ժողովրդական տնտեսության մեջ (հուլյն թվում և կոլտնտեսություններում) («Большевик» № 8, 1931 թ. էջ 68):

Ցեղ այդպես, հաշվառում ասելով մենք հասկանում ենք դրամական կամ, ինչպես արտահայտվում են, տնտեսական պրոցեսների «արժեքային» հաշվում: Բայց այդ արժեքային հաշվառմանն ոգնելու համար, շատ դեպքերում պետք է տարվի նաև քանակական հաշվառում: Որինակ՝ նյութական առարկաների նկատմամբ հաշվառումը կարելի չէ արտահայտել կշռաչափով, չերկարության չափով, ծավալի չափով և այլն: Այս տնտեսական հաշվառման պրոցեսում պետք է լինի վորակային հաշվառում: Վորպես վորակային հաշվառման որինակ, կարելի չէ ցույց տալ աշխատանքի արտադրողականության, սոցմրցման և հարվածաչնություն արդյունքների հաշվառումը և այլն: Դրամական, վորակական և քանակական հաշվառման միջև որդանության կապ ստեղծելը խորհրդային տնտեսության հաշվառման վերակառուցման ահտուալ պրոբլեմն է հանդիսանում: Այդպիսի որդանական միացումը պետք է ապահովի այն դրույթը, վոր հաշվառումը հանդիսանա «ժողովրդական տնտեսության պլանը կազմելու և նրա կատարումն ստուգելու կարևորագույն դեմքը» (Ն. Ս. Հ. Մ. Ժ. Կ. Ի. 95. — 1931 թ. վորոշումից):

ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ներկայումս մենք ունենք մի քանի տարբեր տեսակի տնտեսական հաշվառում կամ ավելի լավ է նրանց անվանել հաշվառման մեթոդներ: Գոյություն ունեն՝ բալանսային, վիճակագրական և օպերատիվ հաշվառումներ:

Կանգ առնենք ամենից առաջ բալանսային հաշվառման վրա: Նա այսպես է կոչվում այն պատճառով, վոր կիրառվում է բալանսի (բալանս-հաշվառություն) սահմաններում:

Բալանսային հաշվառումն այլ կերպ ընդունված է անվանել «հաշվապահական հաշվառում» հաշվապահություն բառից, վորը գերմաներեն թարգմանությունը կնշանակի դրբեր վարել (вести): Բայց այդ անունը ճիշտ չէ և վորևե չափով չի բնութագրում ներկա՝ վոչ միայն

խորհրդային, այլ և կապիտալիստական հաշվառումը: Նման կոչումը արմատացել է նրա համար, վոր հաշվառումն առաջ իրագործվում եր գրքերում: Բայց այդ «գրքային» հաշվապահական հաշվառումը վաղուց արդեն վեր է ածվել առանց գրքի հաշվառման և այդ գրքային-հաշվապահական հաշվառումը բնութագրող տերմինը, վորպես հաշվառման տեխնիկական անգամ չբնութագրող տերմին, արդեն չի կարող դորժածվել: Դրքային-հաշվապահական հաշվառումն ունի իր յերկու տեսակները—հասարակ հաշվառում և կրկնակի հաշվառում:

Հասարակ հաշվառումը կամ հասարակ հաշվապահությունը տա-նում է միայն մեկ տնտեսության տնտեսական արժեքների և հաշվարկների հաշվառումը մեկ ուրիշի հետ: Հասարակ հաշվապահությունը «բալանսային» հաշվառում կոչվել չի կարող, քանի վոր նա չի ոգտվում հաշվառման այն մեթոդից, վորը բնորոշ է կրկնակի հաշվառման համար: Բալանսային մեթոդը վոր միայն տնտեսական գանգվածներն է հաշվառում, այլ և մեծ մասամբ տնտեսական պրոցեսներն իրենց ամբողջությամբ:

Այստեղ հասկանալի չե, վոր հնարավոր չե ամբողջ պարզությամբ սպառել բալանսային հաշվառման ելուցյունը:

Նրա ելուցյան լրիվ ըմբռնումը կատարվի միայն բալանսային հաշվառման մեթոդությունների յուրացման հետևանքով, իսկ այդ հաշվառման մասին կիսովի հետագա թեմաներում:

Բալանսային հաշվառումից բացի կա վիճակագրական հաշվառում, վոր կիրառվում է վիճակագրության մեթոդներով: Վիճակագրական, ամենից առաջ, դրամական հաշվառում չե:

Նա կարող է կիրառել տարբեր չափանիշներ, վորովհետև քննում է տնտեսական պրոցեսների առանձին տեսակները, չընդգրկելով տնտեսության ամբողջականությունն իր համակարգ կապակցությունը, ինչպես այդ անում է բալանսային հաշվառումն այն սահմաններում, ինչ վոր յենթակա չե միայն դրամական գնահատմանը:

Վիճակ. հաշվառումն ուսումնասիրում է առանձին տնտեսական պրոցեսների շարժումն ու զարգացումը վորոշ կտրվածքով, սխտեմի չե վեր ածում և զանազան չափանիշներով տալիս այդ իսկ տնտեսական պրոցեսները վերաբերյալ ընդհանրացնող տվյալներ:

Տնտեսական կյանքի առանձին կողմերի յատկին ընդհանրացրած յեղրակացություններ անելու համար, բալանսային հաշվառման տվյալները նույնպես կարող են վորոշ վերլուծության և վիճակագրական մշակման յենթարկվել:

Բայց տնտեսական հաշվառումը չի սահմանափակվում իր այդ յերկու հիմնական մեթոդներով: Սոցիալիստական շինարարությունը, վոր հիմնված է տնտեսությունը պլանային ձևով վարելու հիման վրա, ներկայումս այնպիսի խոշոր պահանջներ է առաջադրում հաշվառմանը՝ թե նրա արագության, թե ցուցանիշների բազմազանության իմաս-

տով, վոր և բալանսային, և՛ վիճակագրական հաշվառումն արդեն ի վիճակի չեն տնտեսությունը լրիվ չափով սպասարկել Գոյություն ունի հաշվառման նաև յերրորդ տեսակը՝ ոպերատիվ հաշվառում: Ոպերատիվ հաշվառումն ունի տարբեր իմաստ: Ոպերատիվ հաշվառումը գործառնությունները նշում է առանց վորեն ձեականություն, առանց փաստաթղթերով հիմնավորելու: Յեվ իր այդ ձևով ոպերատիվ հաշվառումն ունի ժամանակավոր կողմնորոշող նշանակություն, վոր հաշվառման դեր է կատարում միայն կարճ ժամանակ և հնարավորություն է տալիս տնտեսական ընթացիկ կարգադրությունները կատարել արագությամբ: Ոպերատիվ հաշվառման հիմնական նշանակությունն այն է, վոր նա գործառնության ընթացքի արտահայտման հարցում լինի բալանսային հաշվառման լրացնողը:

Սրան վերաբերում է, որինակ՝ այն ըզլորի հաշվառումը, վորը գեո չի կատարվել տնտեսության մեջ, այլ միայն նախատեսված է կատարել, կնքած, բայց գեո չկենսագործվող պայմանագրերի, յենթադրվող մատակարարումների, բեռների ըստ առանձին շրջանների շարժման հաշվառումը և այլն:

Ինչպես բալանսային, նույնպես և հաշվառման այլ տեսակներին շատ մոտ է այսպես կոչված կալկուլյացիան, վորը նույնպես հաշվառման ֆունկցիան է կաղմում:

Սովորաբար կալկուլյացիա չեն անվանում այն հաշվումը, վոր նպատակ ունի պարզել տնտեսական գնազան պրոցեսները՝ արտագրության, մթերման և այլ բոլոր ծախսումները: Բայց կալկուլյացիա հասկացողությունը շատ ավելի լայն հասկացողություն է: Հաշվառման ժամանակ տարբեր նպատակներով հարկավոր է լինում գործ ունենալ տարբեր չափման հետ. որինակ՝ կամ վերահսկողության նպատակով, կամ առանձին տնտեսական գործառնությունների արդյունքները պարզելու նպատակով և այլն: Այդ չափումը կամ կալկուլյացիայի յենթարկելը կարող է լինել կամ միայն բնականով (որինակ՝ վորոշ արտադրանքի համար՝ նյութերի, վառելիքի, էլեքտրական եներգիայի ծախսը, վորոշ արտադրական պրոցեսի համար՝ անհրաժեշտ բանվորական ժամանակի քանակը) և կամ թե կարող է ընդունել նաև դրամական ժամանակի քանակը) և կամ թե կարող է ընդունել նաև դրամական արտահայտություն: Կալկուլյացիաները լինում են՝ նախնական. այս դեպքում նրանք սահմանում են վորոշ առաջադրանքի նորմաները, և հաշվետվական, վոր յերևան են բերում ծախսումների փաստական քանակը՝ առաջադրանքի կատարման դեպքում:

Սորհրդային պլանային սոցիալիստական տնտեսությունում պահանջվում է բոլոր յերեք տեսակի հաշվառումները՝ և՛ բալանսային, և՛ վիճակագրական, և՛ ոպերատիվ: Բայց սա դեռևս քիչ է: Հաշվառման այս բոլոր ուղղությունները չեն կարող գոյություն ունենալ անջատ և առանձնացած: Միայն նրանց ձուլումը և լիովին որդանական կապը կսպասարկեն պլանային տնտեսության ճիշտ դեկավարմանը:

Ներկայումս այս հարցը հերթի չէ դրված ԽՍՀՄ ԺԿԽ-ի 1931 թ. 9 մայիսի վորոշման կապակցությամբ, վորը պահանջում է հաշվառման բոլոր ձևերի պարտադիր միացում:

Այդ վորոշման հիման վրա Պետպլանին կից ստեղծված է Ժողովրդական տնտեսության հաշվառման կենտրոնական վարչություն, վորի վրա պարտականություն է դրված ղեկավարել խորհրդային տնտեսության տարբեր բնագավառներին հաշվառման կառուցվածքը:

Ներկայումս դեռ չկան վորևէ ճշգրիտ ցուցումներ հաշվառման բոլոր տեսակներին որդանական ձուլման մասին, սակայն գործնական կյանքն արդեն ուղիներ է նշում զրա համար, առաջին հերթին այնպիսի միասնական փաստաթուղթ կազմելու միջոցով, վորը տալիս է բոլոր կարևոր տեղեկություններն ու ցուցանիշները՝ բոլոր տեսակի հաշվառումների համար:

Կազմակերպչական ձուլումն արդեն կատարված է:

Բոլոր գերատեսչություններում, հիմնարկներում և ձեռնարկներում ստեղծված է հաշվառման միասնական մարմին—հաշվառման և հաշվետվության սեկտոր:

Ներկա տարրական դասընթացը նպատակ չի դնում նման միասնական հաշվառման պրոբլեմները լիովին մշակել, սա նախատեսված է գլխավորապես միայն բալանսային հաշվառման հիմունքների ուսումնասիրման համար, բայց ըստ հնարավորության՝ նրա մյուս տեսակների կապակցությամբ:

Հարցեր կեկնոդարքան համար

1. Ի՞նչ բան է «հաշիվը» և «հաշվառումը» և ի՞նչ տարբերություն կա նրանց միջև:

2. Ինչ՞եւ հաշվառումը ներկայումս իրագործվում է առավելապես վորպես դրամական հաշվառում և ի՞նչ նշանակություն ունի դա տնտեսավարի գեպրում:

3. Տնտեսական հաշվառման ի՞նչ հիմնական տեսակներ կան:

4. Ի՞նչ բան է կալվուլյացիան և ինչպե՞ս է նա կապվում հաշվառման հետ:

5. Ինչ՞եւ անհրաժեշտ է բոլոր տեսակի հաշվառումների որդանական ձուլումը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ ՅԵՎ ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ

Հաշվառումը գոյություն ունի շատ հին ժամանակներից և անցել է մեկ տնտեսության մեկ ուրիշի հետ ունեցած տնտեսական արժեքները և փոխհարաբերությունները պարզ հաշվելու ստադիայից մինչև բարձր տնտեսության բոլոր պրոցեսների հաշվառման շրջանը: Այդ պատճառով էլ հաշվառումը վորևէ տնտեսական կարգի պահանջ չէ,

այլ կիրառվում է ամեն մի տնտեսության մեջ, Բայց հաշվառման նշանակությունն ու դերը տարբեր են և կախված են տնտեսության սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքից:

Դասակարգային հասարակության մեջ հաշվառումն իշխող դասակարգի դասակարգային գենքն է և միշտ կառուցվում է այնպես, վոր սպասարկի միայն այդ դասակարգի շահերին: Դրա համար էլ հասարակության դասակարգային կառուցվածքի հետ միասին կերպարանափոխվում է նաև հաշվառումը:

Վերցնենք կապիտալիստական տնտեսությունը և կապիտալիստական հաշվառումը: Կապիտալիստական տնտեսությունը հիմնված է առանձին կապիտալիստների՝ արտադրության միջոցների նկատմամբ ունեցած սեփականության վրա և ըստիցս է մի շարք առանձին անհատական ձեռնարկներից, վորոնք կապված են միմյանց հետ միայն շուկայական հարաբերություններով, վորոնք գործում են բացառապես շահ ստանալու նպատակով:

Այստեղից ծագում է յերեք հիմնական դրույթ, վորոնք կապիտալիստական հաշվառումն են բնորոշում:

1. Այդ հաշվառումը տեղի չէ ունենում առանձին, անհատական ձեռնարկի սահմաններում և սպասարկում է միայն տվյալ ձեռնարկի կամ ավելի ճիշտ՝ նրա սեփականատիրոջ (տերերի) շահերը:

2. Պարփակված լինելով առանձին ձեռնարկներում, կապիտալիստական հաշվառման բովանդակությունը կազմում է անհատական կապիտալի շարժումը:

3. Կապիտալիստական հաշվառման վերջնական նպատակն է՝ վորոշել կապիտալիստի ստացած շահը:

Անհատական կապիտալի նման շրջապտույտի հաշվառումը, վորի վերջնական նպատակն է գուրս բերել շահը, կազմում է կապիտալիստական հաշվառման հիմնական խնդիրը:

Առանձին ձեռնարկի սահմաններում պարփակված նման հաշվառումը տարվում է այնպես, վոր Թագցվի բանվորին շահագործելու առևտրական գաղտնիքը, այսինքն հանդիսանում է կապիտալիստների դասակարգային ղենքը բանվոր դասակարգին կեղեքելու համար և նպատակ ունի զգուսավորել և պաշտպանել կապիտալիզմը (Լենին):

Բայց կապիտալիզմն ապրել է իր զարգացման զանապան հոսանքները և դրա համեմատ էլ փոխվել են նրա հաշվառման ձևերը:

Մանր ապրանքարտադրողը, որինակ՝ հասարակ արհեստավորը տարել է իր հաշվային գիրքը միայն իր գլխում (Վ. Մ. «Կապիտալ» հ. 2, էջ 82), վորովհետև նրան անհրաժեշտ էր հիշել առկա յեղած արտադրության միջոցները, պատրաստի արտադրանքը և մյուս ձեռնարկների կամ անձանց հետ ունեցած իր պարզ հաշվարկները:

Առևտրական կապիտալի շրջանում հաշվառումն արդեն բարդացավ և չեր կարող սահմանափակվել «գլխի մեջ» լեղած հաշվառումով: Հաշ-

վառուցն արդեն պետք է արտացոլեր ապրանքների փոխանակման գործարքը և կապիտալի աճումը՝ վորպես առետրական շահի աճում:

Կապիտալիզմի բարձր զարգացման այն շրջանում, յերբ արաւ-դրութիւնը ֆարերկաւ գործարանային եր դարձել, հաշվառման խնդիր-ներն ավելի բարդացան:

Կապիտալիստի համար, վոր շրջապատված եր հսկայական մրցակ-ցութեամբ, արդեն խնայարկեղ եր հաշվառման մեջ ունենալ տնտեսա-կան պրոցեսների խոր արտացոլում: Կապիտալիստն իր հաշվառումից պահանջում է բոլոր տնտեսական պրոցեսների ճիշտ վերլուծութիւնը, վորպետեղի նրա հիման վրա անցկացնի, այսպես կոչված «կապիտալիս-տական ռացիոնալիզացիան»:

Այժմ անցնենք խորհրդային սոցիալիստական հաշվառմանը:

Պրոլետարական պետութիւնն ունի միասնական ամբողջական տնտեսութիւն, վոր գործում է պլանի հիման վրա, և Միութեան առանձին ձեռնարկներն այդ ամբողջական տնտեսութեան անբաժան մասերն են հանդիսանում: Այդ միասնական ժողովրդատնտեսական պլանի կատարման հաշվառումը խորհրդային հաշվառման հիմնական բովանդակութիւնն է հանդիսանում: Այդ պլանը յուրաքանչյուր տնտեսական կազմակերպութեան մեջ բաժանվում է իր սրգանական մի շարք մասերին—առդ կամ առ-ձիճ պլանների, և այս վերջինում առանձին պլանների՝ տնտեսութեան յուրաքանչյուր մասի համար, յուրաքանչյուր մեքենայի, յուրաքանչյուր խանութի, յուրաքանչյուր տնտեսաշարակային բրիգադի և այլն և այլն: Այս իսկ հիման վրա խոր-հրդային հաշվառումն առանձին տնտեսական մարմնի շրջանակում պարզակված հաշվառում չի: Տնտեսաշարակի կիրառումը ներկայումս չափազանց եյական նշանակութիւն ունի: յուրաքանչյուր առանձին ձեռնարկի, նրա ամեն մի մասի համար, բայց այդ հաշվառումը մի-ասնական ընդհանուր պլանի ամբողջական սոցիալիստական հաշվառ-ման մի մասնիկն է միայն: Իրա համար ել առանձին ձեռնարկների և նրա մասերի հաշվառումն ամբողջական հաշվառման միայն առանձին ճշգրտերն են կազմում. դա միայն հաշվառման աշխատանքի ֆունկ-ցիոնալ բաժանումն է ըստ առանձին տնտեսական քիջների և այդ պատճառով խորհրդային հաշվառման դերը բարձրանում է արդեն մինչ վորջ ժողովրդական տնտեսութեան հաշվառման աստիճանը:

Յեկ այսպես—խորհրդային հաշվառման տեսլիւն և հիմնական առանձնահատկութիւնն այն է, վոր այդ հաշվառումը հանդիսանում է ժողովրդական տնտեսութեան պլանի և նրա մասերի կատարման հաշվառում և միաժամանակ այդ նույնի պլանավորման զենք:

Այդ պատճառով հաշվառումը հասարակական և քաղաքական հրս-կայական նշանակութիւն ունի: Խորհրդային կարգերը պահանջում են աշխատավորութեան լայն մասնակցութիւն սոցիալիստական տնտե-սութեան շինարարութեան գործում: Ուստի հաշվառումը մեղանում

պետք է այդ մասնաների սեփականութիւնը դառնա՝ հնարավորու-թիւն տալով նրանց գիտակցաբար մասնակցիլ տնտեսական աշխա-տանքում, իսկ այստեղից նաև ժողովրդական տնտեսութեան զեկա-վարման գործում:

Հաշվառումը հսկայական վերահսկական նշանակութիւն ունի: Կապիտալիստական հաշվառումը գործի վարմանը վերահսկելու հնարա-վորութիւնն է տալիս միայն առանձին սեփականատիրոջ (տերերի) շահերի տեսակետից, իսկ խորհրդային հաշվառումը հնարավորութիւնն է տալիս թե զեկավար մարմիններին և թե ամբողջ բանվոր դասա-կարգին՝ վերահսկելու յուրաքանչյուր տնտմարմնի, յուրաքանչյուր տնտեսվարի աշխատանքը: Այստեղ հաշվառումը համաժողովրդական վերահսկողութեան հնարավորութիւնն է ստեղծում:

Այժմ խորհրդային հաշվառման միջանի ներքին առանձնահատ-կութիւնները մասին:

Արտադրութեան հաշվառման մեջ մեզնում հսկայական նշանա-կութիւն ունի աշխատանքի արտադրողականութեան և ինքնարժեքի իջեցման արտացոլումը, սակայն այլ հիման վրա, քան այդ տեղի ունի կապիտալիստական արտադրութեան մեջ: Այնտեղ աշխատանքի ար-տադրողականութիւնն արտահայտում է բանվորների խիստ շահա-գործման մեծութիւնը: Այնտեղ ինքնարժեքի իջեցումը նշանակում է կապիտալիստների դասակարգի կողմից հավելլալ արժեքի մեծ չափով յուրացում: Մեզ մոտ աշխատանքի արտադրողականութիւնը հարկա-վոր է արտադրական ուժերի զարգացման և տնտեսութեան սոցիալիս-տական տարրերի ուժեղացման համար, վորը բանվոր դասակարգին տանում է դեպի նրա կուլտուրական և կենսական մակարդակի բարձ-րացում: Աշխատանքի մեծ արդիւնավետութիւնը մեղանում բարձրաց-նում է աշխատավարձը, վորը և ավելացնում է բանվորին ընկնող արդյունքի հասարակական բաշխման չափը և հասցնում բանվորական որվա կրճատման: Դնքնարժեքի իջեցումը հսկայական միջոցներ է ազատում սոցիալիստական շինարարութեան համար և իրագործվում է սոցիալիստական ռացիոնալիզացիայի միջոցով, վորը Համկ (բ) և XV համագումարի ձեռնարկմամբ կաշանում է «նոր տեխնիկա մոցնելու, աշխատանքի կազմակերպումը բարելավելու, բանուժի վորակը բարձ-րացնելու» բանորը կրճատելու և խտացնելու» մեջ:

Խորհրդային հաշվառման կատարելագործված առանձնահատկու-թիւններից պետք է լինի նաև սոցիալիստական հատուկ աշխատանքի ձեերի հաշվառման արտացոլումը, վորը միանգամայն ոտար է կապի-տալիստական արտադրութեանը և վորը կարտացոլի սոցմրցման, հար-վածայնութեան, հանդիպական արտֆինալլանների արդյունքները և այլն:

Կապիտալիստական հաշվառման վերջնական նպատակը ձեռնարկի շահի հաշտնաբերումն է: Խորհրդային Միութեան ձեռնարկներում, վոր-

րոնք իրենց բնույթով հետեւողական սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններ են, բանվորի շահագործում և հավելյալ արժեք չկա, քանի վոր չկա և կապիտալիստների դասակարգ: Բայց խորհրդային միությունը չի կարող տնտեսապես զարգանալ, չեթե նա տարեցտարի չստեղծի իր համար սոցիալիստական կուտակման ֆոնդ՝ ընդլայնված վերարտադրության համար: Ներկա շրջանում, ինչպես մենք արդեն նշել ենք, տնտեսվարկը հանդիսանում տնտեսութունը դեկավարելու հիմնական մեթոդը, իսկ դա անպայման պահանջում է «յուր յեկամուտները և ծախսերը ուրելով հաշվել, վորպես ամենանվազ ծախսումները խթանման միջոց, ալդ հիման վրա առավելագույն չափի կուտակումներ անելու նպատակով» («Большевик» № 8, 1931 թ. լեր. 55): Այստեղից սոցիալիստական կուտակման մոմենտը մեղմում հսկայական նշանակութուն ունի: Ընկ. Ստալինը տնտեսավարների 1931 թ. 23-ը հունիսի կոնֆերանսում արտասանած իր ձառում ասել է՝ «կուտակման տեսակետից վորն է նորը և առանձնահատուկը մեր արդյունաբերության զարգացման մեջ: Նորն այն է, վոր կուտակման հին աղբյուրներն արդեն չեն բավականացնում արդյունաբերության հետագա ծավալման համար: Այն է, վոր անհրաժեշտ է ուրեմն շոշափել կուտակման նոր աղբյուրներ, ուժեղացնել հները, չեթե իսկապես մենք ցանկանում ենք պահպանել և զարգացնել ինդուստրացման բոլորիկյան տեմպերը»:

Ապա ընկ. Ստալինը նշեց կուտակման այնպիսի մոմենտ, ինչպիսին ինքնարժեքի իջեցումն է. «Իսկ ի՞նչ բան է ինքնարժեքի իջեցումը: Դուք գիտեք, վոր ինքնարժեքի իջեցման չուրաքանչյուր տոկոս նշանակում է 150—200 միլիոն ուրբլու կուտակում արդյունաբերության ներսում»:

Կապիտալիստական հաշվառումն ինչքան ավելի բարդ, ավելի խճողված է, այնքան ավելի լավ է կապիտալիստի համար, վորովհետեւ նա ուրիշներից թագցնում է իր «առևտրական գաղտնիքը»:

Մեզանում հաշվառումը, պրոլետարիատի ձեռքը հասարակական արտադրության նկատմամբ վերահսկողության միջոց առնով, պետք է կառուցված լինի, վորքան կարելի չէ, պարզ և աշխատավոր լայն մասսաների համար մատչելի: Հաշվառման պարզեցում, նրա ռացիոնալիզացիա, նրան հասկանալու մատչելիություն, — այն խորհրդային հաշվառման նկատմամբ ունեցած հիմնական պահանջները:

Այժմ խորհրդային հաշվառման ևս մեկ առանձնահատկության մասին: Լինելով խորհրդային տնտեսության ամբողջության հաշվառում և միայն իր կատարման կարգով բաժանվելով ըստ առանձին տնտեսական կազմակերպությունների, հաշվառումը բնականորեն պետք է լինի միատեսակ, պետք է կառուցված լինի միասնական սկզբունքների վրա:

Կապիտալիստական հաշվառումը, վորպես առանձին ձեռնարկու-

թյունների սահմաններում իրագործվող և վորպես առանձին սեփականատիրոջ շահերի համար տարվող հաշվառում, պարզ է, վոր նման միատեսակութուն չի պահանջում: Մինչդեռ խորհրդային հաշվառման հիմնական բոլոր սկզբունքները պետք է միանգամայն նման լինեն միշտ և ամենուրեք, այսինքն անպայման պետք է սահմանվեն հիմնական որենսդրական վորոշումներով, իսկ վորպես վերջիններիս զարգացում և լրացում՝ համապատասխան գերատեսչությունների կանոններով և ցուցմունքներով:

Յեւլ ալդպես, հետևյալ հիմնական առանձնահատկությունները բնութագրում են խորհրդային տնտեսության հաշվառումը.

1. խորհրդային հաշվառումը հանդիսանում է միասնական տնտեսության ամբողջական հաշվառում, պահպանելով դրա հետ միասին իր հսկայական նշանակութունը չուրաքանչյուր տնտեսության, կազմակերպության համար, վորպես տնտեսական հաշվարկը և ուրելու կոնտրոլը չուրաքանչյուր նման կազմակերպության շրջանակում իրագործելու անհրաժեշտություն:

2. խորհրդային հաշվառումը արտահայտում է ամբողջ ժողովրդական տնտեսության պլանի կատարումը, արտահայտում է տնտեսական պրոցեսներն իրենց ամբողջ ծավալով և ալդպիսով հանդիսանում է վողջ արտադրության և մթերքների բաշխման հաշվառում, այսինքն պլանի կատարման հաշվառում, իսկ այստեղից ել նշույթ է տալիս հետագա պլանավորման համար:

3. խորհրդային հաշվառումը, սոցիալիստական ռացիոնալիզացիայի և ձեռնարկների ավելի կատարելագործված տեխնիկական բազայի վրա կատարած վերակառուցման շնորհիվ, պետք է արտացոլի ինքնարժեքի իջեցման մոմենտը, արտացոլի աշխատանքի արտադրողական բարձրացումը, աշխատանքի սոցիալիստական մեթոդների արդյունավետությունը:

4. տնտեսական հաշվարկի պահանջների և ընդլայնած վերարտադրության անհրաժեշտության հիման վրա, խորհրդային հաշվառումը պետք է չեկամուտների և ծախսերի խիստ հաշվառում տանի և, հակառակ ձեռնարկային «շահի», հաշտաբերի սոցիալիստական կուտակման չափը:

5. խորհրդային հաշվառումն իր հիմնական սկզբունքներով պետք է միատեսակ լինի, ամենից առաջ հնարավորություն տալով իր տրվալներն ի մի բերելու ամփոփումներում և արտահայտի խորհրդային տնտեսության վողջ ամբողջությունը:

6. խորհրդային հաշվառումն ամբողջապես պետք է լինիթարկվի պրոլետարիատի դասակարգային խնդիրներին՝ կուտակցության գլխավոր գծի համար տարվող ալջաբարում: Խորհրդային հաշվառումը պետք է դասակարգային կովի գեներ լինի՝ կապիտալիզմի դեմ: Խորհրդային հաշվառումը պետք է սպաս դրված լինի սոցիալիստական շինարարությանը:

ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հաշվառումը և նրա հետ կապված վերահսկողությունն անհրաժեշտ է տնտեսական ամեն կարգի և արտադրություն լուրաքանչյուր ձևի համար: Մենք արդեն նշեցինք Կ. Մարքսի ասածն այն մասին, վոր հաշվառումն անհրաժեշտ է անդամ մանր ապրանքարտադրողի համար, չնայած վերջինս, իր տնտեսության փոքրություն և գործարքները պարզության պատճառով, «հաշվային գիրքը միայն իր գլխում» կարող է տանել:

Առավել ևս հաշվառումը պետք է մեծ կապիտալիստական տնտեսության մեջ, Կ. Մարքսն այսպես է ասում այս մասին. «գրքեր վարելը վորպես ամբողջ պրոցեսի իդեալական միացումն ստուգելու միջոց, դառնում է այնքան ավելի անհրաժեշտ, ինչքան ավելի պրոցեսն ընդարձակում է մինչ հասարակական չափերի և ինչքան ավելի նա կորցնում է զուտ անհատական բնույթը» («Капитал», հատ. 2, էջ 88):

Անհրաժեշտ լինելով կապիտալիստական տնտեսության մեջ, հաշվառումը բացառիկ եչական նշանակություն ունի Մորերդային Միության պլանային տնտեսության մեջ:

Մորերդային տնտեսության համար հաշվառման նշանակությունը նրան ամենից ցայտուն արտահայտված է Վ. Ի. Լենինի խոսքերով. «Սոցիալիզմը — դա ամենից առաջ հաշվառում է» շատ այլ տեղեր կարելի է գտնել Վ. Ի. Լենինի յերկերում հաշվառման նշանակության և նրա հետ կապված վերահսկողության մասին: Որինակ՝ «հաշվառում և վերահսկողություն — ահա գլխավորը, վոր պահանջվում է կոմունիստական հասարակության առաջին ֆազի ճիշտ գործունեությունը կանոնավորելու համար» (հատ. XIV, մասն II, էջ 379), կամ «սոցիալիստական ապարատի ինքը տաններողը՝ դա համապետական հաշվապահությունն է, մթերքների արտադրության և բաշխման պետական հաշվառումը» (նույն տեղ, էջ 231):

Հաշվառման նշանակությունը, նպատակալից ներկա շրջանում, լիքը մենք տնտեսությունը վարում ենք տնտեսաշարիկի հիման վրա, միշտ ընդգծված է կուտ. համագումարների և կուտակցության առանձին ղեկավարների կողմից: Այսպես, որինակ՝ ընկ. Մուրոտովը սոցիալիստական արդյունաբերության աշխատակիցների 1931 թ. փետրվարի 3-ի Համաժողովին ասել է. «Կոմիտեի անդամները արտասանած իր ճառում նշեց, վոր մեր տնտեսական ձեռնարկությունները պարտավոր են գործով հասնել արտադրական բոլոր տարրերի ճիշտ հաշվառմանը և նրանց ֆինանսական ճիշտ արտահայտմանը, ինչպես ձեռնարկության և նրա առանձին ցեխերի համար, նույնպես և տնտեսավորման համար՝ ամբողջությունը վերցրած». նա նշեց Համ. Կ. (բ) ԿԿԿ այն վորոշումը, ուր ասված է, վոր ձեռնարկությունը տնտեսաշարիկի փոխադրելն ուժանդակում է արտադրության գործունեության ռացիոնալ դրված-

քին և մասսաներին այդ գործունեությունը ծանոթացնելու գործին:

Հաշվառման հսկայական նշանակությունը կոլտնտեսություններում նշված է Համ. Կ. (բ) ԿԿԿ հունիսյան (1931 թ.) պլենումի կողմից այն հ՝ «առանց հաշվառման հնարավոր չե կոլտնտեսության, վորպես խոշոր տնտեսության, գոյությունը», իսկ Կ. Կ. 1931 թ. ոգոստոսի 2-ի վորոշմամբ բոլոր կուտ. կազմակերպություններին առաջարկված է իրենց աշխատանքի առանցք համարել, ի միջի այլոց, նաև «հաշվառման գործի դրվածքը»: Արդ, ինչով է բացատրվում ճիշտ հաշվառման նշանակությունը և այստեղից էլ՝ նրա կատարյալ անհրաժեշտությունը: Այս բացատրվում է նրանով, վոր հաշվառումը արտացոլում է բոլոր տնտեսական պրոցեսները, վորոնց այլ կերպ հնարավոր չի հետևել, հետևաբար և կարգավորել: Հաշվառումը մի տեսակ կինոփապովն է, վորտեղ նշվում, ղեկավարում են ինչպես առանձին մոմենտները, նույնպես և նրանց միասնությունը. բայց նրանք նշվում են վոր թե առանձին նկարների ձևով, այլ բոլորը կապակցվելով, պատճառներն ու հետևանքները պարզելով, արդյունքները հայտարարելով:

Հաշվառումը կարևոր նշանակություն ունի ամենից առաջ տրնտեսաշարիկի անցած յուրաքանչյուր տնտեսական կազմակերպության սահմաններում: Այստեղ նա աշխատանքի կանոնավոր կազմակերպման գործին է հանդիսանում, նպաստում է պլանային սկզբունք սահմանելուն և անցկացնելուն, ինչպես և տնտեսաշարիկը իրականում պահպանելուն: Այնուհետև հաշվառումն այստեղ տնտեսավար-ղեկավարին իր աշխատանքի վերահսկողության հնարավորություն է տալիս, տրամադրելով նրան ճշտիվ տվյալներ ինչպես իր վողջ աշխատանքի, նույնպես և նրա առանձին մասերի վերաբերյալ:

Կարգավորող և պլանավորող կազմակերպություններին, հաշվառումն անհրաժեշտ է այն չափով, վորքան վոր նա նյութ է տալիս ձեռնարկության աշխատանքի, առաջադրանքների կատարման ստուգման և առաջիկա պլանային կառուցումների համար:

Բանվոր դասակարգին տալով վերահսկողության միջոց և նյութ՝ տնտեսության ղեկավարման գործում զիտակցաբար մասնակցելու համար, հաշվառումը դառնում է պրոլետարիատի դասակարգային գորեղ զենքը, մեր տնտեսության մեջ ավելի լայն սոցիալիստական շինարարություն ծավալելու համար:

Հարցեր կրկնադրյալն համար

1. Միատեսակ և արդյոք հաշվառումը տնտեսական բոլոր կարգերում:
2. Վորոնք են կապիտալիստական հաշվառման հիմնական առանձնահատկությունները:
3. Ինչո՞ւ կապիտալիստական հաշվառումը պարփակվում է յուրաքանչյուր առանձին ձեռնարկության շրջանակում:

4. Վճիռն է կապիտալիստական հաշվառման վերջնական նպատակը:

5. Ինչպե՞ս է կայանում կապիտալիստական և խորհրդային հաշվառման տարբերությունը տնտեսական պրոցեսների լայն ընդգրկման հարցում:

6. Ինչպե՞ս են ընդգրկվում խորհրդային տնտեսություններում հաշվառման ներքին բովանդակություն առանձնահատկությունները՝ կապիտալիստական հաշվառման համեմատությամբ:

7. Վերոհիշյալ են խորհրդային հաշվառման հիմնական առանձնահատկությունները:

8. Ի՞նչ պետք է արտացոլի խորհրդային հաշվառումը կապիտալիստական «շահ»-ի փոխարեն:

9. Ի՞նչ նշանակություն ունի հաշվառումը առանձին ձեռնարկության համար:

10. Ի՞նչ նշանակություն ունի հաշվառումը պլանավորող և կարգավորող մարմինների համար:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վերադառնալով իր առաջ դրված խնդիրները կատարի, հաշվառումը պետք է կազմակերպված լինի գիտական խիստ սկզբունքների հիման վրա: Առանց նման սկզբունքներ մշակելու, հաշվառումը կդառնար թվաբանական դասարկ հաշվառում, իրենից կներկայացներ չմտածված, միմյանց հետ չկապակցվող թվական տվյալների միացում, թվեր, վորոնք վոչ մի դեպքում չեն լին կարող ուրվագծել տնտեսական պրոցեսները և չեն կարող ապահովել նրանց վերլուծությունը:

Այստեղից պետք է հատուկ գիտական գիտելիքներ լինի, վորն ուսումնասիրի տնտեսական հաշվառման հարցերը և պարզի նրա կառուցման հիմնական սկզբունքները:

Այդ գիտության հիմնական խնդիրը պետք է կայանա նրանում, վոր խորհրդային տնտեսության սոցիալ-տնտեսական ստրուկտուրայի համապատասխան հաշվառման ճիշտ կառուցվածք ստեղծի, ամենից առաջ ժողովրդական տնտեսության պլանի կատարումը հաշվի առնել:

Տնտեսական հաշվառման զարգացման ընթացքում պետք է լինի մոմենտ տարբերել. ամենից առաջ պետք է ստեղծել հաշվառման ճիշտ պլան, ապա անհրաժեշտ է մշակել հաշվառման ճիշտ մեթոդներ և, ի վերջո, անհրաժեշտ է մշակել հաշվառման տեխնիկան:

Դրա համար էլ խորհրդային հաշվառման գիտության մեջ պետք է յերեք մաս տարբերել՝ 1) հաշվառման կառուցման սկզբունքների ուսմունք, 2) հաշվառման մեթոդների ուսմունք և 3) հաշվառման տեխնիկայի ուսմունք:

Այս մասերը հատուկ են մեր թված հաշվառման բոլոր տեսակների համար, այդ պատճառով էլ մեր գասընթացի բովանդակությունը չի փոխվի այն բանից, վոր մենք հիմնականում միայն բախնասային հաշվառում ենք վերցնում:

Այժմ մեր գիտության անվան հարցը: Բուրժուական տեսությունը նրան հաշվեգիտություն էր անվանում, դրանով ընդթաղրելով նրա միայն տեխնիկական կողմը: Հաշվարկում «հաշվի» միջոցով: Այս անվան մեջ յերևան է գալիս բուրժուական գիտականների ձգտումը՝ այս գիտությունը միշտ ներկայացնել վորպես գիտություն, վոր կանգնած է քաղաքակրթությունից և դասակարգային պայքարից դուրս: Մինչդեռ դասակարգային հասարակության մեջ չկա և չի կարող լինել ապագասակարգային գիտություն:

Այստեղից էլ բուրժուական «հաշվեգիտություն» տեսություն մեջ «ստացվեց» տեսություն անջատումը պրակտիկայից, և տեսությունը, պրակտիկայից բաժանված լինելով, դառավ «անառարկա»: Բնորոշ է, վոր բուրժուական տեսությունը նույնիսկ ամբողջ «հաշվեգիտություն» բաժանում էր յերկու առանձին մասերի — տեսական՝ վոր կոչվում էր «հաշվեգիտություն» և գործնական՝ վոր կոչվում էր հաշվետարություն:

Այս դրույթը միանգամայն սխալ է, քանի վոր խիստ գիտական մարքս-լենինյան հասկացողությամբ դոյություն չունի անկախ տեսություն և անկախ պրակտիկա:

Գիտության յուրաքանչյուր բաժինը կապված է պրակտիկայի հետ և պրակտիկայի յուրաքանչյուր մոմենտ յուսավորվում է տեսությամբ:

Յե՛կ «տեսությունը», իր բոլոր ուղիներով պետք է պրակտիկայի հետ անքակտելի կապի միջոցով զարգանա, և՛ պրակտիկան էլ իր հերթին դադարում է «կույր» լինելուց, յերբ նա ճիշտ տեսությամբ է յուսավորվում:

«Հաշվեգիտություն» վորպես տեսության նախկին անջատումը պրակտիկայից, այդ տեսությունը «անառարկա» յեր դարձնում: Այս իսկ պատճառով մեր գիտություն մեջ «տեսական»-ի և «գործնական»-ի բաժանում տեղի ունենալ չի կարող:

Մեր գիտության անունը պետք է ընդգրկի խորհրդային հաշվառման զարգացման ուղիներով: Իսկ այդ ուղին, ինչպես մենք արդեն նշեցինք, տանում է դեպի հաշվառման բոլոր ճյուղերի միացումն ու միասնական սոցիալիստական հաշվառում ստեղծելը, իսկ այնտեղից էլ դեպի միասնական գիտություն: Այդ գիտության սահմաններում են պետք է ճյուղավորվեն հաշվառման տարբեր մեթոդները: Այս պատճառով միասնական այդ գիտության մեր մասը «Խորհրդային հաշվառման բաղադրարկային մեթոդ» կարելի յի անվանել:

Պետք է նկատել, վոր բաղադրարկային հաշվառումը «Бухгалтерский учёт» («Հաշվապահական հաշվառում») կոչվելու հետևանքով այս գի-

տութիւնն ել կոչվում է «Бугалтерия» («Հաշվապահութիւն»)։ Այս բառը ծագում է գերմաներէն չերկու բառից Buch (գիրք) halten (պահել) և նշանակում է գրքեր վարել։ Այստեղից՝ բուխալտերիան բնորոշում է հաշվառման տեխնիկայի զարգացման միայն առաջին ետապը, յերբ վերջինս կիրառվում էր բացառապէս գրքերում։

Ներկայումս «գիրքը» հաշվառման մեջ արդեն ամբողջապէս անցել է անցյալի գիրկը և հին անվանումը, վոր բնորոշում էր հաշվառման միայն տեխնիկան, և վորն այժմ համարւոյս գոյութիւնն չունի, չպետք է կիրառվի։ Այդ անվանումը միայն թյուրիմացութեան մեջ է ձգում խորհրդային հաշվառման բնույթի և էությունն նկատմամբ։ Այս բանը մենք մատնանշել ելինք առաջուց։

ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Տնտեսական սիստեմի բաղադրիչ բարդութիւնների և տարբերութիւնների հետեանքով հնարավորութիւնն չկա հաշվառման մեջ, նամանավանդ նրա ուսումնասիրութեան առաջին շրջանում, սպառիչ տեղեկութիւններ տալ հաշվառման մեջ յեղած այն բոլոր առանձնահատկութիւնների մասին, վորոնք պետք է ընութադրեն տնտեսութեան յուրաքանչյուր առանձին ճյուղ։

Այստեղ մենք կանդ ենք տունում հաշվառման այն հիմնական սկզբունքների վրա, վոր հատուկ են տնտեսութեան բոլոր ճյուղերի համար, գիտութեան այդ մասը պետք է կազմի հաշվառման ընդհանուր տեսութիւնը։ Բայց հաշվառման այդ ընդհանուր սկզբունքները չեն կարող իրական կյանքից կտրված լինել, նրանք տրվում են պրակտիկայի հիման վրա և լուսավորում են զանազան տեսութիւններին հաշվառման մոմենտները։

Ժողովրդական տնտեսութեան զանազան բնագավառների հաշվառման հարցերի ավելի խոր ուսումնասիրութիւնը պետք է տան հաշվառման հետեւյալ ճյուղային տեսակները — արդյունաբերական ձեռնարկների հաշվառումն իր հետագա բաժանումներով ըստ արդյունաբերութեան ճյուղերի, խորհրդային առևտրի հաշվառումը, գյուղատնտեսական ձեռնարկների և կազմակերպութիւնների հաշվառումը, վարկային հիմնարկների հաշվառումը և այլն։

Սակայն հաշվառման բոլոր այս «ճյուղային» տեսակները խստորեն հիմնված են ընդհանուր տեսութեան վրա։

Նրանցում խոսքը վերաբերում է միայն հաշվառման մանրամասնութիւնների ավելի խոր ուսումնասիրութեանը համաձայն գործնական աշխատանքի առանձնահատկութիւնների։ Հաշվառման ընդհանուր տեսութիւնը կյանքից կտրված չէ, նա ընդգրկելով ամբողջը, պետք է ընդգրկի և նրա բաղադրիչ մասերը, այսինքն լինի և ճյուղային, բայց միայն առանց հատուկ մանրամասնացման։

Մանրամասնացումը ճյուղային տեսակների խնդիրն է, վորոնք վոչ այլ ինչ են, քան միայն ընդհանուր տեսութեան հետագա լայնացումն ու խորացումը։

Հարցեր կրկնադուրյան համար

1. Ի՞նչ հիմնական խնդիրներ պետք է դնի իր առաջ խորհրդային տնտեսութեան հաշվառման գիտութիւնը։

2. Ինչո՞ւ «հաշվեգիտութիւն» անունը տեղ չպետք է ունենա և վորն է մեր դասընթացի ամենից համապատասխան անունը։

3. Վո՞րն է «հաշվառման ընդհանուր տեսութիւնը» և «հաշվառման ճյուղային տեսակները» և ի՞նչ փոխհարաբերութեան մեջ պետք է լինեն նրանք։

4. Յուլյց տպէք ճյուղային հաշվառման գլխավոր տեսակները։

5. Ինչո՞ւ ճյուղային տեսակի հաշվառումները մանրազնին ուսումնասիրման դեպքում անհրաժեշտ է իմանալ հաշվառման ընդհանուր հիմունքները։

Բալանային հաշվառման ընդհանուր մեքողություն

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻՆ ՅՈՒՅՄՈՒՆՔՆԵՐ 2-ՐԴ ՅԵՎ 3-ՐԴ ԹԵՄԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ներկա չերկրորդ թեմայից սկսվում է մեր դասընթացի հիմնական մասը — խորհրդային տնտեսական (բալանային) հաշվառման մեթոդությունների ուսուցումը: Առաջին թեմայում նշված հաշվառման գիտությունների հիմնական խնդիրների համաձայն մենք պետք է տանք հաշվառման կառուցման սկզբունքը, իսկ հետո միայն անցնենք հաշվառման մեթոդները շարադրելուն: Հաշվառման բովանդակությունը և նրա ուղղությունը վորոշում են տնտեսությունը, այսպես կոչված — բալանային կառուցվածքով: Դրա համար առաջինը, վորից մենք պետք է սկսենք մեր ուսումնասիրությունը, դա բալանային հասկացողության սահմանումն է, նրա բովանդակության և կառուցվածքի խորացումն է:

Յեվ այդ կազմի չերկրորդ թեմայի բովանդակության գլխավոր մասը:

Բալանային կառուցվածքը հասկանալով, մենք այնուհետև պետք է անցնենք տնտեսական մասսաների և պրոցեսների շարժման հաշվառման մեթոդների ուսումնասիրությանը:

Բալանային հաշվառման ելույթներն այն է, վոր բալանային հաշվառման կարգով տարրալուծվում է առանձին հաշիվներ, վորպես իր հաշվառման մասերի, և հաշվառումն իրագործվում է այդ հաշիվներով, բայց դրա հետ միասին չի խզվում այն կապը, վոր կա հաշիվների և բալանային միջև, վորպես տնտեսություն և տնտեսական պրոցեսների ամբողջական արտացոլման: Յերրորդ թեմայի բովանդակությունը կազմում է հաշիվների ուսումնասիրությունը, նրանց դասավորումը և նրանցում գրանցումներ կատարելու ձևերը:

Այս չերկու թեմաների ուսուցման ժամանակ արդեն բավական չէ հասարակ ընթերցումը, ինչպես այդ արվում էր առաջին թեմայի նկատմամբ: Այստեղ անհրաժեշտ է նախ թեմաներում տված որինակներով և ապա ինքնուրույն կերպով լուծել գործնական մի շարք խնդիրներ, ինչպես բալանային կազմել, հաշիվներում զանազան գրանցումներ անել և այլն: Դրա համար այդ թեմաների վերջում, հարցերից բացի, գրվում են ինքնուրույն լուծելու խնդիրներ:

«Բալանա» բառը ծագում է լատինական չերկու բառից bis, վոր նշանակում է կրկնակի և lanx, վոր նշանակում է նժարներ: Այստեղից «բալանա» տերմինով վորոշում են չերկու հակադիր կողմերի հավասարությունը, վոր է 2 նժարների միջև:

Բալանան իրենից արտահայտում է շարժում, շարժման ծագման և վորնչացման պրոցես, մեկ տնտեսական դրույթյան փոխարինումն մյուսով՝ վորակապես տարբեր դրույթյամբ: Այդ շարժումը հաշվառման մեջ արտացոլելու համար կազմվում է բալանա, ուր մեկ նժարում պետք է լինեն ավանսավորված գումարները կուտակման հետ միասին, իսկ մյուսում միշտ հավասարամեծ միջոցների դասավորումը: Դրա հետ մեկտեղ, բալանայում պետք է արտահայտված լինեն տնտեսական բոլոր պրոցեսների պատճառներն ու հետևանքները, միշտ քանակապես միասնակ, բայց վորակապես տարբեր, վորը բալանային հաշվառման մեջ սահմանում է մեկ չերկույթի կապի ձևը մեկ ուրիշի և ամբողջի հետ:

Հաշվառման կարգով իրարից տարբերվում են բալանային չերկու հասկացողություններ՝ բալանա, վոր բնորոշում է միայն տնտեսական մասսաների կառուցումը ըստ նրանց դասավորման և աղբյուրների, և բալանա, վորն իրենով բնորոշում է բոլոր տնտեսական պրոցեսները:

Մենք մեր ուսումնասիրությունն սկսենք առաջին բալանայից, այսինքն տնտեսական պրոցեսների կառուցվածքը վորոշող բալանայից, աստիճանաբար լայնացնելով մեր բալանայի մասին հասկացողությունը: Նման բալանայի բովանդակությունը համառոտ կերպով արդեն ցույց է տրված — դա ավանսավորված գումարների դրույթյունն է մի կողմից նրանց դասավորման և մյուս կողմից ըստ այդ միջոցների դոցացման աղբյուրների:

Յուրաքանչյուր տնտեսական կազմակերպություն իր տնտեսությունը վարելու համար պետք է ունենա միջոցների վորոշ գումար, միջոցներ, վորոնք գտնվում են զանազան արժեքների մեջ: Միջոցների այդ դասավորումը, այն է, թե ինչի մեջ են նրանք գտնվում, ցույց է տալիս բալանայի առաջին մասն, այսպես կոչված ալիսիվը (լատինական agere գործի): Այսպիսով բալանայի ալիսիվը վորոշում է միջոցների վորտեղ գտնվել: Նա պատասխանում է այն հարցին, թե ինչի մեջ են գտնվում տնտեսական միջոցները: Առաջիկա մանրամասնորեն քննություն չառնելով ալիսիվի բոլոր մասերը, կարելի չէ ասել, վոր միջոցները հիմնականում կարող են գտնվել շինքերի և կառուցումների, մեքենաների և սարքավորումների — (աշխատանքի գործիքների), զանազան նյութերի (աշխատանքի սարքերի), մեքենաների կամ ապրանքների, դրամի և ուրիշ տնտեսությունների ու անձանց (գերիտորներ) պահանջների մեջ և այլն: Շենքերն ու կառուցումները,

մեջենաները ու սարքավորումները և նյութերը կաղմում են արտադրության միջոցներ, իսկ ապրանքներն ու դրամը՝ շրջանառության միջոցներ: Այս հիմնական խմբերն են կազմում և ակտիվը:

Բալանսի յերկրորդ մասը պատկերվում է կոչվում (լատինական patti-կապել): Պատկերվում է սույն աշխատանքի, թե վերաբերի, ինչ աղբյուրներից և ինչ կարգով են ստացվել յեղած միջոցները: Հետևաբար պատկերվում է միջոցների աղբյուրներն են վորոշում:

Նման աղբյուրները հիմնականում յերեքն են. 1) պետական ֆոնդ. պետ. ձեռնարկությունների համար, փախտերերի մուծումներ ու կողմնակալությունների համար արվող անվերադարձ մուծումներ, 2) վարկավորում — փոխառություններ և վարկեր: Սրանք ժամանակավոր միջոցներ են, քանի վոր նրանք հետագայում պետք է վերադարձվին և 3) կուտակումներ, վոր գոյացել են նախընթաց գործունեության հետևանքով և վորոշ, ձեռնարկություններում թողնելու պատկերվում, ձեռնարկի սեփական միջոցներն են ավելացնում: Այսպիսով պատկերվում է միջոցների ամբողջությունը, բայց միայն ստացման և աղբյուրների գոյացման տեսանկյունից:

Այստեղից պարզ պետք է լինի, վոր ակտիվը, պարզելով թե միջոցները ինչպես են դասավորված, իսկ պասսիվը — թե վորտեղից են նրանք ստացված, պետք է իրար միշտ հավասար լինեն: Դա միանշանակաբար բնական պահանջ է, քանի վոր վորևե կարգով ստացված յուրաքանչյուր ուղբի ակտիվ է ստեղծում, իսկ այդ ուղբին պետք է պարփակված լինի վորևե արժեքի մեջ, այդ նույնը և պասսիվ է ստեղծում, քանի վոր պետք է ցույց տրվի նրա ստանալու աղբյուրը: Այժմ որինակի համար, վերցնենք պետական մեկ ձեռնարկի բալանս:

Այդ ձեռնարկը վորպես մշտական աղբյուր, պետությունից ստացած ունի 2.000.000 ուղբ. փոխառության ձանապարհով ներգրավված է 500.000 ու. լրացուցիչ միջոցներ և նախկին տնտեսական գործունեության հետևանքով ներքին կուտակումից ունի 100.000 ու.: Հետևաբար նրա մոտ յեղած միջոցներն ընդամենը կազմում են 2.600.000 ու.:

Այս միջոցները դասավորված են հետևյալ կերպ. կան շենքեր 1.200.000 ու., մեքենաներ 800.000 ու. դանադան նյութեր 400.000 ու., վորպես պարտք արված և ուրիշ ձեռնարկների և անձանց 175.000 ուղբ. և կան դրամական միջոցներ 25.000 ու.:

Գծադրական բալանսում պատկերանում է ուղղահայաց կերպով յերկու մասի բաժանված մի աղյուսակ, ուր ձախ կողմում տրվում է ակտիվը, իսկ աջ կողմում նրա հավասարամեծ պասսիվը: Բալանսային աղյուսակը, վոր նույնպես և բալանս է կոչվում, մեր ընտրած որինակի համաձայն հետևյալ ձևը կունենա.

Միջոցներ (ակտիվ)	Միջոցների աղբյուրներ (պասսիվ)
Շենքեր 1.200.000	Պետակ. ֆոնդ 2.000.000
Մեքենաներ 800.000	Փոխառ. և վարկեր 500.000
Նյութեր 400.000	Կուտակումներ 100.000
Դրամ. միջոց. 25.000	
Դրստոքներ 175.000	
	2.600.000

Իր աշխատի ձևով բալանսի աղյուսակը մեզ ցույց է տալիս տնտեսական միջոցների կառուցվածքն՝ ըստ իր միջոցների տեղավորման և աղբյուրների:

Հարցեր կրկնողության համար

1. Ի՞նչ է նշանակում «բալանս» բառը:
2. Ի՞նչ են արտահայտում իրենցից բալանսի ակտիվն ու պասսիվը և ինչո՞ւ նրանք միջև միշտ հավասարություն է ստացվում:
3. Վորո՞նք են ակտիվի հիմնական մասերը:
4. Վորո՞նք են պասսիվի հիմնական մասերը:
5. Գծադրական ձևով ինչպես է պատկերավորվում բալանսը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԼԱՆՍԻ ՊԱՍՍԻՎԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Այժմ անցնենք բալանսի յերկու մասի ավելի մանրամասն քննությունը, ըստ վորում այդ քննարկումն սկսենք միջոցների բոլոր աղբյուրների՝ պասսիվի վերլուծությունից և ապա արդեն անցնենք միջոցների դասավորման՝ ակտիվի վերլուծության:

Պետական ձեռնարկների համար միջոցների առաջին աղբյուրը հանդիսանում է «պետական ֆոնդը»: Այդ աղբյուրը վորոշում է միջոցների այն չափը, վոր համապետական ֆոնդից հատկացվում է ավելի ձեռնարկությանը և ամրացվում նրան քիչ թե շատ տևական ժամկետով: Այս աղբյուրը մեծական է և սրա բաժին հանած համապետական միջոցներն ամբողջությամբ մտցվում են ձեռնարկի կանոնադրության մեջ:

Բալանսի պասսիվում այդ աղբյուրը «կառուցված է ֆոնդ» պետք է կոչվի: Պաշտոնական բալանսներում կանոնադրական ֆոնդը շարունակում է մնալ. մեր կարգերին անհամապատասխան «կանոնադրական կապիտալ» անվան տակ:

Միջոցների հետևյալ աղբյուրը կարող է լինել պետական բանկի վարկավորումը, վորը կազմում է վոչ թե տևական, այլ ժամանակավոր

իր Համերով շարունակ փոփոխվող աղբյուր, նախած անտեսական գործունեություն ընթացքին և պլանի կատարման: Այդ աղբյուրի Համեր անկալուն բնույթ ունի. նա կամ մեծանում է, կամ փոքրանում:

Միջոցների այդ աղբյուրը պատկերվում պետք է կոչել արդեն վոչ թի պետական ֆոնդ, այլ՝ պարսֆ պեսական բանկին:

Պատկերվում չեղած այս յերկու աղբյուրները ձեռնարկի ֆինանսական կապն են վորոշում վողջ պետություն հետ, վորպես նրա որդանական մասի:

Յիրորդ աղբյուրը ներքին կուտակումներն են, վորոնց տակ պետք է հասկանալ չեկամուսների հետևանքով ձեռնարկում թողած սոցիալատական կուտակումները: Այս, ինչպես և վերևում թված աղբյուրների միջոցները, պետություն սեփականություն է կազմում: Այստեղից միջոցների բոլոր այս յերեք աղբյուրները բնորոշում են ձեռնարկի կապը պետության հետ: Յեմ պետական նման ձեռնարկի բաղաձայ պատկեր, վերջիվերջո, ըստ ելույթյան մեկ աղբյուր է ցույց տալիս, այն է՝ համապետական միջոցների առանձնացում: Բայց այդ միաձե աղբյուրը, նախած նրա տարբեր բնույթին և ծագման, պետք է առանձին ցույց տրվի:

Վերցնենք փոքրիկ մի որինակ՝

Ձեռնարկը պետությունից ստացած ունի, վորպես մշտական աղբյուր, 3.000.000 ու. և բանկային վարկավորման կարողով՝ 800.000 ուրբ., բացի այդ, նախկին տարիներից կուտակումներ ունի 300.000 ուրբ.: Այդ կուտակումը թողնված է ձեռնարկին ալապիսի բաշխումով՝ 15.000 ու. կազմում է բանվոր-ծառայողների կենցաղի բարելավման ֆոնդը, 90.000 ու. բանվորական գյուտարարության ֆոնդը, 40.000 ու. բանվորության արտադրական-տեխնիկական լուսավորության ֆոնդը, 125.000 ու. ձեռնարկի արամադրության տակ է թողնված վորպես տնտեսման ֆոնդ և 20.000 ուրբ. էլ ողջմրցման ոժանդակման ֆոնդ:

Նկատենք, վոր բոլոր ֆոնդերն ալատեղ վերցնում ենք, վորպես բաշխված կուտակման մասեր: Վորոշ ֆոնդեր կարող են կազմվել կուտակումներից անկախ: Յեթև կուտակումը դեռ չի բաշխված, ապա նրա ամբողջ գումարը պատկերվում պետք է ցույց տրվի մեզ արդեն ծանոթ «կուտակում» (չբաշխված) անվան տակ:

Միջոցների աղբյուրները յերկու ձևի բաշխելու (պետություն կողմից առանձնացված միջոցներ և ներքին կուտակումներ) պատկերը հետևյալ պատկերը կունենա.

1. ԱՂԵՑՈՒՐՆԵՐ ՊԵՏ. ՖՈՆԴԻՑ

ա) Մշտական աղբյուր	
Կանոնադրական ֆոնդ	3.000.000
բ) Ժամանակավոր աղբյուր	
Վարկավորում պետական կողմից	800.000
	3.800.000

II. ՆԵՐՔԻՆ ԿՈՒՏԱԿՈՒՄՆԵՐ

Բանվոր-ծառայողների կենցաղի բարելավման ֆոնդ	25.000
Բանվորական գյուտարարության ոժանդակման	90.000
Բանվորական արտ. տեխնիկական լուսավորման	40.000
Ձեռնարկի արամադրության տակ տնտեսման	125.000
Մոլցմրցման ոժանդակման	20.000
	300.000

Ընդամենը պատկերվում 4.100.000

Այստեղ մենք տեսնում ենք, վոր պատկերվում միջոցների աղբյուրներ վորոշելով, միաժամանակ (ներքին կուտակումները գծով) վորոշում է նաև միջոցների նպատակը: Պետ. բանկի վարկավորումը հուլանպես վորոշակի նպատակային ողտագործման բնույթին է ցույց տալիս:

Մենք այստեղ պատկերվում յերկու մասի բաժանեցինք ըստ այդ աղբյուրների պետֆոնդի և ներքին կուտակման հատկանիշների: Մեզ սոցիալատական շինարարության մեջ հակադրական նշանակություն ունի համապետական միջոցների տնտեսումը և ներքին միջոցների ողտագործելու ձգտումը՝ առանց լրացուցիչ միջոցներ ներդրավելու:

Խ Ս Հ Մ Ա. Պ. Խ. 1931 թ. 23-ն հուլիսի վորոշումը (հրապարակված է «Известия»-ի 1931 թ. 26 (7-№ 204). Նշում է, վոր «1930 թ. վարկային ռեֆորմի անցկացման պրակտիկայի խոշոր թեթույթունից մեկը — տնտեսական մարմինների սեփական շրջանառում միջոցների դիմադրելությունը և սեփական ու փոխառած շրջանառում միջոցների ողտագործման պայմանների տարբերության վոչնչացումը»: Այդ պատճառով Ա. Պ. Խ. վորոշումը պահանջում է «սեփական շրջանառում միջոցների Համար համապատասխանեցնել նվազագույն պաշարի առկայությունն ապահովելու համար պահանջվող միջոցների Համար հետ, այն հաշվով, վոր «Պետական բանկը պետական ձեռնարկներին կարճատև վարկ հատկացնի միայն ճանապարհին չեղած արժեքները ֆինանսավորելու, արտադրության սեզոնային պրոցեսներն ապահովելու, հումույթի, վառելիքի, արտադրական և ոժանդակ նյութերի սեզոնային պաշարը կուտակելու, Համարած արտադրության մեջ ներդրումներն ապահովելու, պատրաստի բանվածքների և աղբանքների սեզոնային կուտակման, ինչպես և արտադրության ու աղբանքների շրջանառության ընթացքից բղխող այլ ժամանակավոր կարիքների հետ կապված ծախսերը ֆինանսավորելու համար»:

Բախանում սեփական և փոխառում միջոցներն ապիլի պարզ տարբերելու համար, հարմար կլինի բախանի պատկերում միջոցների աղբյուրները բաժանել նրա ուրիշ տեսակներին՝ ներքին միջոցների աղբյուրներ — վոր վորոշում է սեփական միջոցների Համար և ներդրված միջոցներ աղբյուրներ, վոր վորոշում է փոխառում միջոցների Համար:

Այդ գեղըում բախանի պատկերը կաեղադրվի ալապես.

I. ՆԵՐՔԻՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Ֆանոնադրական ֆոնդ	3.000.000	
Ներքին կուտակումներ (մանր. տես նախընթ.)	300 000	3.300.000

II. ՆԵՐՔԻՆ ԱՎԱՐՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿՈՒՏԱՆՈՒՄ

(Փոխառած միջոց. աղբյուրներ)	
Պետական կի վարկավորում	800.000
Ընդամենը պատսխիվում	4.100.000

Սակայն ձեռնարկում ներդրված միջոցների ուրիշ աղբյուրներ ել կարող են լինել. որինակ՝ պարտք ալ ձեռնարկներին, մարմիններին և անձանց: Այս աղբյուրը ժամանակավոր է և իր չափերով մշտապես փոփոխվող: Պատսխիվում այս աղբյուրը «պահանջատեր» (կրեդիտոր) է կոչվում, այսինքն՝ ձեռնարկներ, մարմիններ և անձինք, վորոնց պարտ է տվյալ ձեռնարկը:

Պատսխիվում բոլոր նման պահանջատերերն իրենց հերթին պետք է բաժանվեն առանձին խմբերի:

Հանրայնացված սեկտորի պահանջատերեր — սա միասնական տնտեսության սահմաններում կատարվող ներքին հաշվարկներն են: Այս ճանապարհով միջոցներ ներգրավելիս խորհրդային տնտեսության մեջ, նրա հանրայնացված սեկտորում շրջանառվող միջոցների ընդհանուր գումարը չի ավելանում. միայն միջոցները մեկ ուրիշ ձեռնարկից (կրեդիտորից) լցվում են տվյալ ձեռնարկի մեջ: Պատսխիվի այս մասը մենք «հանրայնացված սեկտորի պահանջատերեր» ենք անվանում:

Անհրաժեշտ է նշել, վոր վարկային ռեֆորմի պատճառով, ներկայումս նման ներքին հաշվարկներն իրենց մեծությամբ աննշան են դարձել:

Միանգամայն այլ բնույթ ունեն արտասահմանյան և մասնավոր պահանջատերերը: Այս աղբյուրն ավելալից է և հանրայնացված սեկտորի շրջանառու միջոցները: Պատսխիվի այս մասը «հանրայնացված սեկտորի պահանջատերեր» (և մասնավոր անձինք) ու արտասահմանյան պահանջատերեր ենք անվանում:

Պատսխիվի վերը ցույց տված դասավորումը (ընդհանր, բացի այստեղ նշածից, հետևյալով: Ձեռնարկը ներգրավել է՝ մասնավոր սեկտորից 50.000 ռ., արտասահմանից 100.000 ռուբլի և ներքին հաշվարկների կարգով հանրայնացված ալ ձեռնարկներից 15.000 ռուբլի:

Բալանսի պատսխիվի կառուցվածքը կստացվի.

I. ՆԵՐՔԻՆ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐ

(Տես նախկինը մեղմ և անփոփոխ)	3.300.000
--	-----------

II. ՆԵՐՔԻՆ ԱՎԱՐՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐ

(Փոխառու միջոցների աղբյուրներ)

1) Հանրայնացված սեկտորից	
ա) բանկային վարկավորման կարգով	
Պետական	300.000
բ) փոխադարձ հաշվարկների կարգով	
Հանրայնացված սեկտորի պահանջատերեր	15.000 815.000
2. Մասնավոր սեկտորից և արտասահմանից	
ա) Չհանրայնացված սեկտորի պահանջատերեր	50.000
բ) Արտասահմանյան պահանջատերեր	100.000 150.000 965.000
Ընդամենը պատսխիվում	4.265.000

Ընդհանուր դժեբով այսպես պետք է կառուցված լինի մեր պետական ձեռնարկների բալանսի պատսխիվը:

Յեթե մենք վերցնենք կոոպերատիվ ձեռնարկներն ու կապմակերպությունները, ապա վերջիններիս բալանսի պատսխիվները վորոշ տարրերով լից են կուռնհան: Սպառողական կոոպերացիայի միջոցների գլխավոր աղբյուրներն են՝ կոոպերացիոյ աշխատավոր բնակչության փայալուտակումները և ալ մուծումները, համապետական միջոցներից տրվող (ըացուցիչ վարկավորումը և ներքին կուտակումները (յեկամուտներից). իհարկե, կարող են լինել և ալ ներգրավված միջոցներ՝ հանրայնացված, ինչպես և մասնավոր սեկտորից:

Առաջին աղբյուրը (բնակչությանից ստացածը) չորս տեսակի պետք է բաժանել՝ փայալվարներ, մուտքի վարներ, ժամանակավոր ալանդներ և ստացված կանխավճարներ:

Սպառողական կոոպերացիայի միջոցների գլխավոր աղբյուրը փայալվարն է: Այս անվան տակ ել պետք է ցույց տրվի այդ աղբյուրը բալանսի պատսխիվում: Պաշտոնական բալանսներում նրանք ցույց են տրվում անհամապատասխան — «Փայի կապիտալ» անվան տակ: Փայալվարներն այնպիսի կալուն աղբյուր չեն, ինչպիս պետական ձեռնարկների կանոնադրական ֆոնդն է: Նոր անդամներ ընդունելով կամ փայալվարն ավելացնելով, նրանք կարող են ավելանալ, իսկ անդամները հեռանալու ժամանակ կարող են և պակասել:

Մուտքի վճարներ մտցնում են կոոպերատիվին նոր անդամագրվող փայալները: Մուտքի վճարները փայալվարներից տարրերվում են նրանով, վոր վերադարձման լենթակա չեն և ալ իսկ պատճառով նրանք միջոցների մշտական աղբյուր են հանդիսանում. բալանսի պատսխիվում նրանց ալպես ել պետք է կոչել՝ «Մուսի վճարներ»: Կոոպերատիվի միջոցների ուժեղացման համար փայալների տված միջոցները կոչվում են՝ «ավանդներ»: Ծիշտ ալպես ել միջոցների կամ ապրանքների միջոցման դիմաց կոոպերացիայի ստացած ժամանակավոր կանխավճարները պատսխիվում «ստացած ավանդներ» անունն են կրում:

Բացի դրանցից՝ կոոպերացիայի միջոցների աղբյուր կարող է լինել համաժողովրդական միջոցների անվերադարձ հատկացումները (որինակ՝ աղքատացված գույքը)։ Այս աղբյուրը մշտական է և պատասխանատվություն պետք է ցույց տալ «ամբաստանելի Ֆունդ» անունով։ Պաշտոնակատն բաղնաններում այս աղբյուրը միացվում է փայլավճարների հետ և ցույց տրվում անհամապատասխան՝ «հիմնական կապիտալ» անվան տակ։

Իր մնացած կողմերով կոոպերատիվների բաղնանի պատասխիվը պետ. ձեռնարկների բաղնանի պատասխի նման է։ Միայն հանրաշնայացված սեկտորի սահմանում չեղած ներքին հաշվարկները կոոպերատիվ բաղնաններում չերկու մասի պետք է բաժանել՝ ա) սպառկոոպերացիայի սխեմայի ներսում չեղած հաշվարկներ և բ) պետ. ձեռնարկների հետ չեղած հաշվարկներ։ Այսպիսով կատացվի կոոպերատիվ բաղնանների պատասխի կառուցման հետևյալ սխեման՝

I. Ներքին աղբյուրներ

- ա. մուտքի վճարներ,
- բ. անբաժանելի ֆոնդ,
- գ. փայլավճարներ,
- դ. ստացված ավանդներ,
- ե. ստացված կանխավճարներ և
- զ. կուտակումներ.

II. Ներգրավված միջոցների աղբյուրներ (փոխառու միջոցների) աղբյուրներ

1. Հանրաշնայացված սեկտորից՝

- ա. պետ. վարկավորման կարգով Պետբանկից
- բ. փոխադարձ հաշվարկների կարգով՝
- գ. կոոպերատիվ սխեմայի պահանջատերեր,
- դ. պետ. ձեռնարկների պահանջատերեր։

2. Մասնավոր սեկտորից և արտասահմանից՝

- ա. չհանրաշնայացված սեկտորի պահանջատերեր,
- բ. արտասահմանյան պահանջատերեր։

Բայց կոոպերատիվ բաղնանի նման տեղադրումը կարող է առաքել ձուլված հանդիպել յուրաքանչյուր առանձին ձեռնարկի տեսակետից։ Նրանց նկատմամբ կարելի է ավանդներն ու ավանդները վճարել ներկայի աղբյուրների, այլ ներգրավված միջոցների շարքը դասել. ուստի կոոպերատիվ բաղնանի պատասխի հետևյալ վարչանալ կարելի է

I. Ներքին աղբյուրներ

(տես նախկին, առանց ավանդների և կանխավճարների)

II. Ներգրավված համապետական միջոցների աղբյուրներ

Վարկավորում՝ Պետբանկի միջոցով։

III. Կոոպերացված բնակչության միջոցների լրացուցիչ ներգրավում

ավանդներ,

ստացված կանխավճարներ.

IV Փոխփոխությունների յեղ վարկերի կարգով ներգրավված միջոցների աղբյուրներ

1. Հանրաշնայացված սեկտորից փոխադարձ հաշվարկների կարգով՝ կոոպերատիվ սխեմայի պահանջատերեր, պետ. ձեռնարկների լուծումների պահանջատերերը.

2. Չհանրաշնայացված սեկտորից և արտասահմանից՝ չհանրաշնայացված սեկտորի պահանջատերեր, արտասահմանյան պահանջատերեր։

Այստեղ բանակային վարկավորման աղբյուրի նմուշը մենք առանձին խմբի մեջ առանձնացրինք։ Դա ցանկալի է. պատասխում կոոպերացիայի կողմից համապետական միջոցների ոգտադրման չափն ավելի պարզ արտացոլելու համար։ Ներկայումս սպառողական կոոպերացիան անցնում է առանց բանակային վարկավորման աշխատանքի ձևին։ Այդ պատճառով նրա բաղնանի պատասխում Պետբանկի վարկավորում չի լինի։

Առանձին են խմբավորված նաև կոոպերացման լենթարկված աշխատավոր բնակչության լրացուցիչ ներգրավման միջոցների աղբյուրները (փայլավճարներից բացի), քանի վոր այդ աղբյուրի չափը, կոոպերացիայի դարգացման համար, բնակչության ունեցած ակտիվությունն է վորոշում, իր միջոցները մորթիլիցացիայի լենթարկելու գործում։

Յեղ աղբյուր, պատասխիվ ցույց է տալիս միջոցների աղբյուրներն ու նրանց նպատակը։ Հետևաբար, պատասխիվ տնտեսություն մեջ չեղած միջոցներն է քննում, սակայն նա քննում է նրանց մուտքի աղբյուրների և առանձին դեպքերում նրանց նպատակի ու ոգտադրման կարգի տեսակետից։

Հարցեր կրկնողության համար

1. Պետական ձեռնարկներում միջոցների լենթ հիմնական աղբյուրներ կան և ինչպես են կոչվում նրանք։

2. Վորճնք են միջոցների ժամանակավոր աղբյուրները:
3. Վորճնք են հանդիսանում ներքին աղբյուրներ և վորճում սեփական միջոցների չափը: Վորճ աղբյուրներ չեն վորճում ներդրված միջոցները:
4. Միջոցների աղբյուրները նշելուց բացի՝ էլ ինչը կարող է արտահայտություն գտնել բալանսի պատասխանում:
5. Ինչ հիմնական միջոցների աղբյուրներ կան կոտպերացիայի ձեռնարկություններում և ինչպես է դա արտահայտվում կոտպերացիայի բալանսի պատասխանում:
6. Կոտպերացիայի բալանսում պատասխան կապուցման ինչպիսի վարկաններ կարելի չե տալ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԼԱՆՍԻ ԱԿՏԻՎԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Վերևում մենք պարզեցինք, վոր պատասխան վորճում է միջոցների ստացման աղբյուրները: Սակայն, թե ինչի մեջ են ալ միջոցները պարփակված, ինչպես են նրանք գետեղված դանազան տեսակի արժեքների մեջ, այդ մենք իմանում ենք բալանսի ակտիվից:

Կ. Մարքսի վերլուծություն ճամաճայն, անտեսություն միջոցները հիմնականում կարող են բաժանվել արտադրության վորճում և շրջանառության վորճում: չեղած միջոցների: Դրամական միջոցները վերաբերում են շրջանառության մեջ չեղած միջոցներին: Պետք է ի նկատի ունենալ, վոր վարկային ունեություն հետո, անգամ հաշվարկներ սահմանելու պատճառով, դրամական միջոցները խորհրդանշարկների դրամարկներում աննշան գումարներ են մնում մանր հաշվարկների և աշխատավարձ վճարելու համար:

Սույն ձեռնարկներում Պետրանիկին կցված դրամարկներ կան, վորոնք և սպասարկում են տվյալ ձեռնարկին: Այդ պատճառով նման խոշոր ձեռնարկների բալանսի ակտիվից դրամական միջոցները միանգամայն վերանում են:

Բաց դրամական միջոցները մնում են վարկային հիմնարկների, կոտպերացիայի, բնակ-շինկոտպների, բնակարանային տրեստների վարչությունների և այլոց բալանսներում: Դրամական միջոցները բար աննշան գումարներով (այդ դեպում ակտիվում, «դրամադր» անունն ստանալով, կամ թե չե բանկերի խնայդրամարկների ընթացիկ հաշիվներում, այս դեպում «ընթացիկ հաշիվ» անունն ստանալով): ԱՊՊ 1931 թ. 23 հունիսի վերը նշած վորճումից հետո ձեռնարկի ազատ շրջանառության միջոցները պահվում են Պետրանիկում (պատասխան արտահայտվող բանկային վարկավորումներից առանձին) և ակտիվում

կոչվում են «հաշվառված հաշիվ Պետրանիկի հետ» կամ ուղղակի՝ «Պետրանիկի հաշիվ»:

Հիմա անցնենք նյութական արժեքներին: Նրանցից մի քանիսը արտադրության վորճում սպասարկող միջոցներն են: Նրանց կարելի չե յերկու մասի բաժանել՝ 1) աշխատանքի միջոցներ (орудие—գործիքներ) և 2) աշխատանքի առարկաներ «Капитал» Կ. I стр. 122):

Աշխատանքի միջոցներին (орудие—գործիքներին) են վերաբերում շենքերը, մեքենաները, գործիքները (инструменты), և այլն: Նրանք այդ անունով էլ լինում են բալանսի ակտիվում: Արտադրության պրոցեսի սպասարկելու ընթացքում աշխատանքի միջոցներն իրենց արժեքը, ըստ իրենց հաշվելու չափի, աստիճանաբար փոխանցում են արտադրության առարկաներին, ըստ վորճում պահպանելով իրենց նախնական ձևն ու չափը, վորոնք պայմանավորված են տվյալ գործիքների ծառայության ժամկետով:

Փորձից հայտնի չե, թե միջին հաշվով վորքան կարող է դիմա-նալ աշխատանքի միջոցը, որինակ՝ վորքան հայտնի մեքենա:

Յենթադրենք, թե աշխատանքի պրոցեսում նա իր սպառողական արժեքը պահելու չե միայն վեց որ: Այդ դեպքում նա միջին հաշվով ամեն որ կորցնում է իր սպառողական արժեքի $\frac{1}{6}$ -րդ մասը, ուրեմն և որդա արտադրանքին է հանձնում իր արժեքի $\frac{1}{6}$ -ը: Այս ձևով հաշվում են աշխատանքի բոլոր միջոցների հաշվելը, այսինքն նրանց սպառողական արժեքի ամենորյա կորուստը և, դրա համաձայն, նրանց արժեքի ամենորյա փոխանցումը արտադրանքին (նույն տեղ եջ 140):

Աշխատանքի առարկաները հիմնականում չերեք տեսակի կարելի չե բաժանել՝ ա) հումուլթ կամ հում նյութեր (որինակ՝ բաժրակը տեքստիլ արտադրության մեջ), այսինքն այն հիմնական նյութերը, վորոնք արտադրության պրոցեսում փոխում են իրենց ձևը, փոխանցվում արտադրանքի՝ կազմելով նրա «սուբստանցը»: («Կապիտալ»)

բ) ոժանդակ նյութեր (որինակ՝ ներկեր և այլն), վորոնք արտադրության պրոցեսում կորչում են, բայց հանդես են դալիս արտադրանքի հատկության մեջ, (նույն տեղ) և վերջապես գ) վառելիք, վորն արտադրական պրոցեսում «անհետ կորչում է» (նույն տեղ), բայց իր արժեքը փոխանցում է արտադրության արտադրանքին:

Այժմ անցնենք շրջանառության վորճում նյութական առարկաներին: Նման առարկաներ են աշխատանքի արտադրանքները: Այս լամբը ընդհանուր անունը «ապրանք» է: Իսկապես, «ապրանք» հասկացողությունը կապիտալիստական կարգերի սեփականությունն է, բայց և մեղ մոտ էլ կապի ապրանքային ձևը մնում է «ինչպես հանրայնացված սեկտորի ներսում, այնպես էլ, առանձնապես նրա՝ չհանրայնացված սեկտորի հետ կապվելու շրջանում» («Большевик» 1931 թ. № 8 էջ 52):

Քանի վոր աշխատանքի արտադրանքները յերկակի նշանակու-
թյուն ունեն—մի կողմից՝ լայն սպառման առարկաներ են (անդի,
արգյունաբերական ապրանքներ) և վորոնք անմիջականորեն մարդ-
կանց կարիքների բավարարմանն են ծառայում և մյուս կողմից՝ ար-
տադրական սպառման արտադրանքներ, այսինքն արտադրության
նոր միջոցներ, հետևաբար և բալանսի ակտիվում անհրաժեշտ է այս
հատկանիշներով անվանել նրանց: Բայց այդ միայն այն դեպքում
կարելի լիք անել, յեթե արտադրության պրոցեսում ստեղծվող հասա-
րակական ֆոնդերը բաժանվելին անհատական և արտադրական սպառ-
ման ֆոնդերի: Մինչ այդ, բաժանում կատարելը չափազանց դժվար
է, քանի վոր միևնույն առարկան կարող է վերածվել և՛ արտադրա-
կան սպառման, և՛ անհատական սպառման առարկայի:

Այժմ վերցնենք ձեռնարկություն, վորին պարտք են այլ տնտե-
սություններ: Այստեղ տեղի կունենա միջոցների ղեկավարման դեր-
տոնների պարտքում: Այս խումբը ձեռնարկի համար նրա շրջանառու-
թյունից միջոցների ժամանակավոր հանումն է նշանակում:

Նման հանումը, յեթե միջոցները դերիտորների պարտքում գե-
տեղվում են հանրայնացված սեկտորի սահմաններում, միայն տվյալ
ձեռնարկին է վերաբերում:

Այստեղ տեղի չի ունենում միջոցների տեղափոխություն՝ տվյալ
ձեռնարկից դերիտորի ձեռնարկի մեջ: Այդ խումբը մենք «նախադ-
նացված սեկտորի դեպիսորներ» ենք անվանում: Ընդհակառակը մաս-
նավոր (որինակ՝ կոնտրակտացիոն կանխավճարներ) և արտասահմա-
յան դերիտորների միջոցներ հատկացնելը ստեղծում է միջոցների
հանում, վոչ միայն տվյալ ձեռնարկի, այլ և վողջ հանրայնացված սեկ-
տորի համար:

Սրանց բաժանելով յերկու յենթախմբի, անվանենք «մառնավոր
դեբիտորներ» և «արտասահմայան դեբիտորներ»:

Ճիշտ այնպես, ինչպես վարկային ռեֆորմից հետո պատսիվում—
հանրայնացված սեկտորի կրեդիտները փոքր դեր են խաղում, նույն-
պես և աննշան է ակտիվում հանրայնացված սեկտորի դերիտորների
տեսակարար կշիռը: Հասկանալի չէ, վոր աննշան պետք է լինի նաև
մասնավոր ու արտասահմանյան դերիտորների տեսակարար կշիռը:

Վորպես շրջանառու միջոցների հանում, դերիտորների խմբին
մոտ է կանգնած նաև մասնակցության իրավունքը, վորն արտահայտ-
վում է վորեն ձևական փաստաթղթով: Նման մասնակցության իրա-
վունքը վկայող փաստաթղթերին են վերաբերում այլ ձեռնարկների
փայերն ու ակցիաները:

Ակցիաներ և փայեր են կոչվում բաժնետիրական ընկերության
տնտեսական ֆոնդի բաժինները, ինչպես և փաստաթուղթը, վորը
հաստատում է, թե քանի բաժինն է պատկանում փաստաթղթատի-
ր: Այդ ակցիաները կամ փայերը բալանսի ակտիվում ճամանակ-

ցության իրավունք» են ստեղծում, քանի վոր ձեռնարկը նման ակ-
ցիա կամ փայ ձեռք բերելով, մասնակցում է ուրիշ ձեռնարկին՝ մի
վորոշ բաժնով: Ակցիա գնելով, ձեռնարկն իր շրջանառությունից վո-
րոշ գումար է դուրս հանում, հանձնելով այն ուրիշ ձեռնարկի, վորով
և իրեն համար պահանջի իրավունք է ստեղծվում:

Ձեռնարկի միջոցներին մի մասը կարող է գտնվել արժեթղթերի,
այսինքն պետ-փոխառությունների պարտատոմսերի մեջ:

Միջոցների դասավորման այս ձևն իրենից ներկայացնում է
միջոցների ժամանակավոր հանումն միայն տվյալ ձեռնարկի համար:

Այդ միջոցները հանձնվում են համապետական սեփականությանը,
յերկրի ինդուստրիալացման և ժողովրդական անտեսության սոցիալիս-
տական տարրերի ուժեղացման համար: Այդ պատճառով ել այստեղ
մենք միայն միջոցների ներքին վերաբաշխում ունենք:

Այսպիսով միջոցների տեղավորումը, վոր ցույց է տրվում բալանսի
ակտիվով, հիմնական հետևյալ խմբերն ունի՝

I. Արտադրարկյան վոլոսում յեղած միջոցներ

աշխատանքի գործիքներ (орудие),

աշխատանքի առարկաներ:

II. Շրջանառարկյան վոլոսում յեղած միջոցներ

ա) ձեռնարկում՝

դրամական միջոցներ,

ապրանքներ,

բ) հանրայնացված սեկտորի ներսում՝

խորհրդային ձեռնարկների ակցիաներ և փայեր,

արժեթղթեր,

հանրայնացված սեկտորի դերիտորներ,

գ) հանումներ մասնավոր սեկտորին և արտասահմանին՝

մասնավոր դերիտորներ,

արտասահմանյան դերիտորներ:

Ներկայացնենք՝ որինակով:

Վորպես հիմք, վերցնենք նախկին (տես պատսիվի կառուցման
բաժինը) բալանսի պատսիվը 4.265.000 ռուբ. ընդհանուր գումարով:
Ընդունենք թե միջոցներն այսպես են գտնվում՝ կան շինքեր և
կառուցումներ 1.060.000 ռուբլու, մեքենաներ և սարքավորում 160.000
ռուբլու, հումուլթ 1.258.000 ռուբլու, ոժանդակ նյութեր 40.000 ռուբ-
լու, ապրանքներ 1.200.000 ռուբ.—խորհրդային ձեռնարկների ակցիա-
ներ և փայեր 175.000 ռուբլու, համայնացված սեկտորի դերիտորներ
7000 ռուբլու, արտասահմանի դերիտորներ 17.000 ռուբլու, դրամ
դրամարկղում 3.000 ռուբլու և ազատ գումարներ Պետականում 400.000
ռուբլու: Կատարվի հետևյալ ամբողջական բալանսը:

Անգլիկ

Պատիվ

I. Միջոցներ արտադրության վճարում

ա) աշխատանքի գործիքներ (орудие)	
Շենքեր և կռուցում.	1.000.000
Մեքենաներ և սարքավոր.	16.000
բ) աշխատանքի առարկաներ	
Հումուլթ	1.258.000
Ոժանդակ նյութեր	40.000
	2.858.000

II. Միջոցների օգտագործության վճարում

ա) ձեռնարկում	
Դրամարկ	3.0000
Ապրանքներ	1.200.000
բ) հանրային սեկտորի ներսում	
Պետական ըստ հաշվարկ.	400.000
Պորտի ձեռք աղյ. և փայլեր	175.000
Հանր. սեկտ. դերձիտորներ	7.000
գ) մասնավոր անձանց մոտ և արտասահմանում	
Մասնավոր դեպիտորներ	5.000
Արտասահմ. դեպիտորներ	17.000
	1.407.000
	4.265.000

I. Ներքին աղբյուրներ

ա) կանոնադրական ֆոնդ	3.000.000
բ) կռուսակույցները	
ԲԳԲՖ	25.000
Բանդյուտ. ոժանդ. ֆոնդ	90.000
Արտ. տեխ. լուս.	40.000
Տնտեսման	125.000
Սոցմբյման	32.000
	3.300.000

II. Ներգրավված միջոցների աղբյուրներ

(փոխառած միջոցների աղբյուրներ)	
1. հանրայնացված սեկտորից	
ա) բանկային վարկավ. կարգով	
Պետական	800.000
բ) փոխադրված հաշվ. կարգով	
Հանրային սեկտորի կրեդիտորներ	15.000
2. Մասնավոր սեկտոր և արտասահմանում	
ա) Մասնավոր կրեդիտորներ	50.000
բ) Արտասահմ.	100.000
	965.000
	4.265.000

Այսպիսով բախանան իր ամբողջությամբ տալիս և տնտեսության դրության ուսումնասիրությունը. նրա միջոցների դասավորման և աշխատիչների աղբյուրների տեսակետից: Դրա համար միշտ և անպայման ակտիվի և պասսիվի հավասարութուն պետք է լինի: Չափազանց կարևոր նշանակություն ունի ակտիվում՝ բոլոր միջոցների բաժանումն ըստ նրանց շարժունություն:

Այստեղ պետք է տարբերել հիմնական և շրջանառու միջոցները: Հասկանալի է, թե, վոր շրջանառության մեջ լեղած գումարները բոլորն էլ շրջանառու լին և միշտ շրջանառության մեջ են գտնվում, թե մուտք են լինում և թե դուրս են գալիս տնտեսությունից:

Արտադրության մեջ լեղած գումարները, ինչպես մենք գիտենք, բաժանվում են լերկու տեսակների՝ աշխատանքի գործիքներ և աշխատանքի առարկաներ:

Նրանց շրջանառության աստիճանը միանգամայն տարբեր է:

Աշխատանքի գործիքները շրջանառությունը չուրառեսակ է: Միջոցների այս մասը չի շրջանառում իր սպառողական ձևով, այլ շրջա-

նառության մեջ և մտնում միայն նրա արժեքը, և այն էլ միայն աստիճանաբար, այն չափով, վորքան նա որեցոր փոխանցվում է արտադրանքին, վորը շրջանառում է վորպես ապրանք:

Այդ մասի գործունեություն ամբողջ ժամանակամիջոցում նրա արժեքի վորոշ մասը մնում է նշանակված իրենում, պահպանում է իր ինքնուրույնությունն այն ապրանքների նկատմամբ, վորոնց արտադրությանն ոժանդակում է նա: Այսպիսի առանձնահատկության շնորհիվ հոստատուն կապիտալի այս մասը հիմնական կապիտալի ձև է ստանում: («Կապիտալ» հ. 2, էջ 101):

Աշխատանքի առարկաները շրջանառու միջոցներ են: «Յեթե ոժանդակ և հում նյութերը, վորոշ արտադրանք ստեղծվելիս, ամբողջապես սպառվում են, ապա նրանք արտադրանքին են փոխանցում իրենց արժեքը: Այդ պատճառով վերջինս») արտադրանքի կողմից մացվում է շրջանառության մեջ, վեր է ածվում փողի, իսկ փողից նորից ապրանքի արտադրման տարբերի: Նրա շրջանառությունը չի ընդհատվում, ինչպես հիմնական կապիտալի շրջանառությունը, բայց հետևողականորեն, առանց ընդհարումների անցնում է կերպարանափոխության ամբողջ շրջապտույտը (նույն տեղ էջ 105—106):

Շրջանառությունից ժամանակավորապես հանված միջոցներն սպառարկում են շրջանառության (обращение) վորտը և վարկալին հարաբերությունների պատճառով, ժամանակավորապես հետաձգվում են պարտք դերձիտորից ստանալը: Այդ պատճառով բոլոր աշխատիչները, վորպես հետագայում վճարվելիք մուտքերից մարվողներ՝ հանդիսանում են շրջանառության (обращение) վորտի միջոցներ: Բայց նրանց շարժունության աստիճանը կախված էլինի նրանց գետեղման տեղությունից: Որինակ՝ փայերն ու ակցիաներն ունեն ակիլի յերկարատե գետեղում և այդ պատճառով էլ պակաս շարժուն են, քան մյուս շրջանառու միջոցները:

Սովորական դերձիտորական պարտքն ակիլի շարժուն է:

Հարցեր կրկնողության համար

1. Թվեցեք ակտիվի բոլոր հիմնական, գլխավոր մասերը:
2. Վոր միջոցներն են սպառարկում արտադրության վորտը և վորոնք շրջանառության վորտը:
3. Ի՞նչ տարբերություն կա աշխատանքի գործիքների և աշխատանքի առարկաների շրջանառության մեջ:
4. Ինչպե՞ս պետք է բաժանել ակտիվում վորջ գերտորական պարտքերը և ինչո՞ւ:
5. Ի՞նչ է փայը և ակցիան:
6. Ի՞նչ բան են արժեթղթերը և ի՞նչ նշանակություն ունեն նրանք քաղանաի ակտիվում:

*) Արժեքը

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊՐՈՑԵՍՆԵՐԻ ԱՐՏԱՅՈՒՈՒՄԸ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒՄ (ՀԱՇՎԱԹՎԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒՄՈՒՆ ՄԵԹՈԴԻ ԵՅՈՒԹՅՈՒՆԸ)

Մինչ այժմ մենք խոսում եյինք տնտեսական մասսաները զեկա-վարող բալանսի մասին: Բայց բալանսում արտացոլվում եր նաև տնտեսական բոլոր պրոցեսները՝ միշտ պահպանելով ակտիվի և պաս-սիվի հավասարակշռությունը, նրանց փոխադարձ հավասարությունը:

Թվաբանական նման հավասարությունը բալանսի կառուցվածքի պատճառով միանգամայն բնական է և անխուսափելի. բալանսում միշտ հետևյալ հավասարությունը կլինի:

Պասսիվը (ավանսավորված գումարներ պլյուս կուտակումներ):

Ակտիվը (տեղավորված միջոցներին):

Հաշվառման տեխնիկայում այդ հավասարությունը չի խանգար-վում նաև տնտեսական պրոցեսների արտացոլման ժամանակ: Հաշվա-րումը տնտեսական շարժումն է արտացոլում, դրանով հանդերձ յուրա-քանչյուր առանձին գործառնություն համար հաշվառման մեջ սահման-վում է սկզբնական և վերջնական: Այս պատճառով յուրաքանչյուր պրոցես բալանսում չերկակի արտահայտություն է ստանում, վորն է ակտիվին ու պասսիվին մշտական հավասարություն է տալիս, քանի վոր տնտեսական պրոցեսը միջոցների և նրանց աղբյուրների անընդ-հատ շրջապտուտն է, մեկ ձևից մյուսին անցնելն է:

Ամենից առաջ կան այնպիսի պրոցեսներ, վորոնք միջոցների միայն տեղավորման ձևն են փոխում, մեկ ձևը վերածում են ուրիշ ձևի: Այսպես որինակ՝ դրամի վերածումն արտադրանքի և այլն: Այս դեպքում ակտիվի միջոցներում ստացվում է չերկակի փոփոխություն՝ յեղք են լինում մեկ միջոցներ և հանդես են գալիս ուրիշ միջոցներ: Բալանսի ընդհանուր գումարն այս դեպքում մնում է նախկինը: Սա կտա մեզ բալանսներում պրոցեսներ արտահայտելու առաջին ձևը:

Ապա լինում են այնպիսի պրոցեսներ, վորոնք տնտեսություն համար նոր միջոցներ են հանդես բերում, վորը և բնականաբար դեպի աղբյուրների ավելացումն է տանում, այսինքն ավելացնելով ակտիվը, ավելացնում են նաև պասսիվը: Այդ դեպքում բալանսի ընդհանուր գումարները հավասար չափով ավելացնում են՝ ինչպես ակտիվում, նույնպես պասսիվում:

Սա կլինի պրոցեսները բալանսում արտացոլելու չերկրորդ ձևը: Վերջապես լինում են այնպիսի պրոցեսներ, վորոնք միայն մի-ջոցների աղբյուրն են փոխում, այսինքն միայն պասսիվը՝ հին աղ-բյուրը վոչնչացնելու հաշվին նոր աղբյուր առաջացնելով: Այս դեպքում պասսիվի մի մասի նվազման հաշվին մյուս մասում ավելացում է ստացվում, վորն առաջին ձևի նման, բալանսի ընդհանուր գումարը չի փոխվում:

Ներկայացնենք այս առանձին օրինակներով:

Վերցնենք կանխիկ դրամով գույք գնելու գործառնություն:

Այստեղ բալանսի ակտիվի չերակի փոփոխությունը կստացվի՝ վորոշ գումարով կնվազեն դրամական միջոցները և այդ նույն գու-մարով կավելանա գույքը:

Բալանսի ակտիվում հետևյալ փոփոխությունը կստացվի.

Ակտիվ	Բ Ա Ն Ա Ն Ս	Պասսիվ
Մեկ մասը (գույք) աճում է		Պասսիվը մնում է առանց փոքն փոփո- խություն.
Մեկ մասը (դրամ. միջոց) նվազում է.		
Բալանսի ընդհանուր գումարը մնում է նախկինը:		

Պրոցեսները բալանսում արտացոլելու այս ձևը բնութագրում է բոլոր այն տնտեսական պրոցեսները, վորոնք միջոցների զետեղման ձևի փոփոխություն են հանդիսանում, այսինքն վորոնք միայն ակտիվ են շոշափում: Գործառնության հետևյալ ձևը, միջոցների ավելացում տալով ի հաշիվ նոր աղբյուրների, շոշափում է ինչպես ակտիվը, նույն-պես և պասսիվը: Վերցնենք հումուլթ գնելու գործառնությունը, վորի վճարումը ժամանակավորապես հետաձգված է: Այս դեպքում հանդես են գալիս նոր միջոցներ, վոր պետք է արտացոլվեն մի կողմից ակ-տիվում՝ այստեղ միջոցների ավելացում տալով, իսկ մյուս կողմից պասսիվում՝ նշելով այնտեղ նոր աղբյուրը, այսինքն նորից ավելացում: Բալանսի փոփոխությունն արժեքման հետևյալը կստացվի.

Ակտիվ	Բ Ա Ն Ա Ն Ս	Պասսիվ
Մեկ մասը (հումուլթ) աճում է		Մեկ մասը (կրեդիտորներ) աճում է
Ընդհանուր գումարները՝ յե՛վ ակտիվում, յե՛վ պասսիվում հավա- սառ չափով ավելանում են:		

Այժմ մյուս օրինակը: Դրամարկից կրեդիտորին (Թե վորին՝ այդ միեևույն է) վճարված է պարտքը: Այստեղ նույնպես միջոցների դասավորման ձևի փոփոխություն չկա: Դրամարկում, դրամական միջոցները նվազեցնելով, մենք նոր վոչինչ ձեռք չենք բերում, այլ մարում ենք միմիայն մեր պարտքը, այսինքն նվազում է ակտիվը, միաժամանակ յեղք չեղած միջոցների չափով պասսիվում նվազում է և աղբյուրը:

Բալանսի փոփոխման սխեման հետևյալը կլինի.

Ակտիվ	Բ Ա Ն Ա Ն Ս	Պասսիվ
Մի մասը (դրամ. միջոց) նվազում է		Մի մասը (կրեդիտորներ) նվազում է
Ընդհանուր գումարները, ինչպես ակտիվում, նույնպես յե՛վ պասսի- վում հավասարաչափ նվազում են:		

Անցնում ենք այժմ այնպիսի գործառնությունների, վորոնք փոփոխում են միջոցների աղբյուրների բնույթը, այսինքն շոշափում են միմիայն պատասխիլը: Որինակ կրեդիտորները չեղյալ են համարում մեր պարտքի մի մասը: Այստեղ ակտիվում, տեղի չի ունենում միջոցների ավելացում կամ նվազում, այսինքն միջոցների ամբողջությունը մնաց անփոփոխ, բայց նրանց նախկին աղբյուրը (համապատասխան գումարով) փոխվեց. միջոցները կրեդիտորներից վերցրած պարտքի միջոցով ներգրավելու փոխարեն, ստացվեց նոր աղբյուր — չեկամուտ, վորը մեզ կուտակում կտա: Այստեղից փոփոխման հետևյալ սխեման կստացվի.

Ակտիվ	Բ Ա Լ Ա Ն Ս	Պասսիվ
Ակտիվը մնում է առանց փոփոխության		Մեկ մասը (կուտակում) աճում է Մեկ մասը (կրեդիտորներ) նվազում է

Բայանսի բնդհանուր գումարը մնում է նախկինը:

Բալանսում արտացոլման այս չորս ձևերով սպառվում են բոլոր տեսակի գործառնությունները, ըստ վորում մենք տեսնում ենք, վոր բոլոր գործառնությունները բալանսում չերկակի արտահայտություն են ստանում, վորի պատճառով և բալանսը, վորպես հավասարություն, միշտ պահպանվում է:

Պրոցեսները չերկու տեսակի բաժանելով՝ պրոցեսներ, վորոնք բալանսի մեջ միայն սեզ մատուցում են արտահայտվում, այսինքն կամ ակտիվում, կամ պասսիվում և պրոցեսներ, վորոնք բալանսի յեղի մասերում են արտահայտվում՝ մենք տնտեսական պրոցեսները բալանսում արտացոլելու չորս ձևը կստանանք:

Արտացոլում բալանսի մեկ կողմում.

Ա + Լ Ա —

բ) փոփոխությունների աղբյուրների կառուցվածքում այսինքն՝ պատասխիլում.

Պ + Լ Պ —

Այս փոփոխությունների հետևանքով սկզբնական բալանսի (մինչև գործառնությունը) ընհանուր գումարները չեն փոփոխվում:

2. Արտացոլում յեղի հակառակ կողմերում.

ա) միջոցների նոր ավելացում

Ա + Լ Պ +

բ) միջոցների նվազում

Ա — Լ Պ —

Այս դեպքում բալանսի դումարը փոխվում է կամ աճման կամ նվազման կողմը, բայց հավասարությունը պահպանվում է:

Այս է հաշվառման բալանսային մեթոդի ձևական կողմի ելությունը: Այս հաշվառումը չերկակի չի, վորովհետև յուրաքանչյուր տնտեսական գործառնություն չերկու տնտեսությունում է ունենում: Այս հաշվառումը հիրավի հաշվեկշռային է, վորովհետև անընդհատ պահպանվում է ակտիվի և պասսիվի հավասարությունը, նրանց հավասարամեծությունը:

Գործառնությունները չերկակի կարգով՝ արտացոլելով, բալանսային հաշվառումը տալիս է միաժամանակ նաև քանակային և վորակային հաշվառում: Որինակ՝ կանխիկ հաշվով հումուլթ գնելու գործառնությունը, առանձին մասերում քանակային փոփոխման արտացոլում տալով, միևնույն ժամանակ վորոշում է տնտեսությունից մեջ տեղի ունեցող վորակային փոփոխությունները, այսինքն՝ դրամական միջոցների վերածումն արտադրության միջոցների:

Այժմ այդ բոլորը ներկայացնենք որինակով.

Վերցնենք պետ. առևտրի մի ձեռնարկություն, վորտեղ պասսիվում մեկ տնտեսական ֆոնդ կա՝ 2.750.000 ու.:

Միջոցները հետևյալ ձևով են դասավորվում.

Դրամարկդում 5000., շենքեր և կառուցումներ 750.000 ու. գանադան տեսակի կահավորման գույք 18.000 ուրբլու, ապրանքներ 1.477.000 ուրբլու, և աղատ միջոցներ Պետ. բանկում 500.000 ուրբլի:

Այստեղից հետևյալ սկզբնական բալանսը կստացվի.

Ակտիվ	Բ Ա Լ Ա Ն Ս № 1	Պասսիվ	
Շենքեր, կառուցումներ	750 000	Կանոնադրական ֆոնդ	2.750.000
Դույք	18.000		
Դրամարկդ	5.000		
Պետ. բանկ ըստ հաշվ.	500.000		
Ապրանքներ	1.477.000		
	2.750.000		2.750.000

Առաջին գործառնություն. իրացված է (առաջժ պայմանական ձևով կհամարենք ինքնարժեքով իրացված) 800.000 ուրբլու ապրանք, վորի վճարը մուտք է արվել Պետությանի հաշվարկային հաշվով: Այս դեպքում տեղի կունենա միջոցների դասավորման ձևափոխություն: Ակտիվում կպակասի 800.000 ուրբլու ապրանք և կավելանա Պետությանի հետ ունեցած հաշվարկը: Կստացվի հետևյալ նոր բալանսը.

Ակախ

Բ Ա Լ Ա Ն Ս № 2

Պատիվ

Շենքեր և կառուցումներ . . .	750.000
Գույք	18.000
Դրամարկդ	5.000
Ապրանքներ (— 800000) . . .	677.000
Պետրանկ (+ 80.000)	1.300.000

2.750.000

Կանոնադրական ֆոնդ 2.750.000

2.750.00

Յերկրորդ գործառնություն. ձեռք է բերված խորհրդակցին ուրիշ ձեռնարկների փայեր և ակցիաներ 800.000 ուրբու և նրանց վճարը կատարված է Պետրանկի միջոցով: Այս գործառնությունը նման է առաջինին: Ակտիվում հանդես կգան ակցիաներ ու փայեր և համապատասխանորեն կնվազի Պետրանկի հետ ունեցած հաշվարկը: Կատացվի հետևյալ նոր բալանսը.

Ակախ

Բ Ա Լ Ա Ն Ս № 3

Պատիվ

Շենքեր և կառուցումներ . . .	750.000
Գույք	18.000
Դրամարկդ	5.000
Պետրանկ (— 800.000)	500.000
Ակցիաներ և փայեր (— 800000) .	800.000
Ապրանքներ	677.000

2.750.000

2.750.000

Յերրորդ գործառնություն. Գնված է 150.000 ուրբու ապրանք, վորի վճարը կատարված է Պետրանկի միջոցով: Այստեղ մենք տեսնում ենք մի կողմից՝ միջոցների ավելացում ակտիվում և մյուս կողմից՝ բանկի հետ ունեցած հաշվարկների նվազում՝ նորից ակտիվում: Կատացվի հետևյալ նոր բալանսը.

Ակախ

Բ Ա Լ Ա Ն Ս № 4

Պատիվ

Շենքեր, կառուցումներ . . .	750.000
Գույք	18.000
Դրամարկդ	5.000
Պետրանկ (— 1.500.000)	350.000
Ակցիաներ և փայեր	800.000
Ապրանքներ (+ 150.000)	827.000

2.750.000

Կանոնադրական ֆոնդ 2.750.000

2.750.000

Չորրորդ գործառնություն. Հանրայնացված սեկտորի ձեռնարկներից, առաջիկա առանց վճարելու, գնված է 750.000 ուրբու զանազան մանր կահավորում. ակտիվում միջոցներն ավելանալու պատճառով պատասխանում կավելանան միջոցների աղբյուրները: Կատացվի հետևյալ բալանսը.

Բ Ա Լ Ա Ն Ս № 5

Պատիվ

Շենքեր և կառուցումներ . . .	750.000
Գույք (— 750.000)	18.750
Դրամարկդ	5.000
Պետրանկ ըստ հաշվարկների .	350.000
Ակցիաներ և փայեր	800.000
Ապրանքներ	827.000

2.750.000

Կանոնադրական ֆոնդ 1.750.000
Հանրայնացված սեկտորի
կրեդիտորներ (+ 750) 750

2.750.000

Հինգերորդ գործառնություն. իրացված է (այնպես, ինչպես առաջին գործառնության ժամանակ հաշվեցինք ինքնարժեքով) 27.000 ուրբու ապրանք և վճարը մուտք է յեղել Պետրանկ:

Այստեղ միջոցների նվազում կատացվի — ակտիվում ապրանքը կավազասի և դրան համապատասխան կավելանան նույն ակտիվով Պետրանկում յեղած միջոցները:

Հետևյալ բալանսը կատացվի.

Բ Ա Լ Ա Ն Ս № 6

Պատիվ

Շենքեր, կառուցումներ . . .	750.000
Գույք	18.000
Դրամարկդ	5.000
Պետրանկ (+ 27000)	377.000
Փայեր և ակցիաներ	800.000
Ապրանքներ (— 27000)	800.000

2.750.000

Կանոնադրական ֆոնդ 1.750.000
Հանրայնացրած սեկտ. կրեդիտ . . 750

2.750.000

Վեցերորդ գործառնություն. Դրամարկդից տրված է կրեդիտորներին ի հաշիվ սլարաքի 300 ուրբու: Այստեղ միջոցները կավազասեն, այն է կավազասի զբամարկդի դրամը և դրան համապատասխան կնվազի միջոցների աղբյուրներից մեկը — հանրայնացված սեկտորի կրեդիտորները 300 ուրբով:

Կատացվի հետևյալ բալանսը.

Շենքեր կառուցումներ	750.000
Գույք	18.000
Դրամարկի (-300)	4.700
Պատրանի	377.000
Փայեր և ակցիաներ	800.000
Ապրանքներ	800.000

2.750.450

Կանոնադրական ֆոնդ	2.750.000
Հանրայնացրած սեկտ. կրեդի- տորներ (-300)	750

2.750.450

Յոթերորդ գործառնություն. կրեդիտորները մեր 450 ուրբլի պարտքը չեղյալ են հայտարարում: Տնտեսութիւն մեջ շրջանառվող միջոցների գումարն այսպեղ փոշ նվազում է և փոշ էլ աճում: Միայն միջոցների աղբյուրների բնույթի փոփոխութիւնն է տեղի ունենում: Պարտքի ձևով չեղած նախկին 450 ուրբլու փոխարեն կստացվի կուտակում: Կստացվի հետևյալ բաղանիք.

Շենքեր և կառուցումներ	750.900
Գույք	18.750
Դրամարկի	4.700
Պատրանի	377.000
Փայեր և ակցիաներ	800.000
Ապրանքներ	800.000

2.750.000

Կանոնադրական ֆոնդ	2.750.000
Հանրայնացվ. սեկտ. կրեդ. (-450) կուտակում (+450)	450

2.750.000

Այս գործառնություններից չերևում է, վոր տնտեսական պրոցեսներն ամբողջ հոսանքը միշտ արտահայտվում է բաղանիքում, վորն է իրենից ներկայացնում է, ինչպես տնտեսական միջոցների կառուցվածքի, նույնպես և նրանց աղբյուրների, բայց դրա հետ միասին նաև տեղի ունեցող տնտեսական պրոցեսների հաշվառվելն արտահայտությունը:

Այսպիսով բաղանիքին հաշվառվի ձևական կյուլթիւնն այն է, վոր հաշվառումը միշտ բաղանիքի սահմաններում է տեղի ունենում, արտացոլելով նրա մեջ քանակական և վորակական փոփոխությունները: Սրանով, բաղանիքին մեթոդը ապահովում է պլանի կատարման հաշվառումը, իսկ արժեքային չափանիշով հաշվելն ապահովում է ուրբլու վերահսկողութիւնը:

Հարցեր կրկնողության համար

1. Տնտեսական պրոցեսները ինչպե՞ս են արտացոլվում բաղանիքում և նման արտացոլման ինչպիսի՞ ձևեր կան:

2. Ձևական կողմից ինչպի՞ս է բնորոշվում հաշվառման բաղանիքին մեթոդի կյուլթիւնը:

ԽՆԴԻՐՆԵՐ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Խ Ն Դ Ի Ր № 1

Հետևյալ տվյալների հիման վրա կազմել բաղանիքի աղյուսակ: Վորպես մշտական աղբյուր, պետ. ձեռնարկն ստացել է 1.000.000 ուրբլի և դասավորել այսպես՝ դրամական միջոցներ (դրամարկիւում) 2000 ու., աշխատանքի միջոցներ (գործիքներ) 300.000 ուրբլու, աշխատանքի առարկաներ 100.000 ուրբլու և ֆինացած դումարը գտնվում է ապրանքների մեջ:

Խ Ն Դ Ի Ր № 2.

Կոոպերատիվ ձեռնարկն ստացել է՝ փայավճարներ 150.000 ուրբլի, մուտքի վճարներ 2000 ուրբլի, աղագնացված ունեցվածք անհատույց ոգտագործման համար 70.000, դրամ դրամարկիւում 3.000 ուրբլի, շինքեր 70.000 ուրբլ. զանազան գույք 4.000 ուրբլու, իսկ ֆինացած գումարը գտնվում է ապրանքների մեջ:

Կազմել այդ ձեռնարկի բաղանիքին աղյուսակը:

Խ Ն Դ Ի Ր № 3.

Հետևյալ տվյալների հիման վրա տալ Պետձեռնարկի բաղանիքի աղյուսակը:

Պետութիւնից, վորպես միջոցների մշտական աղբյուր ստացված է 2.000.000 ուրբլի և վորպես բանկային վարկավորում, լրացուցիչ 36.000 ուրբլի: Միջոցները դասավորված են այսպես՝ ալ խորհրդային ձեռնարկներից ձեռք են բերվել 187.000 ուրբլու ակցիաներ և փայեր, կան 459.000 ուրբլու շինքեր և կառուցումներ, 750.000 ուրբլու մեքենաներ և սարքավորում, 863.000 ուրբլու հումուլթ և ոժանդակ նյութեր, 6000 ուրբլի հանրայնացված սեկտորի դերատորներ, ֆինացած գումարը գտնվում է պատրաստի արտադրանքի՝ ապրանքի մեջ:

Խ Ն Դ Ի Ր № 4.

Հետևյալ տվյալների հիման վրա կազմել բաղանիքի աղյուսակը: Կոոպերատիվ ձեռնարկը ստացել է փայավճարներ 334.000 ուրբլի, մուտքի վճարներ 3000 ուրբլի, անհատույց գումար 30.000 ուրբլի, կոոպերատիվի անդամներից վորպես ավանդ 10.000 ուրբլի և կանխավճարների ձևով 15000 ուրբլի:

Միջոցները դասավորված են այսպես՝ դրամ դրամարկիւում 1500 ուրբլի, ապրանքներ պահեստներում և խանութներում 300.000 ուրբլու, շինքեր և կառուցումներ 65.000 ուրբլու, զանազան գույք 8000

ուսուցիչ, այլ ձեռնարկների փայեր և ակցիաներ 15.000 ուսուցիչ. մնացած գումարը հաշվվում է դերժուորների մոտ (այլ կոտորեաւիքների մոտ):

Խ Ե Գ Ի Ի № 5.

Հետեւյալ տվյալների հիման վրա կազմել բալանսի աղյուսակ. կոտորեաւիքի անրոժանելի անտեսական ֆոնդը կազմում է 85.300 ուսուցիչ, փայաւժարներ 200.000 ուսուցիչ, շէնքեր 142.000 ուսուցիչ, զանազան տեսակի գույք 14.200 ուսուցիչ, ազատ միջոցներ Պետական բանկում 58.000 ուսուցիչ, ապրանքներ 100 000 ուսուցիչ, հաշվում է բանկը ծառայողներին չվճարւած աշխատավարձ (բալանսում անվանել ուղղակի «բանկի-ծառայողներ») 2500 ուսուցիչ, կոտակիման զանազան ֆոնդեր (բալանսում անվանել «զանազան ֆոնդեր») 35.3000 ուսուցիչ, պարտք այլ կոտորեաւիքների 7.100 ուսուցիչ, դրամարկղում 4000 ուսուցիչ և կոտորեաւիքների վրա պարտք կա 12.000 ուսուցիչ:

Խ Ե Գ Ի Ի № 6.

Հետեւյալ տվյալների հիման վրա կազմել հետևողական բալանսներ.

1. Պետձեռնարկը պետութունից ստացել է՝ 560.000 ուսուցիչ, շէնքեր և կառուցումներ, 15.000 ուսուցիչ զանազան տեսակի գույք և 459.000 ուսուցիչ ապրանքներ (բոլորը մշտական աղբյուրի կարգով):

2. Իրացւած է կանխիկ վճարով 14.000 ուսուցիչ ապրանք (իրացումը պայմանորեն համարում ենք ինքնարժեքով):

3. Դրամարկղից Պետբանկ է մուծւած 10.000 ուսուցիչ:

4. Պանութում առայժմ առանց վճարելու ձեռք է բերւած 2000 ուսուցիչ:

5. Բաց է թողնւած այլ պետական ձեռնարկի, առայժմ առանց վճար ստանալու (պայմանորեն ինքնարժեքով), 800 ժուրլու ապրանքներ:

6. Ստացւած է 5000 ուսուցիչ ապրանք, վորի վճարը ձեռնարկւած է Պետական բանկի միջոցով:

7. Գնած պահարանի համար դրամարկղից վճարւած է 400 ուսուցիչ:

8. Բաց թողած 800 ուսուցիչ ապրանքի վճարը (տես մինչ այս § 5)

9. Պետբանկը վճարել է գնած գույքի արժեքը 2000 ուսուցիչ (տես § 4):

10. Դրամարկղում յեղած դրամի մնացորդը մուծւած է Պետբանկ:

Խ Ե Գ Ի Ի № 7

Հետեւյալ տվյալների հիման վրա կազմել մի շարք հետևողական բալանսներ:

I. Սկզբնական բալանսը № 5 խնդրում ցույց տւածն է.

II. Գործառնություններ.

1) Աշխատավարձ վճարելու և այլ ծախքերի համար Պետբանկից կանխիկ դրամով ստացւած է 3000 ուսուցիչ:

2) Աշխատավարձի պարտքը մարելու համար դրամարկղից վճարւած է 2.200 ուսուցիչ:

3) Մուտք է յեղել դրամարկղ 3.800 ուսուցիչ փայաւժար:

4) Մուտք յեղած փայաւժարների գումարը հանձնւած է Պետբանկ:

5) Վճարումը Պետական բանկի միջոցով կատարելու կարգով գնւած է 15.000 ուսուցիչ ապրանք:

6) Դերժուորները Պետբանկի մեր ընթացիկ հաշիվն են մուծել, ի մարումն իրենց ունեցած պարտքի (տես սկզբնական բալանսը), 7500 ուսուցիչ:

7) Պետբանկի միջոցով մեր կրեդիտորներին վճարւած է մեր պարտքը (տես սկզբնական բալանսը) 5000 ուսուցիչ:

8) Ձեռք են բերւած 25.000 ուսուցիչ ակցիաներ և փայեր, վորոնց վճարումը կատարւած է Պետբանկի միջոցով:

9) Իրացւած է (պայմանորեն ինքնարժեքով) 1000 ուսուցիչ ապրանք և դրամն ստացւել է դրամարկղում:

10) Ամբողջ դրամական մնացորդը հանձնւած է Պետբանկին:

Փանթաւթյուն.— № 6 և 7 խնդիրների յուրաքանչյուր հաջորդական բալանսում + և — նշաններով ցույց տալ գործառնական փոփոխությունները:

Յ Ե Ր Ր Ո Ր Գ Ռ Ե Մ Ս.

Բալանսային իսթվառման րնդհանուր մերոցոլոգիան
(Շարունակութուն)

ԲԱԼԱՆՍԻ ՏԱՐԲԱԼՈՒԹՅՈՒՄԸ ՀԱՇԻՎՆԵՐԻ. ԱԿՏԻՎ ՅԵՎ ՊԱՍՍԻՎ
ՀԱՇԻՎՆԵՐ

Յերկրորդ թեմայից մենք գիտենք, Վոր հաշվառման բալանսային մեթոդի ելութունը հաշվառումը բալանսի շրջանակում իրագործելն է, Վոր տնտեսական յուրաքանչյուր գործառնություն բալանսում չերկակի արտացոլում ունի: Արտաքին կողմից ևս բալանսային հաշվառումն ելապես նշանակում է յուրաքանչյուր տնտեսական գործառնությունից հետո անընդհատ բալանսներ կազմել: Այս է բալանսային մեթոդի ձևական կողմի ելութունը: Բայց հաշվառումն անընդհատ բալանսներ կազմելու միջոցով իրականացնելը կլինի չկատարելագործված և անբավարար: Այդպիսի հաշվառման դեպքում մենք տնտեսության գրության և նրա կառուցվածքի մասին անընդհատ տվյալներ ստանալով հանդերձ, ընդհանրացրած տվյալներ չենք ունենա տնտեսական պրոցեսների և նամանավանդ տնտեսական գործունեյության պլանի կատարման ընթացքի վերաբերյալ:

Այստեղից առաջանում է անհրաժեշտություն բալանսի հաշվառման այնպիսի կենսագործման, Վորը, չխզելով իր կապերն ամբողջության հետ, այսինքն բալանսի հետ և արտացոլելով նրա մեջ տնտեսության փոփոխվող կազմը, միևնույն ժամանակ հնարավորություն տալ արտացոլելու տնտեսական բոլոր պրոցեսները և առաջերևու նրանց կատարման ընթացքը պլանային հանձնարարությունների հետ:

Այս նպատակին է ծառայում հաշվառման կարգով բալանսն իր բաղադրիչ մասերին տարրալուծելը՝ թե՛ ըստ ակտիվի և թե՛ ըստ պաս-

իւնչպես և յերկրորդ թեմայում՝ մենք բալանսի հասկացողությունն առաջիմ սահմանափակել ենք միայն տնտեսական մասսայի կառուցվածքի արտացոլումով, այդպես էլ այստեղ առաջիմ բալանսի հաշվառման մասերի հասկացողությունը կսահմանափակենք Վորպես տնտեսական մասսան Վորոշոյնների, այսինքն՝ առաջիմ կկոսենք այդ մաս-

սայի շարժման հաշվառման Վոր թե տնտեսական պրոցեսները շարժման և նրանց պլանների հետ համեմատելու մասին:

Բալանսի այն մասերը, Վորոնք մեջ հաշվառման համար դնում ենք առանձին տնտեսական մասսաները, կոչվում են հաշվներ: Այսպիսով հաշիվը բալանսի տվյալ մասում տեղի ունեցող փոփոխությունների հաշվային գրանցումների համար է, նա բալանսի մասն է:

Վերցնենք յերկրորդ թեմայում բերված № 1 բալանսը: Այստեղ ակտիվում մենք միջոցների դասավորման հինգ ձև ենք տեսնում՝ ա) շենքեր և կառուցումներ, բ) գույք, գ) դրամարկղ, դ) Պետքանկ ըստ հաշվարկների և ե) ապրանքներ: Իսկ պասսիվում՝ միջոցների մեկ աղբյուր՝ կանոնադրական ֆոնդ: Այստեղից այս բալանսի ակտիվը 5 հաշիվների պետք է տարրալուծել, Վորոնք ակտիվ հաշիվների խումբ կկազմեն, իսկ պասսիվը 1 հաշիվ կունենա, Վորը պասսիվ հաշիվների խմբին կվերաբերի:

Այսպիսով բոլոր հաշիվների հիմնական բաժանումը բալանսի վերաբերմամբ յերկու տեսակ է՝ ակտիվ հաշիվներ, Վորոնք բալանսի ակտիվի փոփոխություններն են հաշվի առնում, և պասսիվ հաշիվներ, Վորոնք բալանսի պասսիվի փոփոխություններն են հաշվի առնում:

Բալանսի յուրաքանչյուր ակտիվի, ինչպես և պասսիվի մասերում կարող են փոփոխություններ լինել դեպի 1) աճման կողմը և 2) նվազման կողմը: Դրա համար էլ թե՛ մեկ և թե՛ մյուս փոփոխությունը իրարից առանձին արտացոլելու համար հաշիվներին չերկկողմանի ձև է տրվում, Վորտեղ մի կողմում աճման փոփոխություններն են արտահայտվում, իսկ մյուսում՝ նվազման փոփոխությունները: Հաշվի չերկու կողմերն էլ դուրս տեսնիլիական, պայմանական անվանում ունեն՝ հաշվի ձախ կողմը «դեբետ» է կոչվում, իսկ աջը՝ «կրեդիտ» (բալանսային հաշվառման մեթոդոլոգիայում այս պայմանական տեսնիլական տերմինների ունեցած նշանակության մասին կկոսենք առանձին): Այստեղից հաշվի դեբետում գրելու փոխարեն ապում են՝ «հաշիվը դեբիտագրել», իսկ հաշվի կրեդիտում գրելու փոխարեն ապում են՝ «հաշիվը կրեդիտագրել», կամ այլ կերպ ապած՝ գրանցել դեբիտային փոփոխությունը և գրանցել կրեդիտային փոփոխությունը:

Հաշվի յերկկողմանի ձևն այսպես է՝

Հաշիվ (բալանսի այն մասի անունը, Վորի հաշվառման համար նախատեսված է այս հաշիվը):

Դեբետ

Կրեդիտ

Հաշվի յերկկողմանի ձևը պարտադիր չէ: Այստեղ բանը յերկու կողմի մեջ չէ, այլ յերկակի փոփոխության, դեբիտագրման և կրեդիտագրման մեջ է: Կարելի չէ հաշվին տալ նաև միակողմանի ձև, միայն

դեբետի և կրեդիտի համար բաժան սյունյակներով: Այն ժամանակ հաշվի ձևն այսպես կլինի:

Հ Ա Շ Ի Վ (անունը)

Գործառնությունների գրանցումն	Դ ե բ ե տ	Կ Ր Լ Գ Ի տ

Այժմ անցնում ենք ակտիվ և պասսիվ հաշիվների գրանցումների ձևերին: Հաշվի մեջ կարևորն այն է, վոր աճման և նվազման փոփոխություններն առանձին-առանձին արտահայտվեն, բայց ամենևին նշանակություն չունի այն հանգամանքը, թե վոր կողմում մենք կարտահայտենք այս կամ այն փոփոխությունը:

Դրա համար ել, չեթե մենք հաշվառման լինթակա ունեցվածքի գրանցումը դեբետում կատարենք, ապա բնական է, վոր աճումը պետք է նույնպես դեբետում գրանցենք, իսկ նվազումը՝ կրեդիտում: Ընդհակառակը, չեթե հաշվառման լինթակա ունեցվածքը վորոշող առաջին գրանցումը կրեդիտում կատարենք, ապա կրեդիտում ել մենք պետք է գրանցենք նաև աճումը, իսկ դեպքում՝ նվազումը:

Այստեղից հաշիվները գրանցումների կառուցվածքի սխեման կարող է չերկու տեսակ լինել:

Առաջին ձևը

Հ Ա Շ Ի Վ (անունը)

Դեբետ	Կրեդիտ
Սկզբնական գրանցում Աճում (+)	Նվազում (—)

Յերկրորդ ձևը

Հ Ա Շ Ի Վ (անունը)

Դեբետ	Կրեդիտ
Նվազում (—)	Սկզբնական գրանցում Աճում (+)

Մի կողմից ակտիվ հաշիվները պասսիվ հաշիվներից տարբերելու համար, մյուս կողմից դեբետային փոփոխությունները կրեդիտայիններին հակադրելու համար առաջին ձևը գործ էածվում ակտիվ հաշիվների համար, իսկ յերկրորդը՝ պասսիվ հաշիվների համար:

Սրանից հետո ըստ հաշիվների փոփոխությունների գրանցումներն անհամեմատ պարզ կլինեն:

Վերջենք որինակ՝ դրամարկղի ակտիվ հաշիվը և ակտեզ կատարենք հետևյալ գրանցումները՝

1) Սկզբնական մնացորդ կա 1000 ուրլի (գրանցումը կլինի դեբետում):

2) Նորից ստացված է 400 ուրլի (գրանցումը նույնպես դեբետում կլինի):

3) Ծախսված է դրամարկղից 540 ուրլի (այս դեպքում արդեն գրանցումը կրեդիտում կլինի):

Դրամարկղի հաշիվը հետևյալ տեսքը կընդունի.

ՀԱՇԻՎ ԴՐԱՄԱՐԿՂԻ

Կրեդիտ

Դեբետ

Սկզբնական մնացորդ 1.000	Դուրս ե արված դրամարկղից (—) 540
Մուտք է յեղիլ դրամարկղ (+) . . . 400	

Յեւ այսպիսով յեղած կանխիկ դրամական միջոցների չափով դրամարկղի հաշիվում կտարվի այդ միջոցների չափի փոփոխությունների առանձնացրած հաշիվը:

Միաժամանակ այդ միջոցների չափի փոփոխության հաշվառումն արտացոլում է և վորակական փոփոխություններն այն իմաստով, վոր նա պարզում է տնտեսության տրամադրության տակ յեղած կանխիկ գրամական միջոցների չափը:

Դրամարկղի գրությունը պարզելու համար (թե չուրաքանչյուր գործառնությունից հետո և թե մի շարք գործառնությունից հետո), բաժանված է դեբետի և կրեդիտի գումարները գումարել առանձին-առանձին և մեծ թվից հանել փոքր թիվը: Այդ դեպքում մենք կպարտադրվենք, ինչպես ասում են, հաշվի սալդոն (լատինական saldo բառից, զենք, ինչպես ասում են, հաշվի սալդոն (լատինական saldo բառից, վոր նշանակում է մնացորդ): Պարզ է, վոր դրամարկղի հաշվում ես, ինչպես և ամեն մի ակտիվ հաշվում, կարող են լինել հետևյալ յերկու դեպքերը:

1) Դեբետն ու կրեդիտը հավասար են իրար, այսինքն վոչ մի սալդո չի ստացվում:

2) Դեբետը կրեդիտից շատ է և մնացորդն ստացվում է դեբետից (վորպես մեծ թվից—) կրեդիտը (վորպես փոքր թիվը) հանելու միջոցով: Որինակ՝ վերը բերված դրամարկղային հաշվի որինակում կստացվի $(1000 + 400) - 540 = 860$ ուրլի դեբետային սալդո:

Յերրորդ դեպքն, այսինքն յերբ կրեդիտը դեբետից շատ լինի, ակնհայտ է, վոր ակտիվ հաշիվներում նման բան լինել չի կարող, քանի վոր անհնար է, վոր յեղած և ստացված միջոցների գումարից մեծ գումար հանվի:

Այստեղից ել ակտիվ հաշիվների կառուցվածքի սխեման այսպիսին կլինի:

ԱԿՏԻՎ ՀԱՇԻՎ (վրբ ցանկանաք)

Դեբետ

Կրեդիտ

Սկզբնական դրանցում (յերբ անցած ժամանակից մնացորդ կա)
Մուտքեր (+)
Այս կողմը կամ հավասար է կրեդիտին, կամ նրանից ավել:

Նվազում (—)

Այս կողմը կամ հավասար է կրեդիտին, կամ նրանից պակաս է:

Ակտիվ հաշիվներում սալդոն յեվա միայն դեպեժային կաբող է լինել, ըստ վորում նա վորոշ միջոցների (նալած հաշվի անվան) մնացորդն է ցույց տալիս:

Այժմ վերցնենք վորեւ պասսիվ հաշիվ, որինալ՝ կանոնադրական ֆոնդի հաշիվը և այնտեղ հետեյալ գրանցումները կատարենք:

1) Սկզբնական կանոնադրական ֆոնդը 1.000.000 ռուբլուց է բաղկացած:

2) Ձեռնարկին նոր միջոցներ հատկացնելու պատճառով կանոնադրական ֆոնդը 100.000 ռուբլով ավելանում է:

Կանոնադրական ֆոնդի հաշիվը հետեյալ տեսքը կընդունի.

ՀԱՇԻՎ ԿԱՆՈՆԱԴՐԱԿԱՆ ՖՈՆԴԻ

Դեբետ

Կրեդիտ

Ֆոնդի նվազումը (—) 50.000

Սկզբնական ֆոնդ 1.000.000
Ֆոնդի աճումը (+) 100.000

Յեվ ալպիսով կանոնադրական ֆոնդի հաշվին կատարվի միջոցների աղբյուրների չափի փոփոխությունների հաշվառումը:

Կանոնադրական ֆոնդի գրությունը պարզելու համար (թե յուրաքանչյուր գործունեյությունից հետո, և թե մի շարք գործառնություններից հետո), հարկավոր է հաշվիլ դեբետի և կրեդիտի գումարները և մ'ծ մասից հանել փոքրը: Պարզ է, վոր պասսիվ հաշիվներում, վորպես միջոցների աղբյուրների հաշիվներ, գրանցումը կրեդիտում կատարելու հետեյալ չերկու դեպքերը կարող են լինել:

1) Ակտիվ հաշիվների պես՝ դեբետը և կրեդիտը հավասար են միմյանց, այսինքն վոշ մի սալդո չի ստացվի:

2) Ակտիվ հաշիվների հակառակ, կրեդիտը դեբետից ավել է և միջոցներն ստացվում են կրեդիտից դեբետը հանելով, վորպես մեծից փոքր թիվ հանելով: Այդ դեպքում, ինչպես ասում են, կրեդիտային սալդո չի ստացվում: Այսպես կանոնադրական ֆոնդի բերած որինալում կատարվի $(1.000.000 + 100.000) - 50.000 = 1.050.000$ կրեդիտային սալդո:

Ակտիվ հաշիվների նման, լերրորդ դեպք՝ այսինքն դեբետը կրեդիտից ավելի լինել չի կարող, քանի վոր անհնար է միջոցների աղ-

բյուրների ավելի դումարով նվազելը, քան այդ աղբյուրը չեղել և ավերացել է:
Այստեղից պասսիվ հաշիվների կառուցվածքի սխեման կլինի այսպես.

ՊԱՍՍԻՎ ՀԱՇԻՎ (վորբ ցանկանաք)

Կրեդիտ

Դեբետ

Միջոցների աղբյուրների նվազում (—)

Սկզբնական դրանցում (յեթե նախկին ժամանակից մնացորդ կա)
Միջոցների աղբյուրների աճում (+)
Այս կողմը կամ հավասար է կրեդիտին, կամ մեծ է նրանից:

Այս կողմը հավասար է կրեդիտին կամ նրանից փոքր է:

Պասսիվ հաշիվներում սալդոն յեվա միայն կրեդիտային կաբող է լինել, ըստ վորում նա միջոցների վորոշ աղբյուրների (նալած հաշվի անվան) մնացորդ է ցույց տալիս:

Հարցեր կրեդիտային համար

1. Ինչո՞ւ անընդհատ բալանսներ կազմելու ձևով հաշվառումն իրագործելը անկատար է անբավարար է:

2. Բալանսային հաշվառման մեջ ինչպե՞ս է վերացվում անմիջական հաշվառման բացը բալանսում:

3. Ի՞նչ բան է «հաշիվը» և ի՞նչ հարաբերության մեջ են գտնվում հաշիվները բալանսի հետ:

4. Վորո՞նք են հաշիվների հիմնական բաժանումները և ինչ հաշիվներով են կատարվում:

5. Ինչպիսի՞ ձև է արվում հաշվին և ինչո՞ւ:

6. Վորո՞նք են հաշիվներում գրանցում կատարելու յերկու սխեմաները:

7. Ինչպե՞ս են կառուցվում ակտիվ հաշիվները:

8. Ի՞նչ է հաշվի «սալդոն»:

9. Ինչպիսի՞ սալդո չի լինում ակտիվ հաշիվներում և ի՞նչ է նախակում ալդո:

10. Ինչպե՞ս են կառուցվում պասսիվ հաշիվները:

11. Ինչպիսի՞ սալդո չի լինում պասսիվ հաշիվներում և ի՞նչ է նշանակում այդ:

ՅԵՐԿԱԿԻ ԳՐԱՆՑՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵԹՈԴԸ. ԹՂԹԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՇԻՎ-ՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ

Յեվ ալդպես, անտեսական բոլոր պրոցեսները անդրադառնում են հաշիվներում՝ վորպես միասնական բալանսի մասերում:

Քանության առնելով բալանսի փոփոխությունները, վորոնք տրանսպահան գործառնությունների հետեանք են, մենք տեսանք, վոր

ամեն մի տնտեսական պրոցես չերկակի արտահայտություն է ստանում: Հետևաբար գործառնությունը նման չերկակի արտահայտություն է կատանա նաև հաշիվներում, քանի վոր հաշիվները միասնական բալանսի մասերն են:

Յերկրորդ թեմայից հիշենք գործառնությունները բալանսում արտահայտելու սխեման —

1. Բալանսի մի կողմին վերաբերվող փոփոխությունների չերկուտեսակը.

ա) ակտիվը մի տեղում ավելանում է, մյուսում՝ նվազում:

Հետևաբար նման գործառնությունները պետք է չերկուտ ակտիվ հաշիվներում անդրադառնան. մեկում՝ դեբետում, վորպես աճում, մյուսում՝ կրեդիտում վորպես նվազում.

բ) պասսիվը մի տեղում ավելանում է, մյուսում՝ նվազում.

հետևաբար, նման գործառնությունները պետք է չերկուտ պասսիվ հաշիվներում անդրադառնան. մեկում՝ կրեդիտում վորպես աճում, մյուսում՝ դեբետում վորպես նվազում:

2. Բալանսի չերկուտ կողմին վերաբերվող փոփոխությունների նույնպես չերկուտ տեսակը.

ա) ակտիվը մի տեղ աճում է, միաժամանակ աճում է նաև պասսիվը.

հետևաբար, նման գործառնությունները պետք է արտացոլվեն ակտիվի հաշիվի դեբետում վորպես աճում և պասսիվ հաշիվի կրեդիտում նույնպես վորպես աճում:

բ) ակտիվը մի տեղ նվազում է և միաժամանակ նվազում է նաև պասսիվը.

հետևաբար, նման գործառնությունները պետք է անդրադառնան պասսիվի դեբետում վորպես նվազում և ակտիվ հաշիվի կրեդիտում նույնպես վորպես նվազում:

Այստեղից մենք տեսնում ենք, վոր յուրաքանչյուր գործառնություն կանցնի վորևէ հաշիվի դեբետով և կրեդիտով, այսինքն՝ ինչպես արտահայտվում են, կանգնողների չերկակի գրանցման մեթոդի միջոցով: Այդ միջոցը կայանում է նրանում, վոր դեբետագրման գումարները միշտ հավասար են կրեդիտագրման գումարներին, այսինքն յուրաքանչյուր գործառնություն պահանջում է գրանցել իրեն միևնույն գումարով բալանսի հաշիվների թե դեբետում և թե կրեդիտում:

Այս պատճառով միշտ կատարվի, վոր հաշիվների դեբետը հավասար է հաշիվների կրեդիտին:

Ներկայացնենք այդ չերկրորդ թեմայի գործառնությունների ուրինակով, վորտեղ մենք վերցրինք սկզբնական (№ 1) բալանսը և լոթ գործառնությունը գրանցեցինք:

Սկզբնական բալանսը պետք է տարրալուծվի հաշիվների և վերջիններում համապատասխան գումարների գրանցումներ կատարվի:

Այդ գրանցումները հետևյալներն են (գերուղի նշանակված են սկզբնական գումարներն, իսկ այնուհետև թվերով՝ գործառնությունների հերթական №-ը):

ՀԱՇԻՎ ՇԵՆՔԵՐԻ ՅԵՎ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄՆԵՐԻ		ՀԱՇԻՎ ԳՈՒՅՔԻ	
Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0)	750.000	0)	18.000

ՀԱՇԻՎ ԴՐԱՄԱՐԿՂԻ		ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ	
Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0)	5 00	0)	1 477.000

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՔԱՆԿ ԸՍՏ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ			
Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0)	500.000		

ՀԱՇԻՎ ԿԱՆՈՆԱԴՐԱԿԱՆ ՏՆՏՖՈՆԻ			
Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
		0)	2 750.000

Առաջին գործառնություն: Իրացված է (պալմանորեն ինքնարժեքով) 800.000 ուրբուտ ապրանք, վորի վճարը մուտք է յեղել Պետրանկ: Այս գործառնությունը չերկուտ հաշիվներ է պահանջում՝ ապրանքների հաշիվ, ուր ապրանքների, վորպես ակտիվ հաշիվ, նվազումը պետք է ցույց տրվի կրեդիտում և Պետրանկի հաշիվ, ուր դեբետում պետք է գրվի մուտք յեղած միջոցների գումարը գուրս գրված ապրանքների փոխարեն:

Հաշիվները (նախկին գրանցումների հետ) հետևյալ տեսքը կընդունեն.

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՔԱՆԿԻ		ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ	
Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0)	500 000	0)	1 477 000
1)	800 000	1)	800 000

Վերցնում ենք չերկրորդ գործառնությունը: Ձեռք է բերված խորհրդային ալ ձեռնարկների ակցիաներ և փայեր 800.000 ուրբուտ, վորի վճարը կատարված է Պետրանկի միջոցով: Ակցիաների և փայերի վորի վճարը կատարված է Պետրանկի միջոցով:

հաշվառման համար բացենք ակտիվ հաշիվ՝ ակցիաների և փաշերի, ուր նրանց մուտքերը պետք է հաշվի դրեքտում գրանցել: Այս կապակցությամբ կպակասեն Պետրանկում մեր ունեցած միջոցները, այդ պատճառով ել ակտիվ հաշվի կրեդիտում անհրաժեշտ է գրանցել այդ նվազումը:

Հաշիվները հետևյալ տեսքը կընդունեն.

ՀԱՇԻՎ ԱԿՏԻԱՆԵՐԻ ՅԵՎ ՓԱՅԵՐԻ

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
2) 800.000	0) 500.000	2) 800.000	
	1) 800.000		

Վերցնենք չերրորդ գործառնությունը: Գնված են 150.000 ուրու ապրանք, վորի վճարումը կատարվել է Պետրանկի միջոցով: Այս գործառնությունը պետք է անդրադառնա Ապրանքների ակտիվ հաշվի դեբետում, իբրև նրանց ավելացում և Պետրանկի հաշվի կրեդիտում: Հաշիվները հետևյալ տեսքը կընդունեն:

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0) 1.477.000	1) 800.000	0) 500.000	2) 800.000
3) 150.000		1) 800.000	3) 150.000

Չորրորդ գործառնություն: Հանրայնացված սեկտորի ձեռնարկից պարտքով ստացված է 750 ուրլու դանադան տեսակի գույք:

Այս գործառնությունը պետք է անդրադառնա Դուլքի ակտիվ հաշվի դեբետում իբրև ավելացում: Միաժամանակ պետք է բաց անել Հանրայնացված սեկտորի կրեդիտորների պասսիվ հաշիվ, վորտեղ միջոցների նոր աղբյուրը կգրանցվի այդ հաշվի կրեդիտում:

Հաշիվները հետևյալ տեսք կընդունեն.

ՀԱՇԻՎ ԴՈՒՅՔԻ

ՀԱՇԻՎ ՀԱՆՐ. ՍԵԿՏ. ԿՐԵԴԻՏ.

Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0) 18.000			
4) 750		4) 750	

Հինգերորդ գործառնություն: Իրացված է (պայմանորեն ինքնարժեքով) 27.000 ուրլու ապրանք, վորի վճարը մուտք է չեղել Պետրանկի մեր հաշվարկային հաշվին: Այդ գործառնությունը կանդրադառնա Ապրանքների ակտիվ հաշվի կրեդիտում, վորպես նրանց նվազում և միաժամանակ Պետրանկի հաշվի դեբետում, վորպես մեր միջոցների ավելացում:

Հաշիվները հետևյալ տեսքը կընդունեն.

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0) 1.477.000	1) 800.000	0) 500.000	2) 800.000
3) 150.000	5) 27.000	1) 800.000	3) 150.000
		5) 27.000	

Վեցերորդ գործառնություն: Դրամարկից կրեդիտորներին վճարված է մեր ունեցած պարտքը 300 ուրլու: Այստեղ վորպես գումարների պակասում, գործառնությունը կանդրադառնա Դրամարկի ակտիվ հաշվի կրեդիտում և Հանրայնացված սեկտորի կրեդիտորների պասսիվ հաշվի դեբետում, իբրև միջոցների աղբյուրի նվազում:

Հաշիվները հետևյալ տեսքը կընդունեն.

ՀԱՇԻՎ ԴՐԱՄԱՐԿԻ

ՀԱՇԻՎ ՀԱՆՐԱՅՆԱՅՎ. ՍԵԿՏՈՐԻ

Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
6) 300	4) 750	0) 5.000	6) 300

Վերցնում ենք մեր որինակի վերջին, յոթերորդ գործառնությունը: Կրեդիտորները չեղյալ են համարում մեր 450 ուրլու պարտքը: Այստեղ գործառնությունը չերկու պասսիվ հաշիվներում կաբտացվի՝ ա) Կրեդիտորների հաշվում նվազումը պետք է դեբետում գրանցվի, իսկ բ) Ցեկամուտների հաշվում ավելացումը պետք է կրեդիտում գրանցվի:

Հաշիվները հետևյալ տեսք կընդունեն.

ՀԱՇԻՎ ՑԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ

ՀԱՇԻՎ ՀԱՆՐ. ՍԵԿՏ. ԿՐԵԴԻՏ.

Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
0) 300	4) 750		7) 450
7) 450			

Ցեկ ալպես տնտեսական գործառնությունների ամբողջ հոսանքն անցնում է հաշիվներով, վորպես բալանսի առանձին մասերով. ըստ վորում լուրաքանչյուր գործառնություն միաժամանակ չերկու գրանցում է առաջ բերում՝ մեկը դեբետում, իսկ մյուսը, առաջինին հավասարաչափ, կրեդիտում: Հաշիվներին այս միաժամանակ դերիտագրելն ու կրեդիտագրելը բնորոշում է նրանց փոխադարձ կապը, վորը հաշիվների թղթակցություն է կոչվում:

Մեր վերցրած առաջին գործառնության որինակը — 800.000 ուրլու ապրանքների իրացումն (ինքնարժեքով) առաջ բերեց գումար

հանուր միասնական նոմենկլատուրա, իր տիպական թղթակցությամբ Այն ժամանակ տնտեսական յուրաքանչյուր կազմակերպություն այդ քննհանուր նոմենկլատուրայից կվերցնի այնպիսի հաշիվներ, վորոնք կհամապատասխանեն ին իր գործունեյության բնույթին: Այդ գեղընում իսկապես կստացվի միասնական հաշվառում, վորի ավանդները հեշտ կերպով հնարավորութուն կտային ի մի բերելու, ինչպես ժողովրդական տնտեսության առանձին ճյուղերի, այնպես ել վողջ սոցիալիստական սեկտորի ամփոփումները միասնական բալանսի մեջ:

Դա միաժամանակ կթեթևացնի հաշվառման ճշտությանը հսկելու աշխատանքը և հաշվառման ճիշտ դրվածքը:

ԳԵՔԵՏ ՅԵՎ ԿՐԵԴԻՏ

Հաշիվների մասին խոսելով, մենք նշեցինք, վոր նրանց մեջ անդրադառնում են «գերետալին փոփոխությունները» և «կրեդիտալին փոփոխությունները»:

Արտաքին կողմից առաջին փոփոխությունները գրանցվում են հաշվի «գերետում», իսկ չեղկողը՝ հաշվի «կրեդիտում»:

«Դեբետ» և «կրեդիտ» տերմինների չեղան դալը շատ հին ժամանակներին և վերաբերում, չերը առաջին անգամ հանգես յեկան յիրկալի գրանցումները:

«Դեբետ» բառը լատանինական debet բառից և, վոր նշանակում և «պարտք», իսկ «կրեդիտը» նույնպես լատինական credit բառից և, վոր կնշանակի «ուսննալ»: Իրավասության մեջ credit բառի բառացի թարգմանությունը «հավատար»-ն և: Առևտրական շրջապտույտն այն ժամանակ պատկերացվում ևր վորպես ստացում և հանձնում: Արժեքի ստացումը վորեւ հաշվի «գերետ»-ում գրանցելով, ասում ելին, վոր այդ հաշիվը, վորպես ստացողին փոխարինող հաշիվ, «պարտ և» ստացածի համար, իսկ վճարածները վորեւ հաշվի կրեդիտում գրանցելով, ասում ելին, վոր այդ հաշիվը «վորպես վճարողին փոխարինող հաշիվ, «հավատում և» ստացողին կամ նրա մոտ «ուսնի»: Ներկայումս կարիք չկա վերլուծել այդ միամիտ պատկերացումը, նրա մասին մենք հիշատակում ենք վորպես այդ տերմինների պատմական ծագման պատճառ:

Մինչև նրանց ավելի լավ և հարմար տերմիններով փոխարինելը, նրանք գոյութուն ունեն միանգամայն պայմանական ձևով: Սակայն նրանց նշանակութունն այլևս հաշվի առանձին կողմերի համար կիրառելու մեջ չե, այլ ավելի խոր նշանակութուն ունի: «Դեբետ»-ը և «կրեդիտ»-ը բալանսային փոփոխությունների չեղիլ ուղղություններն են ցույց տալիս. նրանք արտահայտում են տնտեսական գործառնությունների կապի անդրադարձումը բալանսում և այդ բալանսի առանձին մասերի հաշիվների միջև չեղած կապը՝ տնտեսական շարժման պրոցեսների տեսակետից:

Գործի ելությունն, իհարկե, վոչ թե այս պայմանական տերմիններն են, այլ տնտեսական պրոցեսների դիալեկտիկական զարգացման ընթացքի ճիշտ կապակցությունը, վորն իր անդրադարձումն և ստանում բալանսային հաշվառման մեջ:

Ակտիվ հաշիվների նկատմամբ դեբետը միջոցների դասավորում և նրանց հետագա ավելացում և նշանակում:

Պասսիվ հաշիվների նկատմամբ նա վորոշ միջոցների աղբյուրի նվազում և նշանակում:

Հաշիվները կրեդիտը ցույց և տալիս՝ ակտիվ հաշիվներով՝ միջոցների դասավորման վորոշ ձևի վոչընչացում կամ պակասում,

պասսիվ հաշիվներով՝ միջոցների աղբյուրների մատնանում և այդ աղբյուրների հետագա ավելացում:

Միաժամանակ դերտադրելով և կրեդիտագրելով, մենք արտահայտում ենք այն վորակական փոփոխությունները, վոր առաջ են գալիս տնտեսության մեջ, տնտեսական գործառնությունների շնորհիվ:

Որինակ՝

Դեբետ Ապրանքներ

Կրեդետ Դրամաբիլդ

Այս գրանցումն, անկախ հաշիվների միջև չեղած կապից, ցույց և տալիս այն քանակական փոփոխությունները, վորոնք առաջ են յեկել դրամական միջոցների գումարի և ապրանքների գումարի մեջ, իսկ կապակցության դեպքում, նա ցույց և տալիս դրամն ապրանքի վերածվելը, այսինքն շրջանառության վորտի վորոշ պրոցեսը: Յեվ վորովհետև բալանսային հաշվառման մեջ փոխադարձ կապակցությունն ամենաեղանակալ նշանակությունն ունի, ապա և այդ հաշիվներին այնպիսի ձև պետք և տալ, վոր միանգամայն չեղան դա այդ կապի արտահայտման ձևը:

Դրա համար ել չթղթակցվող հաշվի դեբետում պետք և նշել կրեդիտագրվող հաշիվը, իսկ կրեդիտում դեբետագրվող հաշիվը, սա միանգամայն հնարավորութուն կտա հասկանալ տեղի ունեցած գործառնության բնույթը:

Այսպիսով այժմ իսկ բերած գրանցման որինակով հաշիվները հետալալ տեսքը կընդունեն:

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ		Կրեդիտ
Դեբետ		
Կրեդետ Դրամաբիլդ	(գումարը)	
ՀԱՇԻՎ ԴՐԱՄԱԲԻԼԴԻ		Կրեդիտ
Դեբետ		
Դեբետ Ապրանքներ	(գումարը)	

- 1) Ի՞նչ է յերկակի գրանցման մեթոդը և ի՞նչ պատճառով և նա ձերբառվում բալանային հաշվառման մեջ:
- 2) Հաշիվներով ինչպե՞ս են արտահայտվում գործառնությունների բոլոր չորս տիպերը:
- 3) Ի՞նչ է հաշիվների թղթակցութունը և ի՞նչ նշանակություն ունի նա:
- 4) Ինչպե՞ս է արտացոլվում հաշիվների թղթակցութունը հաշվառին ֆորմուլայում:
- 5) Վորո՞նք են ձիշտ թղթակցության հիմնական պահանջները:
- 6) Ի՞նչ ծագում ունեն դեբետ և կրեդիտ տերմինները:

ՀԱՇՎԱՅԻՆ ԳՐԱՆՑՈՒՄՆԵՐԻՅ ԲԱԼԱՆՍ ԿԱԶՄԵԼԸ

(Շրջանառության տեղեկագիր)

Ցեղ ալգպես, հաշիվները հնարավորություն են տալիս, հաշվառման կարգով, բալանան իր մասերին տարրալուծել: Հաշվառումը հաշիվներով միջոցով իրականացնելով, նրանց մեջ թղթակցման կապ սահմանելու դեպքում, մենք հաշվառումն էլսպես տանում ենք վորպես թե բալանային մեջ: Այդ պատճառով մենք, համարյա միշտ, թեկուզ և չուրաքանչյուր գործառնությունից հետո, կարող ենք նոր բալանա ստանալ: Բալանային հաշիվները մենք ստիպված էլինք տարրալուծել միայն հաշվառմանն ավելի դիտողականություն, պարզություն և լրիվություն տալու համար: Գործառնությունները բալանային մեջ արտացոլելով, ինչպես այդ լերկրորդ թեմատումն եր ցույց տրված, մենք միշտ կստանայինք մեկը մյուսին անընդհատ հաջորդող բալանաներ, այսինքն չուրաքանչյուր անգամ բալանային նոր ու նոր կառուցվածք: Բայց նման հաշվառումը, ակտիվի և պասսիվի առանձին մասերի շարժման վերաբերյալ, մեզ ընդհանրացրած տվյալներ չեն տա: Ընդունենք, թե մեկը մյուսի լեռներից մենք կազմել ենք 10, 100, 1000 բալանաներ: Այդ բալանաներում, դիցուք, ապրանքների հաշիվը բազմակի փոփոխություններ կրեց: Վորպեսզի առանձին պարզենք այն բոլոր փոփոխությունները, վոր առաջացել են ապրանքների հետ կապված գործառնություններից, անհրաժեշտ էլինք նայել բոլոր բալանաները և նրանցում ընտրել ապրանքների շարժմանը վերաբերող բոլոր փոփոխությունները, այսինքն էլսպես կազմել ապրանքների հաշիվ: Նույնը պետք եր կատարել բալանային բոլոր հոգիվածներով:

Բալանան առանձին հաշիվների տարրալուծելով, մենք վոշ միայն բալանային փոփոխությունների հաշվառմանն ենք հասնում, այլ և հենց իրենց՝ տնտեսական պրոցեսների հաշվառմանը՝ սկսած նրանց ծագման մոմենտից, այն ել փոխադարձ կապակցության մեջ:

Նոր բալանային ստացումը չափազանց պարզ ե: Վերցնենք այժմ իսկ գրանցած գործառնությունը՝ ապրանքների գնումը, վոր անցնում է ապրանքների հաշվի դեբետով և գրամարկի հաշվի կրեդիտով: Ապրանքների հաշվում դեբետային գրանցումը մեզ կտա ապրանքների հանդես գալու փաստը, յեթե մինչ այդ չկալին այդպիսիները, կամ նրանց ավերացումը, յեթե մինչ այդ գրանցումներն այդպիսիները կային:

Ալստեղից՝ ապրանքների հաշվի նոր սալդոն մեզ նոր բալանա կազմելու տվյալներ կտա: Դրա հետ միաժամանակ գրամարկի հաշվի կարգմեղու տվյալներ կտա: Դրա հետ միաժամանակ գրամարկի հաշվի կրեդիտում արված գրանցումը տվյալ հաշվի սալդոն և նվազեցնում, վորը նույնպես նոր բալանային տվյալն է տալիս: Իսկ քանի վոր բոլոր գործառնությունները յերկակի անգրադարձում են ունենում, ապա բալանային հավասարությունը միշտ հաշիվների սալդոյի միջոցով կ'որոշվի:

Առաջին հաշիվներից բալանա կազմելու համար նախ կազմվում և այսպես կոչված՝ ստուգողական բալանա կամ բալանային հաշիվների շԵՐՋանառու տեղեկագիր: Ստուգողական բալանա կազմելու ձևը ներկայացնենք յերկրորդ թեմատում բերած բալանաների (№ 1-ից մինչև № 8) որինակների և ներկա թեմատում հիշված հաշիվների հիման վրա:

Այնտեղ յեղած հաշիվները հետևյալ ձևն ունեն (ցույց տանք հաշիվների թղթակցությամբ):

ՀԱՇՎ. ՇԵՆՔՆԵՐԻ ՑԵՎ. ԿԱՌՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ

Դեբետ Կրեդիտ

Սկզբնական սալդո	750.000
-----------------	---------

ՀԱՇՎ. ԳՈՒՅՔԻ

Դեբետ Կրեդիտ

Սկզբնական սալդո	18.000
Կրեդիտ Կրեդիտորներ հանրայնացված սեկտորի	750

ՀԱՇՎ. ԴՐԱՄԱՐԿԻ

Դեբետ Կրեդիտ

Սկզբնական սալդո	50.000
Դեբետ Կրեդիտորներ հանր. սեկտ.	300

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Դեբետ	Կրեդիտ
1) Սկզբնական սալդո . . . 1 477 000	1) Դեբետ Պետքանկ . . . 800 000
3) Կրեդիտ Պետքանկ . . . 150 000	5) Դեբետ Պետքանկ . . . 27 000

ՀԱՇԻՎ ԿԱՆՈՆԱԴՐԱԿԱՆ ՖՈՆԴԻ

Դեբետ	Կրեդիտ
	0) Սկզբնական սալդո . . . 2 750 000

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ (ըստ Հաշվարկների)

Դեբետ	Կրեդիտ
1) Սկզբնական սալդո . . . 500 000	2) Դեբետ Փայեր և ակցիաներ 800 000
4) Կրեդիտ Ապրանքներ . . . 800 000	3) Դեբետ Ապրանքներ . . . 150 000
5) Կրեդիտ Ապրանքներ . . . 27 000	

ՀԱՇԻՎ ՓԱՅՆՐԻ ՅԵՎ ԱԿՑԻԱՆԵՐԻ

Դեբետ	Կրեդիտ
2) Կրեդիտ Պետքանկ . . . 800 000	

ՀԱՇԻՎ ՀԱՆՐԱՅՆԱՑՎ. ՍԵՎ. ԿՐԵԴԻՏՈՐՆԵՐԻ

Դեբետ	Կրեդիտ
6) Կրեդիտ Դրամարկի . . . 300	4) Դեբետ Կահավորում . . . 750
8) Կրեդիտ Յեկամուտներ . . . 450	

ՀԱՇԻՎ ՅԵՎԱՄՈՒՏՆԵՐԻ

Դեբետ	Կրեդիտ
	7) Դեբետ Կրեդիտորներ . . . 450

Այս տվյալների հիման վրա կազմում ենք շրջանառության տեղեկագիր: Այդ տեղեկագիրում պետք է պարունակեն տվյալներ՝ միջոցները մնացորդների և նրանց աղբյուրների մասին առ գործառնություն սկիզբը, առանձին հաշիվներով նվազումը և աճումը, վորոշ ժամանակամիջոցի շրջանառությունը և գործառնություններից հետո հաշիվներում նշվող միջոցների ու աղբյուրների մնացորդների դրուժյունը:

Շրջանառության տեղեկագիրը սովորաբար ձևակերպվում է հետևյալ ձևով՝

Բալանսի հաշիվների օրգանառու տեղեկագիր

Հաշիվների անունը	Սկզբնական սալդո		Շրջանառութ.		Վերջնական սալդո	
	Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ	Դեբետ	Կրեդիտ
Շենքեր կառուցումներ	750080	—	—	—	750000	—
Կահավորում	18000	—	750	—	8750	—
Դրամարկի	5000	—	—	300	4700	—
Ապրանքներ	1477000	—	150000	827000	800000	—
Կանոնադր. ֆոնդ	—	2750000	—	—	—	2750000
Պետքանկ (ըստ հաշվ.)	500000	—	827000	950000	377000	—
Փայեր և ակցիաներ	—	—	800000	—	800000	—
Կրեդիտ հանք. սեկտ.	—	—	750	750	—	—
Յեկամուտներ	—	—	—	450	—	450
	2750000	2750000	1778500	1778500	2750450	2750450

Վերջին սալդոն կարելի է պատկերացնել բալանսային տախտակի ձևով, վորն և մեզ կտա № 8 բալանսի պատկերը, վոր հանված է լինելու դրուժյունից (վերջին) գործառնությունից հետո: Նման լինելու դրուժյունից (վերջին) գործառնությունից հետո: Նման բալանսային տախտակն ընդունված է «հաշիվների դրուժյուն» անվանել:

Հետևյալ աղյուսակը կստացվի.

ՀԱՇԻՎՆԵՐԻ ԴՐՈՒՅՈՒՆԸ

Ակտիվ	Պասիվ
Շենքեր և կառուցումներ . . . 750 000	Կանոնադրական ֆոնդ . . . 2 750 000
Կահավորում . . . 18 000	Յեկամուտներ (կուտակում) . . . 450
Դրամարկի . . . 4 700	
Պետքանկ . . . 377 000	
Ապրանքներ . . . 800 000	
Արքիաներ և փայեր . . . 800 000	
	2750450

Այսպիսով ստացվում է, վոր հաշվառումն էլ հաշիվները տարբարություններ, բերում է այն նույն բալանսին, վորը մենք ստացանք գործառնություններից հետո: Մենք անդրադարձնալու ժամանակ: Բայց դրա հետ մեկտեղ մենք հաշիվներում հաշվի առանք ակտիվի և պասիվի լուրաքանչյուր մասի շարժումը:

Շրջանառության տեղեկագիրը կարելի է կազմել, լինել վոր ցանկա- նանք, որինակ՝ լուրաքանչյուր որ, լուրաքանչյուր տասնորյակում, լուրաքանչյուր լուրաքանչյուր և տարում:

Յեւ վաղաքեա, հաշիվներն անբաժանելի կերպով կապված են բա-
լանսի հետ և ամեն ըուպե կարող են վազկել, տնտեսութեան կառուց-
վածքը վորոշող իրենց սալգոն տալով:

Ստուգողական բալանս կազմելը չերկու նշանակութիւն ունի,
նախ և առաջ նա հաշվային գրանցումները ճշտութիւնն և ստուգում.
այստեղից ել ծագում և նրա «ստուգողական» անունը. ապա նա գու-
մարելով հաշիվները շրջանառութիւնը և նրանցով սալգո տալով, հաշ-
վառման տվյալներն և ընդհանրացնում և տնտեսավարներին տալիս
նրանց աշխատանքներին ճիշտ ուղղութիւն տվող տվյալներ:

Հաշվային գրանցումներն ստուգելիս պահանջվում և չերեք հաշվա-
սարութիւնն ստանալ՝ ա) սկզբնական սալգոնների հաշվասարութիւնը,
և հասկանալի կերպով նրանց համապատասխան լինելը նախնական
սալգոյին, բ) դերեատային և կրեդիտային շրջանառութիւնների հա-
շվասարութիւնը, գ) և վերջին, սալգոների հաշվասարութիւնը, վորը
տալիս և նոր բալանս:

Ստուգման համար ավելի կարեւոր նշանակութիւն ունի չերկրորդ
հաշվասարութիւնը՝ դերեատային և կրեդիտային շրջանառութիւնների
հաշվասարութիւնը: Այդ հաշվասարութիւնն, ինչպիսի մենք գիտենք,
պայմանավորվում և չերկալի գրանցումների միջոցի կիրառմամբ և
այդ պատճառով ել վկայում և վերջինիս կիրառման ձեւակաւն ճշտու-
թիւնը:

Այդ պատճառով ստուգողական բալանսը կարող և հետեյալ հաշ-
վային սխալները հայտարարել.

1) գումարը գրանցված և դերեատում, բայց չի գրանցված կրեդի-
տում կամ հակառակը՝ գրանցված և կրեդիտում, բայց չի գրանցված
դերեատում.

2) հաշվի մի մասում գումարը մեկ չափով և գրանցված, իսկ
մյուսում, մի այլ չափով — ավել կամ պակաս:

Նման դեպքերում դերեատի և կրեդիտի շրջանառութիւնները մի-
մյանց չեն համապատասխանի և վորեւ սխալ ցույց կտան, վորն և
պետք և ուղղել:

Սակայն շրջանառութեան տեղեկագիրը չի կարող հետեյալ սխալ-
ները հայտարարել.

1) գործառնութիւնն ամենին չի գրանցված վոչ դերեատում և
վոչ ել կրեդիտում: Այս դեպքում դերեատագրման և կրեդիտագրման
ընդհանուր գումարների հաշվասարութիւն կլինի, սակայն այնուամե-
նայնիվ ճշտութիւն չի լինի.

2) թե դերեատով և թե կրեդիտով գործառնութիւնը գրանցված և
ավելի մեծ կամ փոքր գումարով, քան անհրաժեշտ եր գրանցել: Այս-
տեղ ել դերեատագրման և կրեդիտագրման ընդհանուր հաշվասարութիւն
կստացվի, սակայն նորից ճշտութիւն չի լինի:

Ի՞նչպիսի գործառնութիւնները համար ժամանակագրական գրան-

ցումներ տանելու դեպքում, այս չերկու սխալները հայտարարվեն,
միայն այս վերջին գրանցումները շրջանառութեան տեղեկագրերի հետ
համեմատելիս:

3) թեկուզ գործառնութիւնը գրանցված և թե դերեատով և թե
կրեդիտով և ճիշտ գումարներով, բայց թղթակցութիւնը սխալ և.
Նման սխալներն արդեն այլ ուղիներով են հայտարարվում:

ՀԱՇՎԱՅԻՆ ԳՐԱՆՑՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒՂՆԵԼԸ

Հաշվային գրանցումների սխալները հայտարարելիս պետք և
համապատասխան ուղղումներ կատարել: Սխալների ուղղման ձևերը
տարբեր են և կախված են կատարված սխալների բնույթից:

Հաշվառումը տանելու ժամին գոյութիւն ունեցող կանոնները
միայն ընդհանուր ցուցմունքներն են տալիս սխալներն ուղղելու հա-
մար: Այդ ցուցմունքները հանդում են նրան, վոր ուղղելու համար
կամ պետք և ջնջել (սովորաբար կարմիր թանաքով) ուղղելիքը և վե-
րեւից գրել ճիշտը, այդ մասին համապատասխան դիտողութիւն, բա-
ցատրութիւն տալով ուղղումն անողի ստորագրութեամբ և կամ թե
անհրաժեշտ և կազմել հինն ուղղող նոր գրանցում:

Առաջինը սովորաբար գրասխալների ժամանակ և կատարվում,
իսկ չերկրորդը սխալ թղթակցութիւնների կամ վոչ ճիշտ գումարնե-
րի ժամանակ:

Վերջինք սխալների ուղղման միջոցի որինակներ՝

1) մուտք և չեղել 5000 ուրլու ապրանք, վորի վճարը կատար-
վել և Պետրանի միջոցով:

Գրանցումը կատարված և չեղել ապակե՝

Դերեատ Ապրանքներ 500

Կրեդիտ Պետրանի 500

այսինքն հաշիվները ճիշտ են թղթակցվել, բայց գրված են փոքրաց-
րած գումարներ:

Այս դեպքում ուղղումը պետք և կատարել, պակասող գումարի
համար նույնանման գրանցում տնելով, այսինքն գրանցել՝

Դերեատ Ապրանքներ 4.500

Կրեդիտ Պետրանի 4.500

Հաշիվները հետեյալ ձևը կընդունեն

ՀԱՇՎԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Կրեդիտ

Դերեատ

1) Կրեդիտ Պետրանի	500
(ըրացուց.) կր. Պետրանի	4500

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դերեա

Կրեդիտ

Դերեա Ապրանքներ	500
(լրացուց.) Դերեա	
ապրանքներ	4500

Լրացուցիչ 4500 ուսումնական գրանցելով, մենք գործառնություններ ճիշտ արտահայտեցինք, վորի հետևանքով թղթակցող հաշիվներն արդեն ճիշտ տվյալներ են տալիս:

2) Այդ նույն գործառնությունները գրանցումը ճիշտ է թղթակցված — այսինքն՝ Ապրանքների հաշվի Դերեաում և Պետքանկի հաշվի Կրեդիտում, բայց գումարը մեծացրած է՝ դիցուք 50.000 ուսումնական:

Այս դեպքում ավերացող գումարի համար հակառակ գրանցում կարելի չէ կատարել:

Դերեա Պետքանկ 4.500

Կրեդիտ Ապրանքներ 4.500

և հաշիվները, առաջին սխալ և յերկրորդ ուղղող գրանցումներին հետո, հետևյալ տեսքը կընդունեն:

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Պետքանկ (առաջին սխալ գումարի գրանցում) 50.000	Դերեա Պետքանկ (յերկրորդ ուղղող գրանցում) 45.000

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Ապրանքներ (յերկրորդ ուղղող գրանցում) 45.000	Դերեա Ապրանքներ (առաջին գումարի սխալ գրանց.) 50.000

Այսպիսի հետադարձ գրանցումը մեզ ուղղում տվեց, ի վերջո ապրանքների հաշվով ստացվից դեբետագրում, իսկ Պետքանկի հաշվով կրեդիտագրում 5000 ուսումնական գումարի, այսինքն՝ գումարի, այլ միայն սաղարթի ուղղում:

Ուղղման նման միջոցը կոչվում է ստորնիքովի կամ ուղղակի ստորնո, վոր և կնշանակի հետադարձ:

3) Այդ նույն գործառնությունների համար, հաշիվները սխալ թղթակցելով, կազմվել է այսպիսի գրանցում:

Դերեա Պետքանկ 5000

Կրեդիտ Պետքանկ 5000

Այսինքն հենց հակառակ այն բանի, ինչ տեսք էր առնել իրականության մեջ:

Նման գրանցումներն ուղղելու համար կարելի չէ լինիլ նոր գրանցում կազմել. — մեկը հետադարձ գրանցում, սխալ գրանցում վոչնչացնելու համար:

Դերեա Ապրանքներ 5000

Կրեդիտ Պետքանկ 5000

և յերկրորդ՝ ուղիղ՝ գրանցում

Դերեա Ապրանքներ 5000

Կրեդիտ Պետքանկ 5000

բոլոր յերեք գրանցումների հետևանքով հաշիվները հետևյալ տեսքը կընդունեն:

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Պետքանկ 5000 (յերկրորդ ստորնոյի գրանցում)	Դերեա Պետքանկ (առաջին սխալ գրանցում) 5000
Կրեդիտ Պետքանկ (վերջին ճիշտ գրանցում) 5000	

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Ապրանքներ 5000 (առաջին սխալ գրանցում)	Դերեա Ապրանքներ 5000 (յերկրորդ ստորնոյի գրանցում)
	Դերեա Ապրանքներ 5000 (վերջին ճիշտ գրանցում)

Այս գրանցումներին հետևանքով ուղղում կստացվի, բայց նորից վոչ թե գրանցումների ընդհանուր գումարների ուղղում, այլ միայն սաղարթի: Ապրանքների հաշվով գերակշռումը դերեաի կողմը կստացվի, իսկ Պետքանկի հաշվով՝ կրեդիտի կողմը, 5000-ական ուսումնական: Այսինքն՝ ճիշտ գումար:

Նման ստորնոյի միջոցով (վերջին յերեք ուսումնականները) ուղղելու ձևը խոշոր թերություններ ունի, այս ձևի դեպքում ավելանում են հաշիվները շրջանառությունները, Յերկրորդ որինակում Ապրանքների հաշվի դեբետում և Պետքանկի հաշվի կրեդիտում 5000 բ. փոխարեն ստացվում է առաջին հաշվի դեբետում 50.000 ուսումնական, կրեդիտում 45.000 ուսումնական, իսկ յերկրորդ հաշվի դեբետում 45.000 և կրեդիտում 50.000 ուսումնական: Յերկրորդ որինակում նույն ճիշտ գրանցումների փոխարեն ստացվում է Ապրանքների հաշվի դեբետում 10.000 ուսումնական և կրեդիտում 5000 ուսումնական, իսկ Պետքանկի հաշվում նույն այլ գումարները՝ հակառակ կարգով:

Այդ պատճառով սխալ գրանցումներն ուղղելու համար կիրառվում է այլ ձև: Այդ ձևը կախանում է նրանում, վոր սխալ գրանցումը վոչնչացնելու համար կազմվում է (սովորաբար կարմիր թանաքով) սխալին միանգամայն նման գրանցումը, վորը ցույց է տալիս թե գումարը հաշվելու ժամանակ պետք է գրանցումները ընդհանուր գումարն այդ չափով պակասեցնել: Ուղղման նման ձևը հնարավորություն է տալիս ուղղել վոչ միայն հաշվի սալիցն, այլ և նրա շրջանառության ընդհանուր գումարը:

Ուղղման նման ձևը կոչվում է կարմիր ստորնո:

Այսպես, սխալի լերկորդ դեպքում, լերը 5000 ուսուրու փոխարեն գրված է 50000 ուսուրի, անհրաժեշտ է կազմել կարմիր ստորնո, ի գրանցում:

Դերեա Ապրանքներ 50.000

Կրեդիտ Պետրանկ 50.000

և այդ գրանցումը, վոր նման է սխալ գրանցածին, ցույց կտա, վոր շրջանառությունները գումարից, վորպես սխալ գրանցում, պետք է հանել 50.000 ուսուրի:

Այս պետք է ճիշտ գրանցում կազմել՝

Դերեա ապրանքներ 5000

Կրեդիտ Պետրանկ 5000,

Բոլոր գրանցումներից հետո հաշիվները կունենան հետևյալ տեսքը:

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Պետրանկ	50000
(առաջին սխալ գրանցում)	
Կրեդիտ Պետրանկ	50000
(կարմիր ստորնո)	
Կրեդիտ Պետրանկ	5000
(ճիշտ գրանցում)	

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Դերեա ապրանքներ	50000
(առաջին սխալ գրանցում)	
Դերեա ապրանքներ	50000
(կարմիր ստորնո)	
Դերեա ապրանքներ	5000
(ճիշտ գրանցում)	

Շրջանառությունը հաշիվներով հաշվելիս կարմիրով գրած 50000 ուսուրիները կվոչնչացնեն առաջ լեղած նման սխալ գումարը և արդ-

յունքն Ապրանքների դեբետում և Պետրանկի կրեդիտում կստացվի 5000 ուսուրի:

Այժմ 2-րդ դեպքի սխալի ուղղումը, յերը տրված էր հաշիվներին սխալ թղթակցություն, այն է Ապրանքների հաշվի դեբետի և Պետրանկի հաշվի կրեդիտի փոխարեն գրանցումը հակառակ ձևով եր արտահայտվել:

Այդ դեպքում նույնպես կազմվում է կարմիր ստորնոյի գրանցում, վորը նման է սխալին, այսինքն՝

Դերեա Պետրանկ 5000

Կրեդիտ Ապրանքներ 5000,

վորն և կվոչնչացնի սխալ գրանցումը:

ապա պետք է կազմել ճիշտ գրանցում:

Դերեա ապրանքներ 5000

Կրեդիտ Պետրանկ 5000

և հաշիվները հետևալ տեսքը կընդունեն,

ՀԱՇԻՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Պետրանկ	5000
(առաջին սխալ գրանցում)	
Դերեա Պետրանկ	5000
(կարմիր ստորնոյի գրանցում)	

ՀԱՇԻՎ ՊԵՏՐԱՆԿԻ

Դերեա	Կրեդիտ
Կրեդիտ Ապրանքներ	5000
(առաջին սխալ գրանցում)	
Կրեդիտ Ապրանքներ	5000
(կարմիր ստորնոյի գրանցում)	

Շրջանառությունները հաշվելիս, Ապրանքների հաշվի կրեդիտում և Պետրանկի հաշվի դեբետում լեղած սխալ գրանցումները կվոչնչացվին և կմնան միայն ճիշտ գրանցումներն, այն է Ապրանքների հաշվի դեբետում և Պետրանկի հաշվի կրեդիտում 5000-ական ուսուրի:

ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ՇԱՍՄԱՏԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Այժմ անցնենք շրջանառության տեղեկագրին: Մենք նշեցինք, վոր նա հաշվալին գրանցումները ստուգման նշանակություն ունենալով, միաժամանակ, վորպես տնտեսության աշխատանքի ընթացքն ընդհանրացնելու փաստաթուղթ, նշանակություն

ուհի նաև տնտեսութեան տեղեկարարները համար: Այդ շրջանառութեան տեղեկագրում մենք տեսնում ենք տնտեսութեան գրութունը նրա սկզբի և վերջին մոմենտին, վերոնց համեմատութեամբ հնարավորութեան և տալիս հատարեքել տնտեսութեան զարգացման վերոյ ուղիները և նրա աշխատանքի ընթացքը համեմատելու պլանային դիրեկտիվների հետ: Այնքան, վերջան այդ տեղեկագիրը տեղեկութեան և տալիս բոլոր հաշիվների շրջանառութեանները մասին, նա իրենից ներկայացնում է տնտեսական պրոցեսների անդրադարձումը: Այսպես, նախկինում բերված շրջանառութեան տեղեկագրից մենք տեսնում ենք, վոր մեր կողմից վերցրած ժամանակաշրջանում մոտ 150.000 ռուբլու ապրանք, իսկ դուրս է չեկել 827.000 ռուբլու ապրանք, վոր Պետրանկը մեր փոխարեն վճարել է 950000 ռուբլի. իսկ մեր կողմից այդ գումարից մարված է 82700 ռուբլի և այլն:

Բայց շրջանառութեան տեղեկագրի տված տեղեկութուններն այնուամենայնիվ բավականին աղքատիկ և սահմանափակ են: Յեթե, որինակ մենք ցանկանայինք իմանալ ինչպես են մոտ քնդել ապրանքները, ինչպես են դուրս գնացել նրանք, ինչ գործառնութեաններով են ընթացել հաշվաքները Պետրանկի հետ և այլն, ապա այս բոլորը շրջանառութեան տեղեկագրից իմանալ չի կարելի:

Շրջանառութեան տեղեկագիրը տալիս է շրջանառութեանների միայն ընդհանուր գումարները, բայց չի վորոշում տեղի ունեցած տնտեսական պրոցեսների բնույթը՝ նրանց ամբողջութեամբ:

Մենք գիտենք, վոր բալանային հաշվառման միջոցով գործառնութեանների բնույթը վորոշվում է հաշիվների թղթակցութեամբ: Յթե որինակ, մենք տեսնում ենք Ապրանքների հաշվի գերետադրում և Պետրանկի հաշվի կրեդիտադրում, ապա պարզ է, վոր նման գրանցումը նշում է ապրանքների նշում և պարտքի վճարում, Պետրանկի միջոցով և այլն: Այստեղից, յեթե շրջանառութեան տեղեկագրին կցվեն ընդհանրացրած տվյալներ հաշիվների թղթակցութեան բոլոր շրջանառութեանների և յուրաքանչյուր հաշվի մասին, ապա կստացվի տնտեսական բոլոր պրոցեսների ավելի լրիվ պատկեր:

Հաշվաքին տեխնիկական դրա համար մշակել է շրջանառութեան տեղեկագրի հատուկ ձև, վորը շախմատային տախտակի նմանութեամբ ունի, ուստի և տեղեկագիրը շախմատային բալանա կամ շրջանառութեան շախմատային տեղեկագրի անունն է կրում:

Շախմատային բալանաը տրվում է հատուկ աղյուսակի ձևով, բաժանված առանձին վանդակների, վորոնք ստացվում են հորիզոնական և ուղղահայաց գծերի միջատումից: Յուրաքանչյուր վանդակ նշանակված է հատուկ հաշվի համար և հաշիվները կրկնվում են նույն կարգով, ինչպես հորիզոնական, նույնպես և ուղղահայաց կողմում:

Հորիզոնական կարգով ընդունված է գրել գերետադրվող հաշիվներն, իսկ ուղղահայաց՝ կրեդիտադրվող հաշիվները: Գրանցման ժա-

մանակ միշտ կստացվի, վոր տվյալ գործառնութեան (կամ նրանց ընդհանուր խմբում, ի հարկն մեկ թղթակցութեամբ) գումարը կրվի մեկ անգամ՝ հորիզոնականով գերետադրվող հաշվի գերմաց, իսկ ուղղահայացով՝ կրեդիտադրվող հաշվի գերմաց, վորը և կորոշի գործառնութեան բնույթը:

Յեթե որինակ վերցնենք՝

Դերետ ապրանքների 5000

Կրեդիտ Պետրանկ 5000

և տարածենք այն շախմատային տեղեկագրում, ապա կստացվի հետևյալ պատկերը—(ընդունենք, վոր ապրանքների հաշիվը տեղավորված է 3-րդ վանդակում, իսկ Պետրանկի հաշիվը՝ յերրորդ վանդակում).

Գրեդիտադր հաշիվներ	1	2	3
			Գերմաց
Դերետադր հաշիվներ			5.000
2. Ապրանքներ			

Ինչպես մենք ասացինք, շախմատային տեղեկագրում հաշիվները կրկնվում են միևնույն կարգով, ինչպես գերետում, նույնպես և կրեդիտում, բայց մինչև հաշիվները պետք է թողնել մեկական վանդակ և այդ վանդակներում հորիզոնականով ուղղութեամբ գրել սկզբնական և վերջին գումարները (քանի վոր նա ըստ հաշիվների կանգնած է գերետում) և ուղղահայաց ուղղութեամբ գրել սկզբնական պատմի գումարները): քանի վոր նա ըստ հաշիվների կանգնած է կրեդիտում: Ապա բոլոր հաշիվները թվելուց հետո պետք է մեկական վանդակ տալ ընդհանուր գումարները գրելու համար (կարելի չէ միայն շրջանառութեան համար, կարելի չէ նաև սկզբնական սալոյի հետ) հորիզոնական ուղղութեամբ՝ գերետի, իսկ ուղղահայաց՝ կրեդիտի գումարների համար: Ապա ամենից վերջը պետք է տալ մեկական վանդակ՝ վերջինական սալոն հանելու համար: Այս վերջին սալոն, ավելի լավ է գրել այնտեղ, վորտեղ հաշվի գումարը փոքր է, Այդ պատճառով ավելի հաշիվների համար գերետի սալոն կստացվի ցածում՝ ուղղահայաց, իսկ պատմի հաշիվների համար կրեդիտի սալոն կողքից՝ հորիզոնական:

Ներկա թեմայի մեր որինակի հաշիվների գրանցման հիման վրա կազմենք շախմատային բալանա:

Շախմատային տեղեկագիր կազմելու աշխատանքը կզնա այսպես—

Թղթակցութիւնն աղավաղում եւ բալանսից ստացւող տեղեկութիւնները:

Պետք ե նկատել նաեւ, վոր շրջանառութեան շախմատային տեղեկագիրը, սովորական տեղեկագրի համեմատութեամբ, ավելի մեծ հնարավորութիւն եւ տալիս սխալները հաշտաբերելու համար:

Շրջանառութեան սովորական տեղեկագրի մասին մենք ասում ելինք, վոր նա չի կարող հաշտաբերել սխալ Թղթակցութիւնները, քանի վոր դերեւագրման եւ կրեդիտագրման գումարները, միեւնոյն եւ, հավասար կլինեն:

Շախմատային տեղեկագիրը նույնպէս Թղթակցութիւնների ճշտութեան չերաշխիք չի տա, բայց նա կհայտարարի սխալ եւ աննորմալ Թղթակցութիւնները:

Հարցեր կրկնողոյքան համար

1. Ինչպէս կարելի չե հաշիվների ավանդներով բալանս հանել:
2. Ի՞նչ նշանակութիւն ունեն ստուգողական բալանսները:
3. Ստուգողական բալանսն արդո՞ք կարող եւ հաշտաբերել բոլոր հաշիւային սխալները:
3. Ի՞նչ եւ «ստորներովկան» եւ ինչպէս եւ նա կատարվում:
5. Վճրն եւ «կարմիր ստորներովկան» եւ ինչո՞վ եւ նա ստուգել ստորական ստորներովկանից:
6. Ինչպէս եւ կառուցվում շախմատային բալանսը եւ ինչո՞վ եւ վորոշվում գործառնութեան բնութիւնը:

ԲԱՐԴ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՐԱՆՑՈՒՄԸ

Բացատրելով չերկակի գրանցման մեթոդը, մենք նշեցինք, վոր նա պահանջում եւ յուրաքանչյուր գործառնութիւն միեւնոյն գումարով գրանցել՝ եւ՝ դերեւագրում, եւ՝ կրեդիտում: Բայց դա ամենեկին չի նշանակում, թե յուրաքանչյուր գործառնութիւն պահանջում եւ դերեւագրել միայն մեկ եւ կրեդիտագրել նույնպէս միայն մեկ հաշիվ: Կարող են լինել բարդ գործառնութիւններ, վոր վերաբերեն մի շարք հաշիվների գերեւտին կամ կրեդիտին:

Սակայն անգամ այս բարդ գործառնութիւնների ժամանակ իր ուժի մեջ եւ մնում դերեւագրման եւ կրեդիտագրման հավասարամեծութիւնը:

Այստեղ կարող եւ լինել չերկու դեպք՝

1. Մի հաշիվ դերեւագրում եւ եւ մի քանի հաշիվներ նույն գումարով կրեդիտագրվում են:
2. Մի շարք հաշիվներ դերեւագրվում են եւ մեկ հաշիվ նույն գումարով կրեդիտագրվում եւ:

Բոլոր նման բարդ գործառնութիւններն իրենցից ներկայացնում են մի քանի պարզ գործառնութեան միավորում եւ ուստի նրանց արտացոլումն ինչպէս բալանսում, այնպէս եւ հաշիվներում, կարգավորվում եւ ընդհանուր կանոններով, վորոնք մի կողմից սահմանում են ակտիվի եւ պասսիվի ու մշուս կողմից դերեւտի եւ կրեդիտի հավասարութիւնը:

Վերցնենք նոր որինակներ.

Բարդ գործառնութեան առաջին դեպք:

Պետրանկից մուտք ե յեղել դրամարկը 1000 ուրլի ե դերիտորներից 300 ուրլի: Այստեղ ըստ ելութեան չերկու տարբեր գործառնութիւններ են՝ մեկը տալիս ե դրամների ավելացում (Ա. +) 1000 ուրլով, միաժամանակ պակասեցնելով Պետրանկի մեր միջոցները (Ա. —): Այդ գործառնութիւնը բալանսում կանդրադառնա վորպէս մեկ ծանոթ տիպերից մեկը: Հաշիվներում գրանցումը կանցնի այսպէս՝ Դերեւտ դրամարկը 1000

Կրեդիտ Պետրանկ 1000

Գործառնութեան չերկրորդ մասը՝ 300 ուրլի դրամի ստացումը դրամարկում մեկ կտա դրամական միջոցների ավելացում (Ա. +) միաժամանակ պակասեցնելով դերեւտորների պարտքը (Ա. —), այսինքն նորից կլինի բալանսում գործառնութիւնն արտահայտելու մեկ ծանոթ տիպը:

Հաշիվներում գրանցումը կանցնի այսպէս՝

Դերեւտ դրամարկը 360

Դեպետ դերիտորներ 300

Փոխանակ բարդ գործառնութիւնը չերկու անգամ արտահայտելու ե գրանցելու, կարելի չե միացնել ե տալ մեկ գրանցում այսպէս՝ Դեպետ դրամարկը 1300

Կրեդիտ Պետրանկ 1000

Կրեդիտ դերիտորներ 300

Այսպիսով չերկակի գրանցումների մեթոդը, դերեւագրման եւ կրեդիտագրման հավասարամեծութեան մտքով, այստեղ պահպանվում ե:

2. Բարդ գործառնութեան չերկրորդ դեպք: Իրացված ե (պայմանական ձևով) շարունակում ենք ինչպէս ե առաջ համարել ինքնարժեքով) 12.000 ուրլու ապրանք, ըստ վորում դրամարկը մուտք ե յեղել 500 ուրլի, իսկ ֆնացած գումարը մտցվել ե Պետրանկ հաշիվակային հաշիվ: Այստեղ նույնպէս ըստ ելութեան չերկու գործառնութիւն ե. մեկը տալիս ե դրամի ավելացում (Ա. +) 500 ուրլու ե միաժամանակ ապրանքի պակասում (Ա. —), այսինքն տալիս ե գործառնութեան ծանոթ տիպը, մշուսը տալիս ե մեր միջոցների ավելացում (Ա. +) Պետրանկում 11.500 ուրլով, միաժամանակ պակասեցնելով ապրանքները (Ա. —), այսինքն նորից մեկ ծանոթ տիպը:

Փոխանակ հաշիվներով չերկու գրանցում անելու, կարելի չէ միացնել և տալ մեկ գրանցում:

Դեբետ գրամակդ 500

Դեբետ Պետրանկ 11.500

Կրեդիտ ապրանքներ 12.000

Բարդ գործառնությունները միացնելու այս հնարավորությունը գործնական մեծ նշանակություն ունի գրանցումների ժամանակը հրահայական չափով անտեսելու իմաստով:

Դեբետի և կրեդիտի վորեկ գրանցումը կազմելու համար կարելի չէ միացնել վորդ ժամանակի՝ որինակ մեկ որվա՝ վնչ միայն միանգամայն միատեսակ գործառնությունները, այլ և աչնալիսները, վորոնք տալիս են որինակ՝ մեկ հաշվի դեբետ, իսկ մի շարք հաշիվների կրեդիտ կամ մեկի կրեդիտ՝ իսկ մի շարք հաշիվները դեբետ:

Այժմ հարց է ծագում՝ կարելի չէ արդյոք միաժամանակ դեբետադրել մի քանի հաշիվներ և նույնպես կրեդիտադրել մի շարք հաշիվներ, այսինքն ըստ ելուծյան միացնել գործառնությունները և անցկացնել մեկ գրանցմամբ:

Յերկակի գրանցման մեթոդը կապահանվի և աչտեղ՝ դեբետագրման և կրեդիտագրման գումարները միևնույնը կլինեն և ալդ պատճառով կապահանվի նաև բալանսային հավասարությունը: Բայց չի լինի բալանսային հաշվառման մեթոդի եյականը՝ այսինքն չերկակիություն վոչ միայն հավասարություն իմաստով, այլ և հաշիվների թըղթակցություն, վորը նրանց փոխադարձ կապն է սահմանում և, քանակականի հետ մեկտեղ, տալիս է նաև վորակական փոփոխությունների արտահայտությունը:

Կատացվի միայն հասարակ թվարանական հավասարություն, պարզված կլինի ակտիվի և պասսիվի դրությունը, բայց անտեսական պրոցեսն իր բնույթով անդրադարձած չի լինի: Այն ժամանակ անհրաժեշտ կլինի նաև շախմատային բալանս կազմելը, վորը հիմնված է հաշիվների թղթակցության վրա:

Այդ պատճառով ել միաժամանակ մի շարք հաշիվների դեբետադրումը և նույնպես մի շարք հաշիվների կրեդիտադրումն անթույլատրելի չէ:

Հարցեր կրկնողության համար

1. Ինչպիսի՞ բարդ գործառնություններ կարող են լինել:
2. Ինչո՞ւ բարդ գործառնությունները չեն խախտում չերկակի գրանցումների մեթոդի հիմնական պահանջները:
3. Ինչո՞ւ չի կարելի միացնել մի շարք հաշիվների դեբետագրման և կրեդիտագրման գրանցումները:

ԽՆԴԻՐՆԵՐ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Խնդիր № 8

Գրել գրամարկի հաշվում (առանց չերկակի գրանցում անցկացնելու) հետևյալ տվյալները և դրանի նրա սալդոն:

Դրամարկիում մնացորդ կա անցած ժամանակից կանխիկ դրամ 1000 ուրլի:

Պանութից մուտք է յեղել գրամարկի որվա վաճառքի գումարը 7000 ուրլի:

Դրամարկից հանձնված է Պետրանկ հաշվարկային հաշիվ մուտք անելու համար 6500 ուրլի:

Վճարված է գանադան մանր ծախսերի համար 300 ուրլի:

Խնդիր № 9

Դրանցիկ Պետրանկի հաշվին (նույնպես առանց չերկակի գրանցման) հետևյալ տվյալները և դրանի նրա սալդոն:

Սկզբնական բալանսով Պետրանկում կան 183.736 ո. 25 կոպ. ազատ միջոցներ:

Մեր ստացած ապրանքի դիմաց, մեր հաշվից Պետրանկը վճարել է 17.865 ո. 75 կ. հաշիվ-ֆակտուրա:

Ստացված է Պետրանկից աշխատավարձ վճարելու համար 30.000 ուրլի:

Մտցված է Պետրանկ խանութի վաճառքի գումարը 6500 ուրլի:

Պետրանկից տեղեկագիր (ավիզո) և ստացված մեր հաշվին 12.795 ուրլի մուտք անելու մասին՝ գնորդին ուղարկած ապրանքի հաշվի գումարը:

Խնդիր № 10

Յերկակի գրանցումների մեթոդով, հաշիվներով անցկացնել № 6 խնդրի տվյալները (2-րդ թեմայից հետո), կազմել սովորական ձևի (վոչ շախմատային) շրջանառության տեղեկագիր և առանձին աղյուսակով հանել հաշիվների դրությունը:

Խնդիր № 11

Նույնը կատարել № 7 խնդրի համար և, սովորական ձևի փոխաբեն, տալ շրջանառության շախմատային տեղեկագիր:

Խնդիր № 12

Սովորական ստորնիլովկայի միջոցով ուղղել հաշվային հետևյալ ախալները:

կանխիկ վճարով 500 ուրլու կահավորում գնելու գործառնությունը գրանցվել է շենքերի և կահավորման հաշվի գերետով և Պետրանկի հաշի կրեդիտով:

2) Պետրանկ կանխիկ գումարով 7650 ուրլի հանձնելու գործառնության գրանցումը կատարված է՝ գրամսեղի հաշվի գերետով և Պետրանկի հաշվի կրեդիտով:

Խնդիր № 13

№ 12 խնդրի ավյալների հիման վրա ուղղում կատարել կարմիր ստորներովկաշի միջոցով:

Խնդիր № 14

Կարմիր ստորներովկաշի միջոցով կատարել հետևյալ սխալների ուղղումը:

1) Կոռպերատիվի փաշատերերից գրամարկդ և մուտք լեդել 2875 ուրլի փաշավճար, գրանցված է՝ փաշավճարների հաշվի գերետով և գրամարկդի հաշվի կրեդիտով 287—50 կոպեկ գումարով:

2) Նույն գործառնությամբ կատարված է լեդել 28.750 ուրլու գրանցում:

ՅԵՐԿՐՈՂ ԹԵՄԱՅԻՑ ՀԵՏՈ ՏՐՎԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

№ 1. Ակտիվի և պասսիվի ընդհանուր գումարները 1.000.000-ական ուրլի, ապրանքներ կան 598.000 ուրլու:

№ 2. Ակտիվի և պասսիվի ընդհանուր գումարները 222.000 ական ուրլի՝ ապրանքներ կան 145.000 ուրլու:

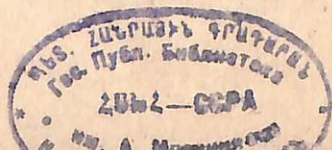
№ 3. Ակտիվի և պասսիվի ընդհանուր գումարները 2.360.000-ական ուրլի, պատրաստի արտադրանք կա 770.000 ուրլու:

№ 4. Ակտիվի և պասսիվի ընդհանուր գումարները 392.000-ական ուրլի, գերետորներ 2500 ուրլու:

№ 5. Ակտիվի և պասսիվի ընդհանուր գումարները 330.300 ուրլի:

№ 6. Վերջին բալանսը: Ակտիվով—շենքեր 560.000 ու, կահավորում 17.400 ու, ապրանքներ 449.200 ու, Պետրանկ 7400 ու, պասսիվով—տնտֆոնդ 1.304.000 ուրլու:

№ 7. Վերջին բալանսը: Ակտիվով—շենքեր 142.000 ու, կահավորում 14.200 ու, Պետրանկ ըստ հաշիվների 27.100 ու, ապրանքներ 114.000 ու, գերետորներ 4500 ու և ակցիաներ 25.000 ու: Պասսիվով—անբաժանելի տնտֆոնդ 85.300 ու, փաշավճարներ 203.800 ու, բանվորներ և ծառայողներ 300 ու, զանազան ֆոնդեր 35.300 ու և կրեդիտորներ 2100 ու:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0292348

25.064